

AZ ATHENAEUM

14.993/

4/1

OLVASÓ

TÁRA

Alphonse Danctet

A kápolna

É

I

Ara 1 kerenc

Az Athenaeum Olvasótára hazai és külföldi jeles szép irodalmi termékeket, regé- nyeket és elbeszéléseket közül kéthetenként megjelenő díszes és tartós kiállítású kötetekben, szép vászonkötésben felülmulthatatlan olcsó áron.

Az Athenaeum Olvasótárában megjelent kötetek szerzők szerinti betűrendben:

Ahonyi Árpád. Bosnyák képek. Novellák. Kötve (I. 6.)	1 kor.
— Novellák. Két kötet. Kötve (II. 17. 18.)	2 kor.
— A Mammoth. Regény. Kötve (III. 2.)	1 kor.
— A második férj. Regény. 2 köt. Kötve (III. 20. 21.)	2 kor.
— Jön a hajnal. Regény. Kötve (V. 20.)	1 kor.
Ahonyi Lajos. A fejetlen barát. Regény. Kötve (VIII. 3.)	1 kor.
Ifj. Ábrányi Kornél. Edmund párbaja. 2 köt. Kötve (IV. 5. 6.)	2 kor.
— Dicsőség bolondja. Regény. 2 kötet. Kötve (IV. 16. 17.)	2 kor.
Acsády Ignác. Fridényi bankja. Reg. 2 kötet. Kötve (III. 14. 15.)	2 kor.
Alarcon. Különös történetek. Kötve (III. 17.)	1 kor.
Alexander Mrs. Az ő legkedvesebb ellensége. Reg. 2 k. (IV. 21. 22.)	2 kor.
Ambrus Zoltán. Ninive pusztulása és egyéb elb. Köt. (III. 5.)	1 kor.
— Szeptember. Regény. Kötve (VI. 18.)	1 kor.
Annunzio. A gyermek. Regény. 2 kötet. Kötve (III. 6. 7.)	2 kor.
Anthony F. Courteil János. Regény. Kötve (II. 4.)	1 kor.
Auerbach B. Waldfried. Reg. 3 köt. Kötve (IV. 10—12.)	3 kor.
Balzac. 30 éves asszony. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 1. 2.)	2 kor.
Bartók Lajos. A szemfényvesztők. Reg. 2 k. Kötve (IV. 23. 24.)	2 kor.
Bellamy. Ida. Regény. Kötve (VI. 24.)	1 kor.
Bell R. Az arany hágcso. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 18. 19.)	2 kor.
Benedek Elek. Huszár Anna. Regény. Kötve (II. 16.)	1 kor.
— A szív könyve. Elbesz. 2 köt. Kötve (VII. 7. 8.)	2 kor.
Beniczkyné-Bajza Lenke. Két szív harcza. R. 2 k. Köt. (I. 4. 5.)	2 kor.
— Itt és a jövő életben. Regény. 2 kötet. Kötve (II. 5. 6.)	2 kor.
— Kiközösítve. Regény. 3 kötet. Kötve (VI. 12—14.)	3 kor.
Björnson Björnsterne. Isten nyomai. Reg. 2 k. Köt. (III. 11. 12.)	2 kor.
Bogdanovics György. (Beksics G.-né.) A bukottak. Reg. K. (I. 7.)	1 kor.
Bourget Pál. Asszonyi szív. Regény 2 k. Köt. (I. 15. 16.)	2 kor.
— Hazugságok. Regény. 3 kötet. Kötve (II. 1—3.)	3 kor.
— Bűnös szerelem. Regény 2 kötet. Kötve (IV. 19. 20.)	2 kor.
— Végzetes idyll. Regény 3 kötet. Kötve (V. 1—3.)	3 kor.
— A kék hercegnő. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 11. 12.)	2 kor.
Bréte, de la, Jean. Csak játék volt. Regény. Kötve (I. 3.)	1 kor.
Catulle Mendés. Tavaszi románcz. Elbeszélés. Kötve (IV. 4.)	1 kor.
Cherbullez V. Saint Maur kisasszony jegyese. Reg. Köt. (II. 13.)	1 kor.
Coppée. Nyolcz beszély. Kötve (II. 7.)	1 kor.
Cortambert R. A tenger fenekén. Regény Kötve (II. 8.)	1 kor.
Daudet Alphonse. A Kápolna. Reg. 3 köt. Köt. (IV. 1—3.)	3 kor.
— A család támasza. Reg. 3 kötet. Kötve (VII. 1—3.)	3 kor.
De Marchi. Pianelli Demetrio. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 4. 5.)	2 kor.
Detieff. Feloldhatatlan kötelékek. Reg. Kettős köt. K. (V. 22. 23.)	2 kor.
— Apa és fia. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 5. 6.)	2 kor.
Donászy Ferencz. Anarkalli. Reg. 2 kötet. Kötve (IV. 7. 8.)	2 kor.
Dosztojevszky. Egy halottas ház emlékiratai. Regény. 3 kötet. Kötve. (VII. 17—19.)	3 kor.
Edwards. Kalandorné. Regény. Kötve (V. 10.)	1 kor.
Erdélyi. Szegény Dezső. Regény. Kötve (V. 9.)	1 kor.
Gaal Mózes. Apró történetek. Kötve (III. 19.)	1 kor.
Gyarmathyné. Régi urak, új parasztok. Elbesz. Kötve (V. 4.)	1 kor.
Gyp. Pipiske házassága. Regény. 2 kötet. Kötve (VI. 4. 5.)	2 kor.
Halévy. A hercegné. Regény. Kötve (I. 22.)	1 kor.
Hawthorne. Malmaison Arkbáld. Regény. Kötve (III. 16.)	1 kor.
— A nászutazás és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 17.)	1 kor.
Helmburg W., Tollen Lóri. Reg. 2 kötet. Kötve (VI. 16. 17.)	2 kor.
— Egy jelentéktelen asszony. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 15. 16.)	2 kor.
Hermann Ottóné. Kisvárosiak. Regény. Kötve (VIII. 8.)	1 kor.
Houssaye A. Éva Leányai. Regény. Kötve (II. 11.)	1 kor.
James H. Unokatestvérek és egyéb elb. Kötve (II. 19.)	1 kor.
Jókai Mór. Két menyegző és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 1.)	1 kor.
— Az egyhuszasos leány és egyéb elbesz. Kötve (II. 20.)	1 kor.
— Ne hagyj magad és egyéb elbeszélések. Kötve (V. 11.)	1 kor.

Jókai Mór. Az apja háza és egyéb elbeszélések. Kötve. (VII. 6.)	1 kor.
Juth Zsigmond. Delelő és egyéb elbesz. Kötve (II. 22.)	1 kor.
Kabos Ede. Koldusok. Elbeszélések. Kötve (I. 12.)	1 kor.
Kazár Emil. Össze-vissza. 29. elbesz. 2 köt. Kötve (V. 16. 17.)	2 kor.
Kipling Rudyard. Elborult világ. Reg. 2 köt. Köt. (I. 20. 21.)	2 kor.
Kóbor Tamás. Fagy. Novellák. Kötve (II. 23.)	1 kor.
— A tisztesség nevében. Regény. Kötve. (VI. 23.)	1 kor.
Korolenko. A vak zenész. Regény. Kötve (I. 19.)	1 kor.
Kozma Andor. Humoros históriák. Kötve. (VI. 11.)	1 kor.
Kövér Ima. Bárányfelhők. Elbeszélések. Kötve (VII. 10.)	1 kor.
Kupcsayné Molnár Julla. Van Isten! Reg. 2 köt. Köt. (VII. 20. 21.)	2 kor.
Malonyay Dezső. Vergődés. Elbeszélések. Kötve (II. 24.)	1 kor.
— Az utolsó. Regény. 3. kötet. Kötve. (VIII. 9—11.)	3 kor.
Margitay Dezső. A hivatal. Regény. Kötve. (II. 14.)	1 kor.
Márkus József. Hamis bálványok. Elbesz. Kötve (II. 21.)	1 kor.
Maupassant. A mi szívünk. Regény. Kötve (VII. 9.)	1 kor.
Ouida. Santa Barbara és egyéb elbeszélések. Kötve (III. 9.)	1 kor.
— A Massarene család. Regény. 3 kötet. Kötve (VI. 1—3.)	3 kor.
Ottolengul R. A század bűne. Reg. 2 köt. Kötve. (VIII. 15. 16.)	2 kor.
Palotás Fausztin. Salve Regina. Regény. Kötve. (VI. 15.)	1 kor.
Peczerszki. Erdők világa. Regény. 3 kötet. Kötve (VIII. 22—24.)	3 kor.
Pekár Gyula. Homályban. Elbeszélések. Kötve (III. 24.)	1 kor.
— A szoborszáj asszony. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 17.)	1 kor.
Petelei István. Vidéki emberek. Kötve (VI. 10.)	1 kor.
Piros, mint a rózsza. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 14. 15.)	2 kor.
Potapenko. A kiválasztott. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 4. 5.)	2 kor.
Prém József. Félvér. Regény. Kötve (I. 14.)	1 kor.
— Edith története. Regény kötve (I. 8.)	1 kor.
Prévost Marcell. Lemondás. Reg. 2 köt. Kötve (IV. 14. 15.)	2 kor.
Rider Haggard. Ősök kincse. Reg. 3 köt. Köt. (VI. 7—9.)	3 kor.
— Nada, a liljom. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 13. 14.)	2 kor.
Ruffiny. Paragreenék a párisi világtárlaton. Hum. elb. K. (I. 11.)	1 kor.
Savage. Az alszakai hercegnő. Regény. Kötve. (VIII. 21.)	1 kor.
— Az ősi kastély. Reg. 3 köt. Kötve. (VI. 20—22.)	3 kor.
Schubin Össip. A lángész. Regény. Kötve (V. 24.)	1 kor.
— Egy fáradt szív. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 14.)	1 kor.
Sebők Zsigmond. Elbeszélések. Kötve (I. 24.)	1 kor.
Serao Matild. Riccardo Joanna élményei. Reg. 2 k. Köt. (II. 9. 10.)	2 kor.
— Harminez perczent kamat. Regény. Kötve (V. 21.)	1 kor.
Stinde. A Buchholz Familia. Regény. Kötve. (I. 10.)	1 kor.
Sudermann. Homályban. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 7.)	1 kor.
Surville. Róbert házassága. Regény. Kötve (VI. 6.)	1 kor.
Szabóné Nogáll Janka. Elbeszélések. Kötve (III. 1.)	1 kor.
Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény. Kötve (IV. 9.)	1 kor.
Ten Brink. Jeanette és Juanita. Regény. Kötve (V. 12.)	1 kor.
Theurlet. Apaság. Regény kötve. (VI. 19.)	1 kor.
— Raymonde. Regény. Kötve (I. 18.)	1 kor.
Thury Zoltán. Regénymesék. Elbeszélések. Kötve (II. 12.)	1 kor.
Tolnai Lajos. Csak egy asszony. Regény. Kötve (I. 2.)	1 kor.
— Az urak. Regény. Kötve (III. 8.)	1 kor.
— A grófné ura. Regény. Kötve (V. 13.)	1 kor.
— Beszélések. 2 köt. Kötve (III. 3. 4.)	2 kor.
Tóth Béla. Boldogasszony dervise és egyéb históriák. Elbeszélések. Kettős kötet. Kötve. (VIII. 12. 13.)	2 kor.
Verga Giovanni. Elena férje. Regény. Kötve (II. 15.)	1 kor.
— Eva. Regény. Kötve (III. 22.)	1 kor.
— A királytigris. Regény. Kötve (IV. 13.)	1 kor.
Vértesi Arnold Furdón. Regény. Kötve (III. 10.)	1 kor.
— Mézeshetek. Regény. Kötve (III. 13.)	1 kor.
— Mindhiába. Regény. Kötve (IV. 18.)	1 kor.
— Előre. Regény. Kötve (VIII. 6.)	1 kor.
— Az ugaros-karádi közbirtokosság. Reg. 2 köt. Köt. (V. 7. 8.)	2 kor.
— Fényes házasság. Regény. Kötve (I. 13.)	1 kor.
— Eltévesztett utak. Regény. Kötve. (I. 23.)	1 kor.
Vértesi Gyula. Elbeszélések. Kötve (III. 18.)	1 kor.
Vincent Jakab. Trevannes Jakab. Regény. Kötve (I. 9.)	1 kor.
Werner E. Szabad Pálya. Reg. 3 köt. Kötve (VII. 22—24.)	3 kor.
Werner Gy. Megvirrad még valaha. Reg. 3 k. Köt. (VIII. 18. 19. 20.)	3 kor.
Williamson. Egy vidéki hölgy. Regény. Kötve. (III. 23.)	1 kor.

Századunk Magyar Irodalma Képekben.

Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig.

... Irta ...

Endrődi Sándor.

Ára diszes vászonkötésben 6 korona.

Régóta nehezen várt könyv ez az Endrődy Sándoré, amely az ihletett poéta édes szózatával regél; cseveg a magyar irodalom, a **mi** irodalmunk nagyjairól, akiket idáig talán tudósok szemüvegén keresztül néztünk és most egyszerre, mintegy varázsütésre, meglepetve látjuk az ő csodálatosan lebilincselő egyéniségüket. A ragyogó nyelvű, tüzes érzésű poéta, életet, színt varázsol a tudomány szürke vásznára és irodalmunk történetének vezéralakjait mindenek számára érdekessé teszi; bemutatja mint írókat, művészeket és embereket.

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

Országos Széchényi Könyvtár

A KÁPOLNA

— REGENY —

IRTA

ALPHONSE DAUDET

FORDITOTTA

FÁI J. BÉLA

Országos Széchényi Könyvtár

— ELSŐ KÖTET —

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

1896.

25.451.
14.993 / 4 / 1

I.

Harangszó a szabadban.

Richard Fénigan, nagy vadász és halász Seine-et-Oiseban, aki egész esztendőn át falun lakott édes anyjával és fiatal feleségével, épp föl-szedte a varsáit a Szajnának azon a zöld szigetekkel behintett részén, amelynek a halászatát az evryi zsiliptől az athisiig kibérelte. Ezen a forró, nyomasztó juliusi délelőttön a naptól, amely olyan volt, mint egy olvadásban levő platin-korong s be-ezüstözte az eget, a folyó csak úgy párologott, moz-dulatlanul, némán; még a szokott csacsogó zaj is elcsitult, amelyet a parti lejtő bokraiban a poszá-ták, cinegék és fecskék támasztanak; a meleg párázat csak annál élesebbé tette a vizi növények erős lehet s a kőrisbogarak bántó szagát, amelyek smaragd-foltokban fénylettek a fákon. Fénigan, a harmincöt éves, eleven arcszínű, sűrű barna szakállu, izmos férfi maga is érezte a levegő zsibbasztó ha-tását, s amikor beért a kis révbe, ahol a kikötött bárkák előtt a hálói szőke füst gyanánt terjengtek

a part halványzöldjén, néhány percig egészen elkábultva maradt ott elálmosodottan a hajójában, zöldvászon ruháján feketés vízfoltokkal. A Szajna innenső feléről, a magasból harangszó hallatszott.

Richard összerezzen.

— Hallottad, Chuchin?

Chuchin, a halász, aki a haltartóba bujva számlálgatta a csukákat, compókat és angolnákat, fölemelte füstös képét, amely ráncosabb volt mint a folyó, mikor keleti szél borzolja, azt mondta:

— A kastélyból szól, biztosan.

— Csak nem az ebédre? Alig van még tizenegy óra . . .

— Lehet, hogy vendég jött . . . Talán Grosbourgból valaki . . . Láttam is az imént a hidon visszafelé jönni a hintajokat.

A harang újra megszólalt a távolból, kiáltóan a táj zsibbatagságában.

— Rakodj össze, öreg Chuchin, én fölmegeyek szétnézni.

És azzal a nyugodalmas járásával, amelyet a falusi élet adott meg neki, Richard elindult a vonatúton egészen a jegenyefasorig, amely meredeken halad föl a corbeili országúthoz. Annak a mentén van a kis Uzelles falva, s a község nevét viselő birtok.

Haladtában fenszóval gondolkozott, nem tudva mire vélni azt a hívó harangszót, de azért semmi rosszat sem sejtve . . . Vendég Grosbourgból, az

nem igen volt valószínű . . . Ki jöhetett volna? A tábornok oda van fürdőzni Tyrolban a hercegnével együtt. A fiok pedig a Stanislas-kollégiumban készül a tiszti vizsgálatra, mely a körmére égett. Inkább valami konyhai vagy cselédházi dráma lesz az, mely a gazda jelenlétét kívánja. Vagy pedig valami összekoccanás az édesanyja meg a felesége közt . . . De nem, még sem; évek óta véget ért már az a rettenetes családi háború, amely házasságuk első idejét olyan kinossá tette . . . Mi lehet hát?

— Jó napot, Fénigan ur, szólalt meg az utolsó feléről egy alázatos, szineskedő hang, amely fölzavarta elmélkedéséből. Négyen-öten voltak ott, egy nagy jegenyefához támaszkodva, Robin, az utkaparó, Roger a levélhordó, leszállva a *velőjáról*, melyet az irányzójánál fogva tartott, egy mosóné, vizes ruhától csurgó és nehéz talicskájának a szarván ülve s mindnyájan nyitva felejtett szájjal és tágra nyitott szemmel hallgatták az Alexandre ur elbeszélését, aki annakelőtte udvarmester volt Grosbourghban, nyurga, borotvált képü, kifogástalan alak, fehér flanelöltözékben, ezüsttel gyűrűzött fekete bambusz-nyelű halászhoroggal a kezében.

Miféle terefere volt az, amelyet a Fénigan odaérkezte hirtelen félbeszakított? Miért az a gúnyosság a nyugalomba vonult lakáj köszönésében, aki máskor olyan tisztelettudó és meghunyászkodó volt? Utóbb kegyetlen határozottsággal fog eszébe

jutni Richardnak a legcsekélyebb részlet is, és meg fogja magának magyarázni mindezeket a körülményeket, amelyekre most, mint jelentéktelenekre, alig vet ügyet.

A kis templom előtt, amely olyan fehér, mint valami új sirbolt, s amely ott áll az út szélén, újra megszólította valaki. Az öreg Mérivet, cylinderben és hosszú szürke zubbonyban, egyik kezében festékes-bögrével, a másikban pamacsos, buzgón foglalatoskodott azzal, hogy fölfrissitse — mint mondá — a kirakata felírását.

— Nézze csak, szomszéd . . . egy mérföldnyiről is el lehetne most már olvasni.

És félreállott, hogy kellően megcsodáltathassa az újra befestett sorokat ott a fal vakolat-diszitményén, a főbejárástól jobbra:

NAPOLÉON MÉRIVET

a Nagy-Szent-Gergely-rend lovagja

építtette ezt a kápolnát

Hitvesének, Irénnek

Emlékezetére

S ajándékozta Uzelles községének.

Ez az epigráfium olyan családi drámát foglalt magában, amelyet a vidéken senki sem ismert teljesen. Csak annyit tudtak, hogy Mérivet, mikor a felesége, akit őrülden szeretett, meghalt, a birtokával szemben építtette ezt a kápolnát és állandóan gondját viseli a szakácsnéjával, mint egyházi

szolgával, és az inasával, mint sekrestyéssel, együtt. Sőt büszkeségét találta abban, hogy a temploma vasárnaponként tele legyen hivekkel, fogatok álljanak az ajtaja előtt, s köszöntsék egymást, bókoljanak egymásnak az emberek, mikor a draveili vikárius, akihez Uzelles tartozott, kilenc órakor eljött, rövid misét mondani.

Épp emiatt a vasárnapi mise miatt állította most meg Fénigant, hogy panaszkodják neki a kastélybeliekre. Hát van annak értelme, hogy a hölgyek Draveilbe mennek misére, vagy a soisyi klostomba, holott itt, a töszomszédságukban...?

— Nem szép, szomszéd ur, igazán nem szép, erősködék a kis öreg, a festékjét kavarva, — egyik templom sem ér föl az enyémmel. Az enyém szerencsét hoz. Ha tudná, hogy milyen patronátus alá helyeztem, milyen teremtés volt az az én Irénem!... A köztársaság azt írja az emlékműveire: *Szabadság. Egyenlőség, Testvériség*; emennek a homlokzatára azt kellene felírnom: *Szálnalom, Könyörület, Bocsánat*... Kis kápolnának hívják bennünket; a jó kápolna volna az igazi nevünk; és ön, mint feleséges ember, ha ide járna imádkozni, biztositaná a házi boldogságát.

Richard mentegetőzött, mentegette a hölgyeit; a kápolnának éppen a közelsége gátolja a jóakaratukat. Olyan ritkán járnak ki a házból. A draveili vagy a klostrombeli vasárnapi mise alkalmat ad nekik arra, hogy levegőre menjenek és kijár-

tassák a lovakat, amelyek már nagyon is elhiznak. De majd szólni fog az édesanyjának, és a két asszonynak minden esetre saját széke lesz a kis kápolnában.

Ez az utolsó szó mosolyra készítette. Eszébe jutott az a név, amelyen a környéken az öreg Mérivet kápolnáját emlegették, s amely kevésbé volt alkalmas arra, hogy a férjeket oda csábítsa.

De egy harmadik, szakgatott, heves harangszó ismét utnak indította. még pedig gyorsabb lépésben mint eddig.

Az uzellesi birtok a falu szélén két épülettagra oszlott; a tulajdonképpeni kastélyt, amely újabbkori építmény volt, palatetővel, verandával, erkélyekkel s amelyben az öreg Féniganné lakott, hosszú gyertyánfasor választotta el az ugynevezett Pavillontól, a mult századból való régi hajléktól, amely a fiatal pár lakása volt. Egy kis ajtó, mely a falba volt vágva, szolgált a birtoknak ehhez a részéhez.

Ott leste Rosine Chuchin, a halász leánya, aki Féniganéknál szolgált, a szeme fölé tartott kézzel az utat, amelyet az erős világítás vakítóvá tett.

Már messziről elibe kiáltott Richardnak:

— A nagysága nincs együtt a nagyságos urral?

Richard ugyanis halászó napokon gyakran vitte magával már reggel a feleségét. A fiatal asszony kedvteléssel mártotta be karját egészen vállig a hideg vízbe, s meglepettséggel nézte a nehéz kosarat, amelyet felhuztak s azt az eleven ezüstöt, amely a fenekén csillogott és fickándozott. De ma Lydie bágyadt volt és férjének minden kérdésére egy kis álmos mormogással felelt, amint feje rózsásan és lágyan hevert ott a párnán, kékes szürke, gyöngyszínű tekintetének fénye átszűrődván lebocsátott pillái között.

Egy pillanatig Richard eléldegelt emlékezetben a szerelmes férjnek ezen a látományán, mialatt a szobaleány hűledezve ismételte:

— A nagysága nincs együtt a nagyságos urral?

— Nincs. Miért?

— Hát mert reggel óta eltűnt.

— Eltűnt? Bolond beszéd!

Elég ereje volt fölmenni a kis ajtó két lépcsőfokán, de a gyertyános bejárásánál nyomban leroskadott a kőpadra. Reggeli gyöngesége, az a szédülés, mely a hajón is elfogta, most még jobban erőt vett rajta. Sem szólni, sem mozdulni nem bírva, hallgatta a Rosine csacsogását, amelyet alig értett . . .

A parkot, a veteményest, a partszéli kunyhót, mindent átkutattak . . . Végre az imént Georges apó, az öreg csavargó, aki az erdőből került elő, azt mondta a kertésznek, hogy az erdőre nyíló

rácsos kapuk egyike nyitva van. Azután az öreg nagyságának levelet adott át.

— Különben itt jön a nagyasszony maga . . . Talán tud már valamit . . .

Richard anyja, büszke, termetes alak, hajadon fővel, mint mindig, fölfelé fésült. erősen lesimitott fekete hajjal, előre jött a faszorban, minden lépésével mozgásba hozva az erős fényfoltokat, amelyek az árnyékos talajra vetődtek. Járásahevességéről sejteni lehetett, hogy már kapott értesítést és dühös. Richard megkísérlette, hogy fölálljon és elibe menjen; de a padjához szögezve, aggódással telt szemmel és gyermekkori hangján csak azt tudta mondani:

— Lydie? . . . mama, hol van Lydie?

Nyersen, majdnem diadalmasan felelt rá az anya:

— A feleséged elment, gyermekem, és ez az egyetlen öröm, amelyet nekünk valaha okozott.

— Elment!

— El, még pedig nem egyedül, gondolhatod . . . Találd el, kivel . . . no, találj el.

A találgatás helyett Richard gyöngén nyöszörgött, egész testében megrázkódott, azután fejébe tódult a vér s visszaesett a padra, két karját a faszor porondjára ejtve.

II.

A herceg naplója.

*W. de Vallongue urnak
Páris, Stanislas-kollégium.*

Grosbourg, 1886. július 6.

»A mai napon, kedves Vallongue, és a következő napokon is, üres marad a helyem az előkészítőben. Vége, lemondok Saint-Cyrről meg a fegyverek dicsőségéről, amelylyel, úgy tartom, a nemzetségünk eléggé el van látva. Öregapámtól, Charles Dauvergnétől kezdve, aki az első császárság alatt tábornagy, alcantarai és olműtzi herceg lett, szegény apámuramig, a harmadik hadtest vezénylő tábornokáig, akit most ütött meg a szél, negyvenhét éves korában, az én hirneves elődeim semmi kitüntetést sem hagytak számomra, amire vágyódhatnám. Az orosz váza a chanaleilles-utcai palotánk nagyterme közepén, az orosz váza, amelyben a családi összes rendjeleinket besavanyitva tartjuk, színültig tele van. Mit csináljak hát? Semmit. És ez az, amire rendületlenül elhatározottnak érzem magamat. Tizennyolc éves vagyok, egyetlen fiu, örököse egy nagy névnek, a papa nagy vagyonának, és bizonyára szomorú egészségének is, s a bölcsesség azt javallja, hogy mihamarabb élvezzem azt, ami jót az élet kínál. Hozzá is fogok.

A két titokzatos levél közül, melyet a minap a trigonometria-óra alatt előttem irtam, az egyik Nuitt kapitánynak szólt Cardiffba, légyottot adva neki a cassisi kis kikötőbe (Bouches-du-Rhône), hogy várjon ott a *Piros-fehér-kék* yachttal, amely kellően föl legyen szerelve nyolc hajóslegénnyel, szakácsokkal, udvarmesterrel, mindez havi tizezer frankért. A második levél értesítésül volt szolgálandó annak, aki az expedícióra elvisér; mert gondolhatod, hogy nem hajókéz vagyok egyedül. Ez a hölgy ismeretlen előttem; legalább nem szerepel abban a nyakravalós fiókban, amelyben gyakran rostálgattuk együtt a favoritáim leveleit és arcképeit. Elmondhatom neked róla, hogy férjes asszony; szomszédnőnk a Szajna tulsó partján, Grosbourggal szemközt. Alig harminc éves; hosszukás, világos szeme, amely mindig le van sütvé, gyöngysor fényével világítja meg az arcát, mikor fölnyitja; tartózkodó arckifejezés, nagy fehér, zongorázó kezek régi divatu félkezeletyűkben. Gyermek nincs, férje imádja, és az egész környék tiszteli.

Csak annyit kellett neki írnom: »Jöjjön«, s ő azt felelte: »Szaladok«, és ott hagyott mindent, férjet, házat, családot, hogy hajóra szálljon egy olyan fiatal, olyan kevésbé megbízható utitárral, mint a te barátod.

Hát nem mondtam, hogy az asszonyok különös jószágok?

Ami engem illet, nem ragaszkodom jobban emehhez, mint máshoz, sokkal kedvesebbek előttem *tutte le donne*, semhogy egynek is előnyt adnék. Mihelyt beleharaptam egyikébe ezeknek a pompás bonbonoknak, máris ki szeretném köpni és fölbolygatni az egész katulyát abban a reményben, hogy végre megtalálom azt a remek ízt, amelyet hasztalan keresek. Kivánj ezuttal több szerencsét, kedves Wilkiem.

Mikor ezt a levelet megkapod, én már javában fogok vitorlázni és szüleimnek az átkai az eget verdesik. Ám lássák! ők akarták azt ami bekövetkezett. Ha a helyett, hogy becsuktak előbb Grosbourgba és azután Stanislasba, szabadon hagytak volna Párisban, bizonyára nem fogott volna el ennek a szökésnek a hirtelen viszketege. De anyám, a hercegné, aki csöppet sem bánja, ha egymaga tartózkodik távol a férfaitól, amint bennünket nevez, igen elmésnek találta, hogy engem azzal kényszerítsen munkára és jó magaviseletre, hogy megtett a tábornok betegápolójának. Nem gondolta meg, hogy a magány rossz tanácsadó, és hogy ha folyvást csak az uzellesi lejtőt nézem, fehér kőkápolnájával és kis tornyával, amelyben az erdő összes vadgalambjai tanyáznak, talán mélabus gondolataim támadnak és szükségét fogom érezni a tágasságnak. A tábornok, midőn becsukott a kollégiumba, eldöntötte a szökésemet. Majd elbeszélem neked egyszer azt a kis drámát, mely köztem és a nagy-

nevű rokkant közt a kastélyban tartózkodásom alatt lejátszódott.

Oh, Vallongue, mennyi mindenről elmélkedtem én úgy estenden, egyedül ebben a terjedelmes Grosbourgban, amint a park mélyén, vagy a partszéli terrászon bolyongtam! Hogy néztem a szemébe az életnek, másoknak és önmagamnak, valamennyi közt a legbonyolultabb teremtménynek! E vizsgálódásoknak az eredménye az volt, hogy tizennyolc éves létemre vénnek és fáradtnak ismertem föl magamat, olyannak, akinek semmi becsvágya, aki nem szeret semmit, nem érdeklődik semmi iránt s előre látja bármilyen öröme is a végét.

Miért vagyok ilyen? Honnan ez a korán érett tapasztaltság, ez a mindentől való undorodás és ezek a ráncok, amelyeket egészen az ujjaim végéig érzek magamon? Közös vonása-e ez a nemzedéknek, azoknak, akiket a »hóditás kicsinyei«-nek neveztek, mert, mint én, a háboru és az invázió éve táján születtek, vagy csupán saját tulajdona a családomnak, e régi talajnak, amelyet kimerített a nagyon is sok szerencsés aratás, és amely most hosszú ugarolást kíván? Isten neki, vállalkozom erre az ugarolásra.

És először is, mivel az asszony és a hajó előtttem az egyetlen kívánatos szórakozás, hát megszerzem magamnak, még pedig bőven. Eddigé mint szerető és matróz csak apró kísérleti kirándulásokat tettem; ezuttal hosszujáratra indu-

lok, és ha a bizalmas közléseim téged érdekelnek, igérem, kedves Wilkiem, hogy a te számodra igen hű naplót vezetek az utazásairól és kalandjairól egy léleknek, amelyet apám, a tábornok-herceg, már régen olyan sötétnek és veszedelmesnek nyilvánított, amilyen egy éjjeli csata.

Charlexis,
olmützi herceg.

III.

A corbeili ut. — Richard és Lydie.

Richardnak a szobája, ahova őt az ájulása után bevitték, mint a Pavillonnak minden szobája, arra a corbeili utra nézett, amely párkányként huzódik tova a folyó fölött és egyike a legkiesebb utaknak egész Seine-et-Oiseban. Harmincöt évvel azelőtt, 1851-nek egy októberi reggelén, hirtelen támadt őszi záporban, ugyanezen az uton ballagott a draveili polgármesteri hivatal felé Fénigan draveili közjegyző és uzellesi birtokos az ő grosbourgi szomszédjával, az öreg alcantarai herceggel, hogy bejelentse azt a fiucskát, akivel az éjjel a felesége megajándékozta. A herceg, aki akkor reggel véletlenül betoppant a jegyzőjéhez, meg akarta őt tisztelni rokonszenvének ezzel a jelével; és az egyszerű falusi közjegyzőnek egy ütött-kopott eser-

nyő alatt való hosszas gyalogolása, karonfogvást a Napoleon hirneves katonájával, a Fénigan-család évkönyveiben épp olyan dicső nyomot hagyott, mint a vitéz tábornagy aláírása a község szerény anyakönyvében.

Az anya sokáig sinlette meg a kis Richardnak ezt a kései jövetelét. Évekig sem hagyhatta el a heverő-zsölléjét s minthogy az apa, a közjegyzőséggel elfoglalva, sohasem volt otthon: a gyermek, a betegnek egyetlen szórakozása, ott nőtt fel anyja mellett, egyedül, elzártan, már korán rákényszerülve a hallgatásra, a merengésre, ott abban a szobában, ahol a fölvidítására nem volt egyebe, mint az országot látványa, szekereivel, fogataival, embereivel és állatjaival, kerülőkkel, pásztorokkal, zöldségárulókkal, házalókkal.

Ismerte is alaposan azt a nagy fehér utat, ez igazi panorámát, amelyen apró vizsga és türelmes szemei ezernyi olyan részletet tudtak fölfedezni, amiket mások nem is sejtettek. A pázsit közepén kőtálpazaton álló napóránál pontosabban mutatta neki az az ut az órákat. Nyáron, mikor Robin, az utkaparó, a szemközt levő fal rövid árnyékába tolta be a targoncáját, a kut mellé, a gyermek azt mondta magában fenszóval:

— A Robin ebédje ... Egy óra.

Es kedvteléssel nézte az embert meg két kicsinyjét, letelepedni az ut szélére, a targoncaasztal elé; ebéd után az asztal átváltozott pam-

laggá, öblös zsöllévé, amelyben az utkaparó elnyújtózkodott egy kis déli pihenőre, mialatt pár lépésnyire tőle a kicsinyek csöndesen játszottak, szép kavics-garmadákat rakva, mint az apjuk szokta.

Mikor pedig az asszonyok feljöttek a mosóhelyről, vagy a szomszédos major nagy kapujába nagy esőszakadásként betódult a nyáj, vagy pedig mikor a draveili iskolából hazatérő gyermekek a kut fordulójánál elváltak egymástól, Richard tudta, hogy most négy . . . öt . . . hat óra.

És az ut, amint órája, ugy kalendárioma is volt neki, megkülönböztető jeggyel jelezve a hétnek minden egyes napját. Hétfőn a szegények: lassu, véget nem érő felvonulása a rongyoknak, mankóknak, amelyek isten tudja honnan kerültek elő; és mindig ugyanazok a ványadt, fakó arcok mutatkoztak a főkapu rostélya előtt, hogy Clément-nétől, a kertésznétől, két sou-t meg egy karéj kenyeret kapjanak. Szombaton, régi francia divat szerint, a lakodalmas menetek jöttek: elül a hegedűs, csakugy ficamitva ki a tagjait, hogy az ütemet jelezze s mozgásba hozva cincogásával az egész falut, utána a menyasszony, fehérben, kipirulva és izzadva a narancsvirág-koszoru alatt, meg a vőlegény, aki az ut egész tüzes hamuját fölszedi kürtöskalapjának a selymére és a kabátja fekete posztójára; azután a násznép, párosával, az asszonyok rátartóan bocsátva le a földig a sál-kendőjök rojtjait, az emberek pedig röstelkedve, hogy hétköznap

henye kézzel az ünneplőben mutatkoznak az ország-
 uton. Kedden meg csütörtökön, a corbeili hetivásár
 előnapján, nagy ökörcsapatok, vásáros szekerek
 vonultak el, az utóbbiak olykor megállván a kas-
 tély előtt, portékájokat kínálva. Nyári vasárnapo-
 kon dalosegyesületek hordozták meg muzsikaszóval
 a versenyeken nyert érmektől csillogó zászlóikat;
 tűzoltók vonultak ki parádéra. Az ősz katonaságot
 hozott, hosszú ágyusorral, melynek a felvonulása
 megreszkettette a házakat, s a kut körül mindig
 ott tolongtak az izzadó katonák s dulakodtak egy
 ital vizért, akármilyen dühösen kiabált is a parancs-
 nok. Máskor nagy vadász-*break*-ek vitték az utat
 szegő erdő felé a szomszéd kastélyokból, Grosbourg-
 ból, La Grangeból, Mérogisből a vendégeket, s
 kocsiszámra hordták az új vadásztarsolyokat és
 fegyvereket, melyek csakugy csillogtak a rőt
 napfényben.

De az egész hétnek legvonzóbb napja, az
 amelyet Richard a legnagyobb türelmetlenséggel
 lesett, a csütörtök volt, amikor is délután három
 óra tájban a fiatal hangok egész raja zsibongott
 az ablakok alatt és a soisy-sous-étiollesi klastrom
 árvalánykái, kékszalagos szalmakalapjaikban és
 nagy pélerinejeikben, az ut egész szélességét elfog-
 lalva sétáltak két-három fehér bóbitának a veze-
 tése alatt. Majdnem mindannyiszor bevezették
 őket a kastélyba, a pázsiton játszani és uzson-
 nálni.

Micsoda ünnepe volt ez Richardnak, aki nem ismert más gyermekeket, mint ezeket a szegény lánykákat, akik előtt ő úgy tűnt föl, mint valami ifju király a virágos fényűzésnek ebben a keretében; és a fasorokban való sokféle játék, futkosás és nevetgélés után milyen fájdalmas tekintettel nézte eltávozásukat, kísérte őket a szemével egészen az ut kanyarulatáig, amint a jó nénék bóbitáinak fehér szárnyai csak úgy libegtek a folyóról kelő üde szélben!

Oh, az a corbeili ut, milyen helyet foglalt az el az ő emlékezetében! Gyermekkorán, ifjuságán egy széles, poros töltés húzódott keresztül, amelyen életének nagy eseményei lejátszódtak. Azon az uton történt, Draveil és Uzelles közt, — a helye azóta magas vaskereszttel van megjelölve, — hogy Fénigan, amint az irodájából haza felé igyekezett, gutaütéstől lesújtva, összerogyott. Richard tizenhat éves volt akkor. Sürgősen hívták haza a Louis-le-Grand-lyceumból, ahol lassan és kinosan morzsolta le a tanulmányait, s a fájdalom, amelyet neki ez a tragikus halál okozott, megtalálta a vigasztalását abban a reményben, hogy nem fog visszatérni a lyceumba. Féniganéknál heves vitákra adott volt alkalmat Richardnak a számkivetése. Az anya maga mellett akarta tartani a fiut, egy nevelővel; az apa a főiskolai nevelést és fegyelmet tartotta szükségesnek, attól félve, hogy Richard, ha egyedül él itt falun, éppen olyan vad és bárdolatlan lesz,

mint az utkaparó gyerekei. Fénigan mester, aki rendszerint igen gyöngé volt a feleségével szemben, akit a maga jó zsarnokának nevezett, ezuttal rendületlen maradt. Nem hajtva az asszony könnyeire és szitkozódására, maga vitte el a fiút Párisba s beadta oda a magas, sötét falak közé, ahol Richard a tanulmányai végéig maradt volna, ha az a gyászos távirat haza nem szólítja, árvának.

Milyen szépnek tetszett most neki ez az út, mialatt a koporsót kísérte, egyedül a hallgatag roppant sokaság élén. A lucerna magasán állott, a kalásztenger ragyogott a nap sugaraiban. Minden lépten újabb gyermekkori emlékek merültek föl, szálltak el előtte; az erdőség, a folyó ismert illatokat árasztott feléje, amelyek elkábitották; és szemrehányást tett magának, mialatt könnyezett, ezért a jóleső érzésért, ezért az ellágyító örömért, hogy ismét előtte van a jól ismert táj, amelyet minden ösztönével szeretett s amelytől olyan kínos volt elszakadnia. És most már nem kell többé elhagynia! Egyetértett ebben anyjával, aki az ablaka mögől nézve a hosszú gyászmenet elvonulását, azt mondá magában:

— Mit csináljon ő Párisban? Minek végezné be rosszul folytatott és sikertelen tanulmányait? Minek lenne az apja utódja, mikor a vagyonuk elegendő már, és minek fosztanám meg magamat újra az egyetlen gyermekemtől?

Richard, mindjárt másnap a haza térte után,

valamennyi iskolai könyvét bele rakta egy ládába, amelyet dühösen beszögezett és fölvetetett a padlásra, erősen föltéve magában, hogy soha többé fel nem nyitja, épp oly kevésbé, mint egyikét is azoknak az utálatos ócska könyveknek, amelyek olyan sokáig kinozták. Mint csaknem valamennyi kispolgár, aki falun nevelkedett, egykedvű, szemlélnedő természetű volt, félénk egészen a vadságig, keveset beszélt, s csak a szabadban való mozgástól, halászástól, lovaglástól éledt föl s vissza is élt vele; nem olvasott soha sem könyvet, sem ujságot, kivéven a *Képes Vadászlap*-ot meg néhány számot a *Világ tükré*-ből.

Korán kelt s anyja csakis az étkezés idején látta; este azonban ritkán ment el hazulról és eljátszott anyjával két partie sakkot, ami eltartott tíz óráig, amikor is a kastélyban és a cselédházban feltétlenül el kellett oltani minden világot. Látogató kevés volt. A Féniganné hosszas betegsége eltávolította draveili és soisyi ismerőseiket; és jöllehet most már az özvegy igen egészséges volt, sokkal boldogabbnak érezte magát az ő nagy fiával, semhogy felujította volna a félbeszakadt viszonyokat.

Tíz év telt el így ebben az egyenletes, rázkódás nélkül való életmódban. Néhány meghívás grosbourgi főúri szomszédjaikhoz, a vadászat megnyitásakor, egy havrei utazás egy kis hajó vétele végett, amelyre Richardnak kedve kerekedett —

ezek voltak tiz esztendő alatt életének nevezetesebb mozzanatai. Két nyáron egymásután náluk tartózkodtak Lorientből való rokonaik: apa, anya, meg egy fiatal leány, akit mindig lóháton lehetett látni, kicsi nemezkalapban, egyedül Richarddal, az unokatestvérével. Villeneuve-Saint-Georgestól Corbeilig, az egész vidéken, ahol a Féniganék nevét nagy vagyonuk népszerűvé tette, egy darabig az volt a hír, hogy Richard megházasodik, azután a lorienti család hirtelen eltűnt és ugyanazok, akik az előbbi hírt erősítették volt, most a legelsők voltak, akik tagadták.

Richard, az ő bika-nyakával, szeméig terjedő szakállával és természetességével, gyöngé és szelíd fiú volt, teljesen anyja uralma alatt állva, és Féniganné sokkal jobban szerette fiát, semhogy engedte volna, hogy ő rajta kívül más asszony kerüljön és telepedjék be a házba. Bizonyság rá az, hogy, mikor a lorienti fiatal amazon a legbiztosabbnak hitte a sikerét, amikor visszatértek egy lovaglásukból, amely alatt döntőnek tetszett a Richard hallgatósága: Fénigannénak elegendő volt egy szava, egy pillantása, amit a fiára vetett:

— Ragaszkodol hozzá?

— Nem igen, viszonzá a fiatal ember, kiverve csizmáján angol pipájának a hamvát, s szélnek eresztve gyöngé szerelmi hajlandóságát.

Másnap a leány elutazott, és többé szó sem volt arról a hallgatag mátkaságról. Darab idő

mulva azonban a Fénigan-fiu mégis megházasodott és ezuttal az édesanyja semmi gátat sem vetett elébe.

A soisyi árvák, régi szokás szerint, amely még a Richard gyermekkorából eredt, a szép évszakban minden csütörtökön eljöttek Uzellesbe uzsonnálni. Féniganné beletörődött ebbe a szolgalomba, nem is annyira a leánykák kedvéért, akik szivesebben ették volna meg a pogácsájokat az országut porában, mint inkább azért az élvezetért, hogy együtt lehessen az apácákkal, akik csaknem valamennyien igen előkelő és nemes szívű nők voltak.

Egy csütörtökön Richard, aki véletlenül ott-hon maradt s jelen volt a gyermekek látogatásán, az estebédnél azt kérdezte az anyjától:

— Ugyan ki az a magas, karcsu és halvány leány, azokkal az ezüst-szürke, bársonyos szürke szemekkel . . . aki az egész idő alatt Mártha testvér, az irországi apáca mellett volt?

— Ki? Hát Lydie, a kis Lydie.

— Micsoda? Az a csuf kis cigánygyermek?

És egyszerre csak a csipás, görvélyes porontyoknak, a nyomor és a bűn bélyegét viselő arcoknak e rakásában újra maga előtt látta, a szerencsétlen kis csámpások közül kiemelkedve, a göndör, finom haj alatt, mely kiduzzadt a silány szalmakalap alól, azt a büszke és mélabus arcot . . . A kis Lydie, az utféli, az árokszéli gyermek, akit egy csomó jeltelen rongyban szedtek föl tizenöt évvel ezelőtt, — ime, mi lett belőle!

— Hát még ha hallanád vasárnap, az orgona mellett . . . Oh az az irországi néne büszke lehet a művére. Igazi tökéletesség az a kis Lydie . . . Azt mondom: kicsi; pedig akkora mint én.

A rákövetkező vasárnap Richard legelőször kísérte el anyját a klastrombeli misére, és az egész istenitisztelet alatt szeme egy pillanatra sem vált le arról a finom arcélről, amely ott a kórus hátterében az orgona fölé volt hajolva. Oh nem, ez nem lehet afféle váltott poronty mint a többi, az ő származása nem olyan szennyos forrásu. Mert különben hogyan lehetne megmagyarázni ezeket az arisztokratikus ösztönöket, ezt a zenei képességet, amelyen maga Mártha testvér is elcsodálkozott.

Richard többször eljárt azután Soisyba a misére, csütörtökön pedig rendesen otthon maradt az árva-lánykák uzsonnájára. Egy izben Féniganné megkérte az irországi nénét, hogy játszszék el a tanítványával egy négykezes szonátát a szalonban levő zongorán, amelyet már senki sem használt s amelynek a billentyűi olyan száraz hangokat adtak, mint valami régi spinét. Richard még a darab vége előtt kiment a szobából.

— Nagyon melegem volt, mondotta nyersen, mikor meg akarták vele vallasni a megindultságát.

Pedig attól a naptól fogva a szegény fiu folyvást dudolgatta azt a szonátát s keresgélte a hangjait a zongorán, amelyet otromba, akadozó ujjakkal veregetett. Egyébként azonban folytatta

sok mozgásból álló életmódját, eljárt vadászni, halászni, de szótalanabb volt mint valaha, ki nem eresztve az ajkán azt a titkot, amelyet édesanyja megsejtett és végre ki is csikart belőle.

— Találd el, ki lesz nálam ebédre a jövő héten, mondá neki egy este, sakkozás közben.

Richard nem felelt, folyvást csak az ábrándjával volt elfoglalva.

— A versaillesi püspök . . . Misézni jön a klostromba, a Lydie felavatására.

— Hát apáca lesz?

— Ugyan mi legyen, mikor se vagyona, se családja? Még szerencse, hogy a jó nénék semmi hozományt sem kívánnak tőle . . .

Richard, arcából kikelve, ott hagyta a saktáblát, kiment s eltűnt a kert legmélyében. Anyja egy kis kerti házban találta meg, az ablak előtt állva, homlokát a holdfénytől márványozott üvegtáblához szorítva.

— Rossz fiu! . . . hát mért nem mondod meg, hogy szereted?

— Oh mama! . . . mama! . . .

Ez a szó, az egyetlen, amit felelni tudott, hevesen tört ki duzzadt, lázas száján, mialatt a szeméből kicsordult könnyek záporosó csöppjeiként peregtek alá az ablak üvegén, és izmos teste csak-ugy didergett. Hogy szereti-e? nagy isten! De sohasem merte volna megvallani, mert visszautasítástól tartott.

— Te buta, te buta, korholta szeliden az anyja. Mintha nekem volna más vágyam, mint a te boldogságod.

Az a gondolat, hogy Richardnak az a szegény leány, az az árva tetszik, bizonyosan szintén elősegítette az anyai elnézést; mert végre is az a gyermek, aki nekik fog köszönhetni mindent, nem hozhat be a házba új tekintélyt, olyan akaratot, amely ellentétben lenne az övével, aki clyan sokáig egyedül volt itt a királyné.

Lydie azonnal elfogadta a házassági ajánlatot. Örömmel-e? vagy talán más férjről álmodozott s azt sajnálta? Ezt nem tudta soha senki. Mikor Richard először ment hozzá udvarolni a fehér-függönyös és fehér-falu elfogadó terembe, ahol a Szűz Anya képe, nagy lehulló rózsafüzérrel ékitve, szemközt állott Paulai szent Vincének aranyozott fából való szobrával: nyájas és egyszerű mosolylyal fogadta, épp oly könnyedén viselkedve hitvány kis fejkötőjében és csuf pélerinejében, mint a leggazdagabb és legelőkelőbb családból való menyasszony.

Zárkózott, hallgatag természetű volt ő is, mint Richard, de a legfélénkebb nőnek a félénksége sem hasonlít férfiéhoz, mert a nőben megvan saját varázsának az érzete, a biztonsága. Aztán meg e két lény közül az egyik még nem szeretett, a másik pedig, a szenvedélytől megbénítva, egy szót sem tudott kiejteni. Olyan mély, olyan őszinte zavartság volt ez, hogy még a leányra is átragadt

s egy pillanatig mozdulatlanul, tétovázva, szótlantul álltak egymással szemközt.

Szerencsére a corbeili ut, mely a terem aprótáblás ablakai előtt huzódott el, kisegítette őket a zavarukból. A leány ismerte annak az utnak legcsekélyebb részletét is, mert miként Richard, órákat és órákat töltött volt az ablak előtt, nézelődve. Ugy beszéltek róla mint valami tündéri látványosságról, amelynek az előadását látták, s a. jeleneteit, személyeit elmondogatták egymásnak.

Oh, az öreg Robin targoncája, meg az apró Robinek, akik most már ugyancsak megnőttek, de mindig más apró Robinek következtek utánok, akik az idősbeknek az ócska nadrágjait és foltozott ujjasait viselték. Hát az a kis pupos cipő-árus, meg a prémes medvetáncoltató, aki minden őszszel eljött a medvéjével, amelytől Lydie gyermekkorában olyan nagyon félt; de még sem annyira, mint a vén Georgestól meg a hosszú fütykösétől. Mi is jutott eszébe annak az ijesztő csavargónak, hogy folyvást utána kullogott az árváknak, de csak ha ő, Lydie is köztük volt? A leányka éjszakánként vele álmodott, és csütörtöki napokon nem is mert már kimenni. Végre, hogy megszabaduljanak attól a vén eszelőstől, a csendőrséggel kellett megfenygetni.

— Tudja-e, Lydie kisasszony, hogy még most is él az öreg Georges?

— Tudom, Richard ur, de most már nem félek tőle, ámbár még most is megvan az a nagy botja, s ha mellettem elmegy, mindig mormog valamit a maga elzászi nyelvén, amit nem értek.

De akit már nem lehetett többé látni, az a soisyi süteményes asszony volt, a jó öreg anyóka, törődött testü és tiszta, aki vasárnap, vecsernye idején, ott tipegett az uton, nagy fehér köténnyel, a karján kosárral, amely fehér asztalkendővel volt letakarva s amelyből jó meleg süteményszag szállott föl. Vén léteire bejárta egész Soisyt, Uzellest, sőt Draveilt is, és igen büszke volt arra, hogy a Féningan-kastély lakóit is a vevői közé számíthatja, mert amikor megállott a klastromnál, a tisztelet hangjánmondotta a gyermekeknek, akik bele nyulkáltak a kosarába s meg akarták tapogatni a készletét:

— Tessék vigyázni, kisasszony . . . az a Richard urfi vaniliás süteménye.

Ennek a vaniliás süteménynek a története, melyet Lydie dévajkodva mondott el, utánozva az asszony öreges bókolását, úgy megnevettette őket, hogy sirtak bele; de azt már nem vallotta meg a leány, hogy akkoriban ő is osztozott az öreg asszonynak a vaniliás sütemény, a Richard urfi meg a kastély valamennyi lakója iránt való hódolatában. És nem mondotta meg azt sem, — a nő, ha még olyan fiatal is, óvatosan titkolja el belső érzelmeit, kivált amelyeket legjobban átérzett, — hogy

milyen benyomást hagytak a lelkében azok a csü-törtöki látogatások Uzellesben, ahol a nagy fák, a pázsit pazar zöldje olyan kedvesen esett az ő mohó szemének, épp úgy mint a drága kárpitok és diszitmények, amelyeket a ház földszintjén, a tornácon tul látott.

Honnan vette a kis nyomorult ezt az izlést, ezt a korán-érett ösztönét a gazdagságnak, uri mód-nak? Miért hogy abból a számtalan látványból, amit a nagy országot nyújtott neki, nem érdekelte őt úgy, nem dobogtatta meg úgy a szívét semmi, mint a vasut felé robogó, fényes, címeres hintók, amelyekbe négy ló volt fogva s amelyeknek a bak-ján hajporos kocsisok és lakájok ültek? Azt kelle hinni, amit az apácák beszéltek, hogy Lydie bizonyosan valamelyik környékbeli kastélyban született, s hogy nemsokára majd kiderül életének a titka, egy szép címeres regény képében?

A jó nénék legalább így magyarázták azt a sugárzó arccal mondott *igen*-t, amelylyel a más-nap fölavatandó apáca-növendék a Richard ajánla-tát elfogadta s a nagyvilág zürzavara kedvéért egyszerre lemondott a Paulai Szent-Vince szüzei-nek fehér fejkötőjéről, amely pedig olyan jól illett volna világos szemeihez, szende homlokához.

Az esketés a klastrom kápolnájában ment végbe, szombati napon, amint falun szokás. De utkaparó emlékezete óta soha még a corbeili töl-tés nem látott olyan lakodalmat. Az öreg Fénigan

valamennyi régi kliense, a bergeriesi bérlőtől a grosbourgi kastély uráig, mind ott volt, megadni ezt az utolsó tiszteletet annak az immár ritkává lett típusnak: a becsületes falusi közjegyzőnek.

A fogatok sora előtt, amelynek élén a menyasszony kocsija haladt, az ut szélesen, egyenletesen nyult el a meleg juniusi verőfényben; a soisyi fordulónál, mielőtt a klastromhoz ért, ahol a püspök várta a fiatal párt, fölfelé tartott, egyre fölebb, s beleveszett az égbe, a végtelen kék selyem égboltozatba, amelyen sehol egy törés, sehol egy felhő nem mutatkozott.

»Azt fogok belőle csinálni, amit akarok...«
tette volt föl magában az anyós; és ez magyarázta meg igazán azt, hogy elfogadta ezt a hozomány és család nélkül való, sápadt, lankatag gyermeket, nagy fehér, lecsüngő kezeivel. Az, akit a néhai Fénigan a maga jó zsarnokának nevezett, éppen ellenkező asszonyi típus volt. Serény, erélyes asszony, aki ruhájának minden mozdulatával nagy csomó kulcsot csörgetett meg, annyit ahány zár a házban volt, s alig látszott többnek negyven évesnél, mikor a fia megnősült, pedig már ötvenöt éves volt; fekete haja még folyvást füdetlen volt, nem tükrözve a főkötőt, és épp olyan fényes maradt mint a szeme, apró, mozgékony és jóságos szem, melynek a jósága azonban rideg volt, hiján a hevület-

nek és gyöngédségnek. Ahhoz, hogy megcsókolja a fiát, akit pedig mindennél jobban szeretett, neki rendkívüli körülményekre volt szüksége.

— Mi a családukban nem szeretjük a nyalakodást, szokta volt mondani.

Azonkívül pedig szükségét érezte a parancsolásnak s özvegysége alatt megszokta, hogy a saját kénye szerint éljen; és ennek a zsarnokságnak a leplezetlenségével mindjárt el is rontotta a dolgát a menyével.

Először is ellenezte a nászutazást. Richard nem igen kötötte magát hozzá: neki elég volt az, hogy a felesége az övé, egészen az övé; hogy itt vagy ott, azzal keveset törődött. Sőt tulságos félénksége vissza is riadt a helyváltoztatástól, a fogadóktól, étkezésektől, attól a kényszerüségtől, hogy idegen emberekkel álljon szóba, olyan helyeken, ahol sohasem járt.

Ellenben Lydie előtt az utazás a megengedett boldogság ideálja volt, mert hiszen a klastrom zárkózott életmódjában soha más vágya nem is volt, csak az, hogy idegen tájakat lásson, elmenjen messzire, messzire, jóval túl azon a szemközt való domboldalon, lebocsátkozzék a tulsó lejtőn, azután a másikon, s tovább a végtelenségig.

— Ez azért van, mert nagyon is sokat néztem azt az utat, mondotta volt Richardnak, amikor a jegybenjárásuk alatt hosszasan beszélgettek.

Megvallotta neki, hogy a tágasság őt annyira csábitotta, hogy olykor irigykedéssel nézte a legnyomorultabb komédiás-kordélyt, amint az árokszálen vacsoráltak, vagy délben megpihentek a porlepte szilfák alatt.

Richard, meghökkenve, hogy a leányt a lelkeseledéstől egészen kipirultnak látja, megigérte neki:

— Utazni fogunk, Lydie.

Mit nem ígért volna ő meg abban a pillanatban!

De most nem szólt semmit, s úgy látszott, hogy igen természetesnek találja anyjának ismételt kifogásait.

. . . Az ő idejében bizony nem mentek az emberek nászutra. Nagyon veszedelmes az. Mennyi szegény fiatal asszony fizette meg az életével azt a bárgyu szokást!

— És ha tudnád, édes kicsikém, hogy milyen megpróbáltatás az az ilyen új asszonynak, a szemérmének, a finyásságának . . . Fogadd meg a szómat, mondj le róla.

Lydie nem állhatatoskodott, de elfojtott vágyából haragérzés lett, amely tartós maradt. Eddig hálás volt az anyósa iránt s most egyszerre csak fogságban érezte magát nála s csupán a menekülésre gondolt.

Ami a férjét illeti, akit kész volt szeretni: most, hogy mindig lehajtott fővel, kitérő szemmel, olyan gyávának, olyan gyermeknek látta az alatt

a torzomborz szakállá alatt, megvetette, s hozzá szokott, hogy többé ne is számítson reá.

A fiatalok a régi pavillonban laktak, de étkezni feljártak a kastélyba a nagyasszonyhoz, amint az anyát nevezték. A nagyasszony, az asztalfőn ülve, régi divat szerint maga szeletelt, osztotta ki a teát, a kávé, a cukrot, a likőröket. A villásreggeli után a fiatal pár eltűnt.

Az anya eleinte tartóztatni akarta a menyét, hogy beavassa a házi asszony számos teendőjébe, amelyek falun olyan bonyolultak, kivált a lopás miatt, mely mindenütt uralkodott, a kertben, a konyhában, az ólban, csalás és hazudozás hálójával kerítve be az egész birtokot.

De Lydiet annyira untatta a házi praktikáknak ez az elsorolása, Richardnak a háta olyan komikus tulzással domborodott kifelé, hogy az anya dolgukra küldte őket s belé törődött abba, hogy maga számlálgassa a körtéit, szedje föl a lehullott gyümölcsöket s lesse az orzó-kosarak csempészkedését meg a mormotáknak. e rettenetes állatoknak a pusztításait, amelyek nem voltak akkora tolvajok mint az ő kertésze, aki rájuk fogta a maga gonosz tetteit.

És mialatt így foglalatoskodott, elgondolta, hogy mennyire csalódott ő abban a hosszú, egykedvű leányban, akiről azt remélte volt, hogy a saját kénye szerint fogja vezetni.

Látszólagos átalakulása alatt Lydie a régi

kis vásott cigánygyermek maradt, rendetlenségre és függetlenségre hajló lélekkel. Elkisérti a férjét vadászatra, halászatra, segíteni neki töltéseket csinálni, ez sokkal inkább érdekelte mint a varrás meg a himzés.

— Pedig, édes leányom, meg kell tanulnod jó gazdasszonynak lenni.

— Minek, asszonyom? Hiszen nincs háztartásom, és ön volt olyan szives magára vállalni mindent.

— De én nem leszek mindig ott.

Ez a vita, amely sűrűn fordult elő köztük, főképp a hintóban folyt, amely hetenkint egyszer Corbeilbe vitte őket és még unalmasabbá tette Lydiere nézve az ódon városkában való sétát s a piacon való megállást, ahol a nagyasszony erőnek erejével minduntalan az ő kertjéből való veteményekre és gyümölcsökre ismert.

— Nézzétek csak, szakasztott a mi dinnyéink. Hát ezek a turkesztánok! csak Grosbourgban meg nálunk terem ilyen . . . Bizonyos vagyok benne, hogy mindez lopott jószág.

És újra előkerült az örökös história a kosarakról, amelyek gyümölcsöcsel megrakva az orra előtt sikkadnak el s repülnek át a falun, akármenynyire vigyáz is. Szerencsére, a fiatal asszonynak menet és jövet megvoltak szórakozásul az emlékei, amelyeket az uton, mialatt a kerekek forogtak, fölszededetett s amelyeket soha sem unt meg. Látta

magát kicsi korában, a porban szaladgálva, a pélerinéjében meg a kékszalagos szalmakalapban, s amikor a hintó a soisy-sous-étiollesi főútcán robogott keresztül, az egykori árvalánykát mindannyiszor a hiúság öröme borzongatta meg, hogy a klastroma ablakai alatt kocsizik el.

Estebéd után a szalonban időztek. Richard, mint annakelőtte, az anyjával sakkozott; de a Lydie zongorázása szórakozottá tette. Ez a vad ember szenvedélyesen szerette a zenét, és mivel soha mást nem hallott zongorázni, csak azt a nőt, akit imádkodott, ez a két mámor egybe olvadt össze, amely elbódította.

Tekintete minden pillanatban átsiklott a sakk-tábláról a zenélő asszony remek profiljére, hosszú kezeire, amelyek olyan fehérek voltak mint a bilentyűk, s mikor egy türelmetlen mozdulat vagy megszólítás visszatérítette a sakkhoz, szórakozottan tologatta a figurákat, mély és esetlen hangján kísérve a szonáta basszusát: bum . . . bum . . . bum . . .

— Ugyan, Richard, idegessé teszed az embert! — kiáltott rá az anyja.

De hányszor kezdte újra lefekvésig, azaz tíz óráig, a kastélybeli kérlelhetetlen takarodóig!

Ez is olyan kötelezettség volt, amelybe a fiatal pár nem könnyen nyugodott bele. Olyan jó lett volna sétálgatni ottkűnn, a holdvilágos töltésen, vagy az erdőben, a nyirfák sűrűjében, amelyeket a

holdfény fantomokká ezüstöz. De nem, zárva volt minden ajtó és rács és ott függött minden kulcs a nagyasszony ágya fölött; és ha Richard meg a felesége sokáig maradozott a park hűségében, Athos és Porthos, két óriás házőrző eb, olyan sokáig és olyan erősen ugatott, hogy a sétálgatók inkább betértek a lakásukba.

Pavillonjuk egyik ablaka, az öltöző-szobáé, a villeneuve-saint-georges-i sikságra nyílt, Páris felé, amelynek a helyét nagy, füstös fényudvar jelezte az égen.

Lydie esténként hosszas pillanatokat töltött ennél az ablaknál, mintegy hipnotizálva attól a távoli, vonzó lángolástól. Oh, az a Páris, amely olyan közel van, alig hét-nyolc mértföldnyire, és még sem viszik el oda soha!

Ez is egyik zsarnoksága volt Fénigannénak.

— Mit csinálnál te Párisban, édes kicsikém? Megyek én Párisba? Vagy a fiam járt-e oda, míg te itt nem voltál?

Lydie nem felelt, nem is háborgott többé e miatt az igazságtalan kényuralom miatt, amely megfosztotta őt minden élvezettől, amire fiatalsága és pezsgő egészsége mohón vágyakozott.

De Richardnak reszketnie kellett volna bizonyos pillantásoktól, amiket Lydie ama vulkánszerű világosság felé vetett, mialatt a nyitott ablak mellett ábrándosan késlekedett.

Egyszer azonban a Féniganné előítéletei en-

gedtek a grosbourgi szomszédaik kívánságának. D'Alcantaráék, a senarti erdőség vadászatának a tulajdonosai, melynek a mentén Uzelles községe elnyulik, a vadászat megnyitásakor sohasem mulasztották el meghívni Richardot, aki jeles vadász volt s ugy ismerte az erdőt, akár egy vadászó. Csak keresztül kellett mennie a parkján, kilépnie a rácsos kapuján, s elsőnek volt ott a találkozó helyen, a fácánosban.

A Lydie férjhezmenetele után való esztendőben, a vadászat megnyitása reggelén, a tábornok és vendégei már szintén ott találták Fénigant, még pedig ezuttal egy takaros kis vadásznak a társaságában, aki zöld bársony-zekét, szárharisnyát, csizmát, s finom hamvas fürtein tiroli kalapot viselt.

— A feleségem . . . tábornok ur, mondá Richard, amint bemutatta.

És Lydie olyan elragadóan fiatal, nyulánk és kackiás volt, hogy a tábornok az egész vadászat alatt nem mozdult el mellőle és maga mellett tartotta az erdei villásreggelineél is; mikor pedig elváltak, lelkére kötötte Richardnak, hogy elhozza a feleségét Grosbourgba.

Az anya ellenezte ezt a látogatást. A közjegyző halála óta a két család nem járt többé össze; a tábornok nőül vette egy gazdag bécsi bankárnak, báró Silvának egyetlen leányát, kinek roppant hozománya éppen kapóra jött ahhoz, hogy föloldja a grosbourgi majorátust s megmentse a

tönkrejutástól ezeket a tékozló Dauvergne-eket, akik apáról fiura korhelyek és kártyások voltak.

A döllyfös osztrák nő ugyanis kicsi embereknek tartotta magához Féniganékat.

— Kivált a Richard házassága óta, tevé hozzá az anya, ki soha sem mulasztotta el az alkalmat, hogy menyének függetlenségre való törekvését le-lehűtse azzal, hogy származására emlékeztette.

Egyszer csak a tél első napjai táján levél érkezett Uzellesbe a tábornok-hercegtől, ki a hercegné nevében meghívta az anyát és a fiatal párt a Dauvergne-család operai páholyába, valami vendégszereplés alkalmára, amely éppen két hét múlva lesz.

Féniganné, akinek ez a meghívás igen hizelgett, ezuttal maga biztatta a gyermekeket, hogy fogadják el.

— Az én koromhoz már nem való ez, de nektek . . . érted, Lydie? el kell mennetek. Kapsz egy szép ruhát.

— Köszönöm, mama! viszonzá az örömtől kipirulva Lydie, ki már régóta csak asszonyának szólitotta anyósát, mint a cselédek.

Két hétig valóságos álomban élt. Ruhája, amelyet Párisban rendeltek meg, utazásokat tett szükségessé s el is kellett hozni Uzellesbe egy próba-mamzelt, akinek elegáns viselete, hervadt és duzzadt, kiélt arca volt és aki el-elaludt a széke-

ken, mint aki nem győzi eléggé pótolni az álmatlanságait. Ez a problematikus hölgyecske alaposan ismerte a párisi társaságot, és ruhapróbálgatás alatt leleplezte a grosbourgiak botrányait, hogy a tábornok mint töri magát minden asszony után, a hercegné pedig alig féltékeny s csupán a fiát meg a pénzt imádja.

A mamzell után jött a fodrász, még pedig nem a corbeili, akivel Lydie a lakodalmára beérte, hanem párisi fodrász, akit Hortense kisasszony, a nagy szabóműhely kiküldöttje, jelölt volt ki.

Oh, mikor annyi gond és fáradság után végre kiült a roppant páholy elejére, meztelen karral, *empire*-ruhájából kiemelkedő födetlen vállal, s maga előtt látta azt a csillogó nézőteret, ő, a szegény poronty, az utfélről fölszedett gyermek, aki huszon-négy éves koráig soha színházat nem látott — páratlan benyomás volt az, mely örült mozgásba hozta minden idegét. A szeme szinte megfájult, annyira élesnek és ragyogónak érezte.

Hogy mit játszottak, mit énekelt ott lenn a szinpadon az a pohos kis ember, feszes ujjasában és kurta taglejtéseivel, s mint dagadoztak vagy lohadtak le, hangzatos tenger-hullámmzásként, a zenekar hangjai, mindez elveszett Lydiere nézve a szíve és halántéka lüktetésében.

Még a hercegné impertinens köszönését sem hallotta, aki citromsárga haju, együgyű képű bécsi hölgyecske volt, tulságosan hosszú nyakkal, amelyen

három sor gyöngy fénylett, a legnagyobbak, aminőket az árvaleány valaha látott.

Egyszerre csak fölrezzent abból a zsibbatag ringatózásból, amelyben úgy lebegett, mint a tengeri meduzák, amelyeknek a szinpompája kialszik, amint a vizből kikerülnek. A tábornok, aki a háta mögött ült, mialatt előrehajolt, hogy kitekintsen a nézőtérre, már többször surolta hosszú bajuszának vörös szálaival szomszédnőjének szép vállát; egyszerre Lydie azt érezte, hogy a kezét megfogja, szorongatja egy acélmarok, amely csupa tűz.

Az első pillanatban sértve érezte magát és szabadulni iparkodott; de az acélmarok nem engedett, hanem fogva tartotta a puha, s végre is erőtlenné lett, kezeckét abban a szerelmes és durva szorongatásban.

Lydie majdnem elájult.

— Mily vakmerőség! mondá magában. — Hogy szorit, hogy éget! . . . Még meglátnak bennünket . . . a hercegné . . . az uram . . .

És amitől legjobban elszörnyedt, az a tábornok nyugodt arcátlansága volt, aki közönyös tárgyakról beszélgetett.

A nagyvilági képmutatás most tünt föl előtte legelőször s háborította föl még becsületes természetét. Miért állott föl a tábornok, még jóval az előadás vége előtt, a hercegné legelső intésére, aki fenszóval, az ő orrhangján azt mondta:

— Unatkozom, menjünk! . . .

Miért volt a tábornok mindjárt talpon és távozott a felvonás közepén ő is, ott hagyva azt a hüledező és neheztelő kis kezét, amelyet épp olyan fesztelenséggel bocsátott el, mint ahogy megfogta volt?

— No várjon csak . . . kezdje csak még egyszer szorongatni a herczeg ur az ujjaimat egy egész este . . . majd megkapja a magáét . . .

S az ének-karok és a zenekar zajában Lydie, egyedül maradván most már férjével, ki a páholy háttérében szundikált, feltüzeltelte magát s azon okoskodott, hogy micsoda éles választ adjon majd a tábornoknak, mert bizonyosra vette, hogy nem fogja a maival beérni.

Amint a színházból kimenve, kocsiba ültek, Lydie, aki nagyon izgatott és ideges volt, — nyilván a nagy sokaságtól, a villamos lámpáktól, az utcának a színház után való elevenességétől, — azt mondta a férjének:

— Ne mennénk vacsorálni?

Richard bámulva nézett rá. Hogy jut ilyesmi az eszébe? Hát a vonatjok, az egyetlen vonat, amely tizenkét óra ötven perckor indul a lyoni pályaudvarból! Alig hogy elérhetik.

— Manó vigye a vonatot . . . meghálunk a fogadóban.

S egyuttal olyan cirógatóan karolta át a nyakát és olyan egészen új édességű csókot nyomott az ajkára, hogy a szegény férj elhallgatta azt az

ellenvetést, amelyre Lydie el volt készülve: Mit szól majd a mama? és egyszerűen azt felelte:

— Gyerünk vacsorálni.

És hogy új és szokatlan legyen ma a fiatal asszonynak minden, Richard, aki rendesen olyan félénk volt, hogy még egy boltba sem mert bemenni egyedül, sem egy-egy boltoslegénnyel beszélni: most kábitóan merész föllépésű és jókedvű volt, tegezte az éjjeli vendéglő pincéreit, nyakra-főre töltögette a pezsgőt — olyan férj, akit Lydie még soha sem ismert és azontul sem láthatott többé soha, beszédes, csacsogó, megfogadva, hogy minden hónapban elköveti egyszer ezt a kis dorbézolást és ha az anyjának valami kifogása lesz ellene, azt fogja neki mondani kereken, hogy törődjék csak a marmotáival . . . Ugy bizony!

Éjfél után két órakor a házaspár bérkocsiban kóborolt a fagyos, sikos Párisban, szállást keresve, mert több fogadóba be sem bocsátották őket, mint holmi gyanus párt, amin aztán ők jóízűeket nevettek. Végre a Rue Montmartreba vetődve, kaptak egy roppant nagy szobát, amelynek kopott padlózata, fogát mutató pokróc-szőnyege feledhetetlen emlékül maradt meg bennök . . .

Mikor aztán másnap haza tértek Uzellesbe, a cselédek halkán, megdöbbsent arccal beszélgettek. A nagyasszony betegen feküdt, miután reggelig fenn várakozott. Egy álló hétig le nem jött a szalonba, s ha Richardnak megbocsátotta is a hámból

való kirugását, a menyével nem történt meg a kibékülés. Lydie azonban egyszer-kétszer mégis emlékeztetni merte férjét az ígéretére, hogy ismételni fogja a kirándulásukat. De a szegény fiu elrémülése olyan mulatságos volt, amint nagy szakálla alá eltűnő arcával azt mormolta: Belehalna a mama! hogy Lydie, megszánva gyöngeségét és meg is vetve őt érte, lemondott a multságukról épp úgy, mint arról az eleven, szerelmes, csupa bátorsággal és akarattal eltelt férjről, akit egyszer, egyetlen egyszer szeretett volt . . .

A tábornokról és merész vállalkozásairól szó sem volt többé. Se levél, se látogatás: és az a gondolat, hogy az a nagy, sápadt szemű, kékes arccsontu vén katona ő rajta egy egész este mulatott, anélkül, hogy valamivel többet érőnek is tekintené, olyan sértőnek tetszett Lydiere nézve, hogy boszut akart érte állani, vagy panaszt tenni miatta. De mit csináljon, amikor olyan pipogya férje van? Egy keserűséggel több, amit oda sorozhat az eddigiekhez, annyi megalázó és szomorú emlékhez, a híres párisi szabótól való ruhával együtt, amely összehajtogatva hever egy szekrény fenekén, az az estély-ruha, amelyet azóta föl nem vett, de meg sem nézett, mert az csak bánatot okozott volna neki.

— Tetszik tudni, hogy micsoda szerencsétlenség történt Grosbourghban? kérdezte Rosine egy este, amint urnőjének a cipőjét lehuzta.

A tábornok egy lóról való leesése következtében, amit titokban tartottak, hosszas ideig betegeskedett, s most teljesen bénultan hozták a kastélyba. Rosine Alexandre urtól tudta ezt, a grosbourgi volt udvarmestertől, aki most a járadékából éldegélt Uzellesben, s olyan gondosan cicomázta magát, hogy vénsége és festett volta mellett is halálra busította a környék szépeit.

E szomorú hír hallatára, amely mindent megmagyarázott, Lydie már csak szánalmat érzett a büszkeségében, erejében, dicsőségének és becsvágyának teljes virágában sujtott hőrosz iránt.

Egyszer, amint nem sokkal ezután férjével az erdőben cserkészett, egy mohos uton, amelyen éppen csak hogy elfértek a kerekek, egy félig zárt hintót találtak, amelyben szálas, galambősz, mozdulatlan, merengő öreg ember ült egy pápaszemes, hosszúhajú fiatal ember mellett.

— A tábornok . . . Láttad? kérdé halkán a nejétől Richard, akit éles vadász-szeme sohasem csalt meg.

A tábornok, azzal a hófehér bajuszzsal, azzal a viasz-sárga arccal, azokkal a tehetetlenül lecsüngő kezekkel! — Lydie nem hitt a szemének.

De hogyan kételkedhetett volna, midőn a kocsitól husz lépésnyire a hercegnét pillantotta meg, ugyanabban a fasorban járkálva, karonfogva a fiával, az olmützi herceggel, bajusztalan, rózsás képű, tizennégy-tizenhét éves csinos szőke fiúval.

Ugyancsak megváltozott az operai est óta a hercegné is. legalább hangban és magaviseletben. Bemutatta kedves szomszédjainak a fiatal herceget, akit Charlexisnek neveztek — egybevonása a nagyapja és az apja nevének, Charlesnek és Alexisnek. És, amint a kocsiban maradt nevelő oda szólította magához a fiatal embert, az anya felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy szabadabban beszéljen.

Nem igen mulat Grosbourghban a kedves gyermek, most, hogy a tábornok betegsége arra kényszeríti az egész családot, hogy itt töltsen a nyarat. A szomorú véletlen úgy akarta, hogy az ő atyja is megbetegedett Bécsben. és mihamarabb oda kell hozzá utaznia. Kéri is hát összes barátjaikat és szomszédjaikat, hogy látogassanak el sűrűn Grosbourghba, teremtsenek egy kis életet a beteg körül és szórakoztassák Charlexist, aki a tanulóasztala és a beteg karszéke közt egészen mélabús lesz. Igazán könyörületet dolgot cselekednék Richard meg a kedves felesége, ha magukkal vinnék olykor a lovaglásaikra, hajókázásaikra; a kedves fiú annyira szereti ezeket a sport-élvezeteket, amelyeket — fájdalom! — sem édesatyja, sem a nevelője meg nem szerezhethet neki.

— Elviszik néha magukkal, ugy-e bár?

A mohlepte út zöldjén most visszatért hozzájuk Charlexis, elegáns, nyulánk fiú, fenhordott, göndör kis fejével, amely vörös-szőke volt, mintha

hennával lett volna festve. És mindhármuknak a mosolya azt fejezte ki:

— Milyen kedves!

Messziről kiáltott már oda a hercegnének:

— Szerencsés ujság, mama! . . . A tábornok, amint Richardné asszonyt a kocsi mellett elhaladni látta, ráismert és ki is ejtette világosan a nevét. Ezek az első szavak, amiket összerakott. Jean mes-ter azért szólitott az imént, hogy ezt megmondja.

Lydie érezte, hogy rózsás pirosság ömlik el az arcán, amely fiatalságtól és élettől ragyogóvá tette; s a hercegné, megszorítva a kezét, azt mondta neki:

— Lássá, a jelenléte csodát művel . . . Biztosan számítok mindakettőjökre.

Attól a naptól fogva Charlexis az összekötő kapocs volt Grosbourg és Uzelles között. Különös egy fiu, a végletekig menő, nyugodt udvariassággal, aki épp úgy tudott érdeklődni Féniganné asszonynak a marmoták és a kertészek fosztogatásairól szóló históriái, mint a Lydie asszony kacérkodásai iránt, akinek tanácsokat adogatott a toilettejeire, a kalapjaira, a fehérneműjére vonatkozólag. Együttal pedig vakmerő, nyaktörő vállalatokba bocsátkozó fiu, aki szerette és kereste a veszélyt, nyugtalanságba ejtette Richardot a meggondolatlanságaival, amelyekben ugyanaz a csendes elszántság, ugyanaz a fényes és át nem látszó köre emlékeztető tekintet jellemezte.

Jó volt-e, vagy gonosz? Nem tudták.

— Nem tudom őt magamnak megmagyarázni, mondotta róla a nevelője.

De az is igaz, hogy Jean Metzger — azelőtt tanár a lausannei fakultáson, amelyet gégebaja miatt hagyott ott — igen közepes emberismerő volt, mert kevesebb embert tanulmányozott mint könyvet. Az egészsége helyreállítása végett vállalta el ezt a falusi nevelősködést, amelyet sok kocsikázás tett kellemessé, most pedig az is, hogy együtt zenélt Lydievel, mert Jean mester elsőrendű cellista volt.

Micsoda *concerto*-kat és szonátákat hallott most Grosbourg és Uzelles! A cello hosszú tokja csaknem olyan sűrűn kelt át a vizen az öreg Chuchin csónakjában. mint a kis herceg. Este, mialatt Richard az anyjával sakkozott. a draveili közjegyző, Fénigannak az utódja, az öreg Mérivet, az utszéli kápolnának a tulajdonosa, akikhez olykor a corbeili plébános meg egy törvényszéki bíró is csatlakozott, voltak Lydienek meg a nevelőnek állandó hallgatói. Az est egy csésze hársfa-teával, a nagyasszony kedvelt italával fejeződött be, amely erősítőül szolgált a vendégeknek az éjszakai utra: és az ember száz mérföldnyire képzelte volna magát Páristól, ebben a szerény és rendes szokásu kis falusi környezetben.

Milyen más volt Lydiere nézve a grosbourgi zenélés! Ott délután voltak az összejövetelek, egyikében a tágas és magas földszinti termeknek, amelyek zölddel és arannyal csikozott indiai selymek-

kel voltak kárpitozva. XIII. Lajos korából való fafaragványokkal, — abból az időből való volt a kastély is, — tágas tornácra nyíló üvegajtókkal, amely a pompás, fenséges, derűs francia kertbe vezetett le, amelyben csakugy rezgett és lüktetett a verőfényben a szobrok, vázák, pillérek fehér köve, s amelyet végtelen gyertyános környékezett, kandeláber-formára metszett fákkal.

A hercegné, férje betegsége és atyjának kevéssel azután bekövetkezett halála óta, nem igen tartózkodott már Grosbourghban, mert a báró hagyatékának igen bonyolult ügye miatt Bécsben és Budán volt dolga; s az egész kastélyon szomorúság és elhagyottság borongott.

A zongora és a kisbögő első akkordjaira, melyek a termek némaságát fölverték, hallani lehetett a szőnyegen egy kerekesszék közeledésének a zörgését. A tábornok, aki visszanyerte az emlékező tehetségét, a beszélő képességét, egész lelki életét, de — úgy látszott — örökös mozdulatlanságra volt kárhoztatva, oda tolatta magát a zongorához és órákon át hallgatta Bachot, Beethowent, Schumannt.

Sokszor, egy-egy darabnak a közepén, Lydie, félszemmel átpillantva a betegre, akinek az idegeire a zene csillapítóan hatott, látta, amint hátrahajtja fejét a karosszékében és vissza akarja fojtani az öreg könnycseppeket, amelyek beesett szemeiből kicsordultak.

És ennek a néma kétségbeesésnek, ennek az önmagát sirató fenséges nyomoruságnak a látványa, itt, ebben a pompás és borus környezetben, mindannyiszor gyöngéd aggodással töltötte el a fiatal asszony szívét.

Arról, ami köztük az operában történt, soha egy szót sem szólt: egyetlen célzást sem tett egyikök sem. Olykor, ha egyedül ültek a zongora előtt, a tábornok megfogta a nő kezét s ott tartotta egy pillanatig reszketeg kezében; és ez az alélt cirógatás, amely olyan kevésbé hasonlított ahhoz az erőszakos szorongatáshoz, amelylyel egy egész este üldözte, szelid fájdalommal töltötte el Lydiet.

Sokáig maradt ő meg ebben az önámításban és gyanakvás nélkül engedve át magát egy teljesen platónikus érzelemnek, azt hihette — mikor a férjét átkísérte Grosbourgba — hogy a beteg ember kedveért jár ide.

De a tábornok tisztán látott a dologban s egyszer indulatosan figyelmeztette is:

— Hát nem féltékeny a férje?

Lydie kacérul mosolygott:

— Féltékeny? Kire?

— Ej, hát a fiura! Nem látja ön, mint ólálkodik körülte, lesi a lépéseit a fasorok porondján, a ruhája suhogását minden utfordulónál?

Hevesen beszélt, csak úgy dadogva a szókat, mert a féltékenységi rohamban visszaesett kissé az afáziájába.

Lydie nevetésre fordította a dolgot. Hiszen gyermek az még. Ki gondol tizenhét éves korában az asszonyokra? Nyilván afféle öreg néninek tekinti őt.

De a tábornok tovább erősködött, rázta a fejét, görcsösen rángatózó kezét élettelen térdein:

— Vigyázzon. Az a gyerek már tul van az első próbán . . . Ott fenn egy egész fiókja van tele asszonyi levelekkel. Kérje meg a férjét, hogy mutattassa meg őket magának . . . Oh, a gaz kópé fiatalon kezdte, nagyon jól ért a szivek elcsenéséhez . . . Különben is, amint Jean mester mondja, megvan benne a *cavata*.

A *cavata* a cellisták nyelvén a vonó bűvös hatását jelenti, mely a mély hangok rezgését átplántálja a szivbe és egyiránt megrezegteti a hurokat és az idegeket. És a gyereken megvolt ez a *cavata*, s Lydie öntudatlanul uralta ezt a rejtelmes varázst.

Most, hogy figyelmeztették, védekezni iparkodott: de hogyan lehessen védekezni az ellen, aki olyan kevésbé veszedelmes és mindig jelen van?

Együtt fürödtek a szabad folyóban, együtt halászgattak, meztelen karjok összeérvén a víztől csurgó varsában. Órákat töltöttek együtt lesben, az erdőben, egymáshoz szorulva előretapogatózva. Halkan beszélgettek, finom őszi eső pettyegtette a leveleket. A gyerek fázott, Lydie ráteritette bő köpönyegének a felét.

És hogy teljesen nyugodt legyen, Richard sohasem volt tőlök messze és azt mondta Charlexisről:

— A mi gyerekünk . . .

S nem vette észre, hogy ez a szó mindannyiszor felujította nejének titkos bánatát, örök sajnálatát, hogy nem anya. A jó ember valóságos lángésszel követte el az ilyes ügyetlenségeket s mindig a legelső volt, aki a kis herceg heroikus kedvességét kiemelte:

— Illik neki minden!

Ez is egyik szavajárása volt; de a Lydie természetében megmaradt bizonyos őszinteség és büszkeség, amely megóvta a hétköznapias hűtlenségtől.

Meglepődés kellett ahhoz, az a váratlan valami, amely ellen a nő fogyatékosan védekezik, mert sem tétovázní, sem okoskodni nem ér rá.

Egy vasárnap este — szeptember végén — a rendes zenehallgatók meglepetéssel látták, hogy Jean mester kisbőgő és tanítvány nélkül érkezik Uzellesbe, a beszéde hangtalanabb a szokottnál, és olyan izgatott . . .

. . . Charlexis elmegy, belép másnap a Stanislas-kollégiumba, hogy készüljön a katonai iskolára. A tábornok hirtelen határozta el magát erre; a fiatal ember, atyjával való rövid és heves szóváltás után, átjött, hogy elbucsuzzék Féniganéktól, de a háztól tíz lépésnyire egyszerre csak magára hagyta a nevelőjét, azt mondva, hogy nagyon is tele van a

szíve, és megbizta őt, hogy fejezze ki mindnyájoknak őszinte fájdalmát és ragaszkodását.

Általános sajnálkozás, gyöngéd szavak kitörése következett erre a szalonban. Imádták azt a kis herceget. Féniganné haragudott a tábornokra, hogy a hercegné távollétében ilyesmit határoznak.

— Nincs az itthon soha! háborgott Richard dühösen s lökdöste a sakkfigurákat.

— Hát Jean mester? kérde az öreg Mérivet, elfelejtve megcukrozni e miatt a hársfa-téáját. — Őt is el fogjuk veszíteni?

A nevelő sorvata hangján azt felelte, hogy azzal kínálták, maradjon Grosbourghban mint . . . mint . . .

— Karmester? kérde Mérivet.

— Igen, viszonzá a szegény ember, elvörösödve a maga fizetett nyomoruságán. — És el is fogadom, abban a reményben, hogy így kedves tanítványomat láthatom majd a szabad vasárnapjain, havonkint egyszer.

Együtt kiáltottak föl mindnyájan:

— Csak egyszer havonkint? Kegyetlenség!

Lydie szó nélkül hallgatta mindezt, pedig ő rá hatott leginkább ennek az elutazásnak a hire; mert jól sejtette, hogy neki is van benne része; és ha a tábornok szenvedélyes féltékenysége fölszította büszkeségét, másrésről nem kevésbé lepte meg az a szivszorulás, amelyet neki az a válás okozott.

Hát csakugyan szereti ő azt a gyereket? De hát az apával való kacérkodása? . . .

Mialatt ezeket a bonyolult érzéseket tisztázni igyekezett, az est szomorúan telt el. Tíz órakor mindenki fölállott, hogy induljon, s Richard meggyújtva a folyosón az öblös lámpást, azt kérdezte:

— Lydie, nem jössz el, átkisézni Jean mestert?

Szél fujt és igen sötét volt az éjszaka. Egy rosszul kifeszített ablaktábla verdeste a falat. Miért utasította vissza Lydie a férje ajánlatát, holott máskor mindig örült annak, ha ebben az őszi szélvészben átkeltek a Szajnán?

Ösztön volt-e, sejtelem, vagy csupán az az egyszerű kívánság, hogy egyedül legyen egy órahosszat és zavartalanul gondolkozhassek szobájában ezen a váratlan bánaton?

Lement a tornácról a vendégeikkel, kikisérté őket egészen a kapuig az utra, azután betért a gyertyánfasor sötét árnyékába, amelynek a végén sárga foltként látszott egy lámpának a fénye a pavillon földszintjén.

Lassan lépkedett, mint aki álmában jár és a szél, amely rácsavargatta testére könnyű ruháját, belesodorta a fölkapott száraz leveleket is, amelyeknek a zizegése olyan érzést keltett benne, mintha üldöző lépések követnék nyomon a fák alatt.

Kétszer-háromszor hátra is fordult s a nevét hallotta suttogó hangon:

— Lydie . . . Lydie . . .

Félelem nélkül, előrenyujtott kézzel haladt egyenesen a pad felé, ahonnan egy jól ismert hang hallatszott.

— Charley! . . . maga! . . .

Két órája volt már ott, lesve, várakozva, hogy elbucsuzhassék tőle, egyedül őtőle. Hogy reszketett, a kedves. Köny fulasztotta el a panaszát s nem birt szólni a zokogástól, amelyet Lydie azzal iparkodott elcsitítani, hogy a szájára tette a kezét, vagy a fején való csipkét.

Végre, attól félve, hogy meghallhatják a pavilonból, bemélyedt vele a park legsötétjébe; de az eleresztett kutyák csakhamar rákezdték rettenetes zenebonájukat.

— Az *izbá*-ba, mondá halk hangon a herceg.

Az a régi szerszám-kamara volt az, amelyet Richard vivóteremmé alakított át, fényesre csiszolva a mennyezet gerendáit és az oldalfalak fenyőfaburkolatát, ami a padlóra vetett gyékényekkel és keleti szőnyegtakarós székekkel együtt oroszos színezetet adott a helyiségnek.

Oh, ha Lydie láthatta volna a Charley mosolyát, amikor beléptek az *izbába*, amely felé alattomosan vonszolta már öt perc óta! De ő teljesen el volt foglalva azzal, hogy vigasztalja, csilapítsa a fiút, s hogyan gyanította volna ezt a korán érett alattomosságot? Az ajtó csikorgott a sarkaiban; a szélüzte száraz levelek együtt sodród-

tak be velök a homályba. A kutyák nem hallottak többé lépéseket; elhallgattak.

Ameddig Charlexis a Stanislas-kollégiumban maradt, az izbában voltak a légyottjaik. Veszedelemesek és ritkák, havonként egyszer, a szabad vasárnapot megelőző szombati éjszakán. Mikor Grosbourghban már mindenki lefeküdt, a kis herceg átkelt a vizen, bemászott a uzellesi kerítésfalra, s oda osont a házikóhoz, amelyből csak hajnal felé jött elő, hogy ugyanazon az uton térjen haza.

Az életét kockáztatta mindannyiszor; de Lydie, azzal, hogy éjszakának idején kijött a kedveséhez, még nagyobb veszedelemnek tette ki magát. Mikor a futástól lihegve, dértől vagy harmattól nedves ruhájában visszatért a házba, mindannyiszor el volt rá készülve, hogy ott találja a férjét a pavillon ajtaja előtt, ajkán azzal a rettenetes kérdéssel:

— Hol jártál?

És ez a veszély nem volt neki visszatetsző, mert emelte valamennyire a házasságtörés alacsony-ságát, amelynek különösen a képmutató volta felháborította a lelkét. Sőt oly merész csinyeket talált ki, amelyek még a fiut is megrémitették.

Csoda volt, hogy százszor is rajta nem kapták őket, különösen mivel a cselédek — Rosinenek, Chuchin leányának a kivételével — gyűlölték ezt

az árokszéli gyermeket, aki gazdájuknak a felesége lett. Mit nem adtak volna érte, ha cédaságon kaphatták volna! . . . De nem. Senki sem látott, senki sem sejtett semmit. A házörző kutyák talán igen, de az ő tanuskodásuk érthetetlen maradt. Csak odaát, a karosszékébe szögezett beteg, a tábornok talált ki mindent, anélkül hogy kémkedett volna.

Ha most Lydie, zenélő napokon, átment Grosbourgba, gúnyos, fájdalmas tekintet várta, amely rá szögeződött, végig járt rajta és zavarba hozta, főképp a Jean mester jelenlétében, akinek figyelmeztetőül szolgálhatott volna. Azokban a ritka pillanatokban, amikor sem a nevelő, sem Richard nem volt jelen, a beteg, nagy reszkető kezeinek a cirógatásaival, halkan és gyöngéden dorgálta:

— Lám, pedig figyelmeztettem . . . nem szereti az magát, nem is fogja szeretni soha . . . De hát hiába . . . *A cavata* . . . *A cavata* . . .

Lydie úgy tett, mintha nem értené, ártatlanul nyitotta tágra a szemét; de a tábornok folytatta, makacsul erősködött, hogy úgy van. A saját szenvedélyéről már csak a bánat hangján beszélt, mint olyan dologról, ami már régen volt, elveszett.

Azt mondta neki egyszer:

— Mindabból, amiről le kellett mondanom, annyi semmivé lett becsvágyból, egyedül csak magát siratom. És ha meggondolom, hogy maga a fiamé . . . Oh!

Máskor meg:

— Akárhogyan titkolózik is a fiu, mindig megsejtem, mikor magától jön: a lépéséről, a szagáról, amely a magáé . . . És micsoda szívszorulás, micsoda gyötrellem az . . . Sajnálom olyankor, hogy a betegségem nagyobb szenvedést nem okoz. A testi fájdalom elfoglalna, nem gondolnék többé folyvást ugyanarra az egy rettenetes dologra, a féltékenységre, amely örültté tesz.

A tavasz első napjaiban a hercegné haza jött a férjeért, hogy elvigye fürdőre, Tyrolba. A betegnek ott kétszeres kurát kellett tartania, és féltékenységet a leteendő vizsgálatok és tanulás örve alá rejtve, elhatározta, hogy Charlexis ezt az egész időt a kollégiumban fogja tölteni, anélkül hogy csak egyszer is kijöhetne, jöllehet Richard késznek nyilatkozott arra, hogy a vakáció idejére házába fogadja a fiatal herceget.

Charlexis zugolódás nélkül adta meg magát. S minthogy már hosszú idő óta tervezte, hogy yachton körülutazza a világot, anyja régi udvarmesteréhez folyamodott, hogy a szökéséhez szükséges pénzt előteremtse. És mivel számított arra, hogy nem egyedül fog hajókézni: ahhoz, hogy Lydiet határozatra bírja, elég volt néhány kissé körmönfont levél, ügyes pengetése a huroknak ezen az asszonyi hangszeren, amelynek minden rezgését ismerte.

Az egykori árvaleány utazni vágyó, kóbor ösztönét felizgatta azzal, hogy föltárta előtte egy

hosszas tengeri ut kalandjait, messze tájakat, ismeretlen vidékeket és, hogy hizelegjen a talált gyermek hiúságának, ismerve azokat a meséket, amiket titokzatos származása felől koholt, azt írta neki:

— Nem lázad-e föl a te arisztokrata véred abban az otromba, kapzsi nyárspolgári körben?

De azért Lydie mégsem mert megbizni benne és fiatalságában s elképzelte az anya kétségbeesését, a tábornok fájdalmas, bágyadt mosolyát . . . s azután egy csekély körülmény elhatározásra bírta:

— Kitől kaptad ezt? kérdezte a komornájától, mikor Rosine a legelső levelet csusztatta a kezébe.

A leány elvörösödött.

— Alexandre ur adta . . . hogy a nagyságának szól . . . de csak magának.

Ettől fogva Lydie a cselédség kegyelmének érezte magát kiszolgáltatva. Az egykori lakáj, ha találkozott vele, diszkrét és ravasz képeket vágott; Lydie kénytelen volt úgy tenni, mintha nem tudná, hogy Rosine milyen viszonyban van vele, mert hiszen mind a ketten a kezükben tartották az ő titkát. Fecsegésből, vagy rosszakaratból előbb-utóbb ki fog törni a botrány: jobb lesz, be sem várni.

Azt írta hát a kedvesének.

— Amikor akarod.

Mire ez volt a válasz:

— Holnap reggel öt órakor az erdőre nyíló kapu előtt.

Azután Lydie igen nyugodtan lefeküdt, aludt egészen pitymallatig, mikor a férje elment a halászatra, pontban öt órakor pedig ott volt a park végében levő rácsos kapunál, amelyet tárva-nyitva talált, de nem várt fogat, hanem egy zöldséges szekér előtt, amelyre a kertészek veteménynyel és gyümölcsessel teli kosarakat raktak föl. Oh, azok a marmoták . . .

Lydienek a megjelenése olyan volt mint egy hatásos szinpadi jelenet. A szekér az erdőbe, a kertészek a park mélyébe tűntek el; csupán egy kosár maradt ott, a füben felejtve, a kapu tövében. Micsoda kacagás lett volna az, ha a pillanat kevésbbé lett volna drámai természetű a szökevényre nézve!

De Lydie tovasietett egy könnyű hintó felé, melynek a kerekeit és a libériáját fölismerte egy facsoporton keresztül, amely félig eltakarta — midőn egyszerre csak föltápáskodott előtte az árokból egy vén csavargó. A rongyos, fakó, mohos szakállu emberben Lydie a vén Georgesra, gyermekora ijesztő rémére ismert; és eszébe jutott, hogy neki adja oda az anyósának szóló levelet.

— Vidd ezt a házba.

Az ember, a kezébe fogva a levelet, nem mozdult, félrekonyította a fejét s elállta az útját ennek a gyönyörű teremtésnek, kinek rózsás voltát a rózsás hajnalban pislogó szemmel nézegette.

Lydie azt hitte, hogy a fáradsága jutalmát várja.

— Nincs nálam pénz. Majd megfizetnek ott.

De az ember, mintha nem értette volna, mozdulatlanul maradt előtte, beszédre mozgatva az ajkát, de hangot nem ejtve. Csak mikor Lydie egy heves mozdulattal félre lóditotta az utjából s tova haladt a fa sűrű fordulóján, indult el ellenkező irányba az ember is, tompa hörgéssel, torkába akadó panaszos nyögéssel.

IV.

F é l t é k e n y s é g.

Szemközt a pavillonnal, a corbeili töltésnek s egy sikátornak a sarkán, amely szőlők közt halad le a Szajnához: egy régi parknak a falkerítéséhez támaszkodik egy kut, amelyet jól ismertek az utas-emberek, láncon függő pléh-poharával. Az első hang, amelyet Richard észrevett, amikor hosszas eszméletlenségéből, melynek az idejéről fogalma sem volt, magához tért, annak a kupának a czörömpölése volt, melyet az utas, miután ivott belőle, odadob.

Elmosolyodott erre a gyermekkorától fogva ismert hangra, fölnyitotta a szemét, és a szoba fél-

homályában, a lebocsátott függönyök mögött, a mennyezet fehérségén, mint egy bűvös lámpa vásznára vetve, megpillantotta egy vándorlónak a kisebbített alakját, amint a tarisznyáját ismét a vállára akasztotta, minekutána a kutnál pihenőt tartott.

— Oh, az ut . . . , mondá Richard feuhangon, örülve ennek az újra fölhalált emléknek. De ugyanabban a pillanatban visszatért szerencsétlenségének az emlékezete is. Fázást, félelmet érzett, s gyermekes mozdulattal hunyta be a szemét, hogy visszatérjen a semmibe, a mindent-feledésbe. De behunyt szeme látott, a paplan alá bujtatott füle hallott, még pedig folyvást ugyanazt a végzetes szót, amelyet anyja a gyertyánfasorban elébe kiáltott:

— Lydie elment!

Ennek az igen egyszerű és igen szelid, de teljesen az ösztönei után induló embernek a különös természeténél fogva a féltékenység, amely utóbb még annyi szenvedést volt neki okozandó, mindjárt eleinte nem éreztette vele kegyetlen khimérára emlékeztető éles karmait és csőrét. Mikor megtudta, hogy kivel szökött meg a felesége: Charleyval, az ő matrózával, miként a fiu magamagát nevezte, a szívéhez legközelebb álló barátjára — a csapás mindenesetre szörnyűnek tetszett, akár csak vivás közben egy alsó vágás, amely alattomos, de amelynek váratlan volta az első pillanatban eltompítja a fájdalmat.

-- Ő . . . ő volt . . .

Futó pir futott végig lázdulta arcának a sápadtságán, ködfátyol, amely éles szemére borult — ennyi volt az egész. A féltékenység gyötrelme csak utóbb következett és sujtott rá visszajáról, de akkor aztán az örületig.

Egyelőre minden beleveszett abba a nagy sötét örvénybe, amely a lába előtt tátongett, s amelybe kábán pillantott le . . .

Elment . . . miért? Mit csináltak neki? . . . Hát nem szerette őt, aki annyira szerette?

Az ablaka mellett ülve, a jól ismert táj előtt, amelyben Lydiere emlékeztette minden, egyetlen gondolata a fölépülése alatt ez volt:

— Mi történhetett?

Olvasni szerette volna azt a levelet . . . Majd utóbb, ha egészséges lesz . . . Olyan dolgok vannak benne, amelyek nagyon fájdalmasan esnének neki, másodszor is beteggé tehetnék . . . És az a haszon-talan annak nagyon is örülne.

A való pedig az volt, hogy a Lydie levele olyan határozottan vádolta az anyósát, a föllázadásnak és őszinteségnek olyan hangján, hogy Féniganné visszariadt a fia kétségbeesése és talán haragja elől, mert Richard nyolc évi házasság után is olyan szerelmes volt mint az első napon. És éppen ennek a szerelémnek az állhatatossága ijesztette meg legjobban a jó asszonyt. Mint annyi más francia asszony, aki sokkal inkább anya, sem-

mint hitves, és a gyermekére viszi át azt a visszafojtott gyöngédséget, amelyet a férje nem akart vagy nem tudott kiaknázni: ő is csak amolyan regénybe vagy szinpadra való mellékes dolognak tekintette a szerelmet, amely az ő házasságában nem játszott szerepet. Hogyan értette volna meg annak a vágynak a hevesességét, amelyet a fia szeméből kiolvasott, s mely évek multán is csak olyan féktelen volt, mint akkor, mikor forró könnyei végig csordultak az izba ablaküvegén?

— Igazán, nem értelek benneteket, férfiak, mondá neki, amint egy verőfényes augusztusi nap délutánján a parkbeli első sétájában vezetgette és támogatta. — Ti egyszerre tudtok szeretni és megvetni . . . Ime, te is még folyvást arra a hitvány személyre gondolsz, aki megcsalt, mással él és nevetéssé tesz téged az egész vidék előtt.

Az anya reszketni érzé a karjára támaszkodó kezét, de azért csak tovább beszélt, kiméletlen hangon, a könnyörtelen operáló orvos tekintetével:

— Képzeld, ismeretes az egész históriájok . . . A légyottjaik itt voltak a házunkban . . . A kerítésen mászott be éjszaka az urfi.

— Térjünk be ide, mama, össze vagyok törve, mormolá Richard, betolva a kis ház ajtaját.

S csüggedten bocsátkozott le a divánra.

— Az önérzeted, a neved kedvéért, édes gyermekem, ne gondolj többé arra az asszonyra . . . igérd meg nekem.

Nyomasztó csend következett, amely alatt egy fecske beröpült a nyitott ajtón, legyező-csattogással surlódott oda a gerendához s ismét kiszállott — akár csak egy asszonyi szeszély.

— Igérd meg . . . ismétlé az anya megindultan.

Richard azt felelte:

— Jó, megigérem, de csak egy föltétellel . . . Tudni akarom . . . mondd meg, hogy hol vannak.

Az anya megijedt, hogy tulságosan fölizgatta fiában a büszkeséget és a haragot.

— Hogy hol vannak . . . minek azt neked tudnod? Mit akarsz?

— Semmit, pusztá kíváncsiság.

— De én nem tudom, hidd meg.

— Jó. A grosbourgiak haza jöttek. Majd megkapom a feleletet ott.

Féniganné, a botránytól való félelmében, megígérte, hogy maga fog átmenni, hirt hallani D'Alcantaráéktól. Legfőlebb egy kis fejfájása lesz, mint mindig, amikor kalapot tett fel.

Két nappal utóbb, amint a grosbourgi kastély roppant tornáca előtt kiszállt a kocsiból, a hercegnét igen bizalmas és élénk beszélgetésben találta együtt Alexandre urral, akinek gunyorosan affektált köszönése meghűtötte a vért a látogató szívében.

— Majd beszélünk még erről, Alexandre . . . vetette oda a hercegné, mialatt Fénigannét beve-

zette egy kis szalonba, amely régi selymekkel volt kárpitozva.

— Minek köszönhetjük ezt a jó szerencsét, jegyzőné asszonyom? kérdé képmutató és fenhéjázó jóakarát hangján.

A jegyzőné, akit így megtitulált, szinte elfutott ettől a fogadtatástól, amelyben benne volt a köztük levő, még ki nem magyarázott viszonyok egész kinos volta.

— Richard fiam közel volt ahhoz, hogy meghaljon, asszonyom.

— Ah, igazán annyira? nem is tudtam . . .

— Hogyan? Nem tudta, hogy az én szegény gyermekem?

— Én istenem, édesem, olyan kényes dolgok ezek . . .

És szagos üvegcsét tartott héber hajlásu orra alá.

— Pedig ez a tárgy elég közelről érinti önt, mormolá Féniganné.

S egyszerre kitört belőle az anyai harag:

— Eh, hercegné asszonyom, nagy szerencsétlenség az, hogy az én fiam találkozott az önével.

A citromsárga hajzatu kis fej bántó nevetéssel egyenesedett föl:

— Csak nem akarja talán Charlexist a menyé megszőktetésével vádolni? Hiszen az én fiam alig tizennyolc éves. Még a kollégiumban volt . . .

Benyilt egy ajtó s az elfogadó termek hosszú sorában megjelent a tábornok szomorú, görnyedt alakja, amint kinosan támaszkodott a zsölléje karjára, hogy ezekkel a gögös szavakkal köszöntse Fénigannét:

— Hozzáteszem, kedves asszonyság, hogy az a mi ártatlanunk úgy ment el, hogy százezer frankot vett kölcsön. ami nekünk kétannyiba fog kerülni, míg a Danaéja azzal dicsekszik, hogy abban az egy szál ruhában szökött meg, amely a testén volt.

Mialatt beszélt, a kis szalon kandallója fölött való ódon oszlopos tükörben lerajzolódott hosszú bajuszának a reszketegsége, amelyet dühös mosoly csavart félre, meg a nagy karosszék mögött Jean mesternek az alakja, aki cello-vonójával kétségbeesett taglejtést tett.

Féniganné méltóságosan állott föl, s kifelé menve, azt mondta:

— Kivánja a fiának, hogy össze ne találkozzék az én fiammal.

A tábornok összererezte, de a hercegné megnyugtatta:

— Sohse féljen attól! . . . Az egyik itt van Seine-et-Oise-ban, a másik pedig az Indiák felé igyekszik. Nem igen találkozhatnak.

De mihelyt Féniganné a kocsiban ült s a kocsi a fasor végére ért, behívták Alexandre urat a kis szalonba.

— Alexandre!

— Tábornok ur?

— Szemmel tartsd Fénigant . . . Értetted? Ha elutaznék, menj utána, és értesíts bennünket mindenről.

A hercegné hozzátette:

— Ami pedig a fiam költségeit illeti, akármit kér is, forduljon egyenesen hozzám.

A volt udvarmester meghajtotta magát, egészen a földig, és komoran, kackiásan távozott a kastélyból.

Richard ezalatt, széles válla közé mélyesztett nyakkal, dühös léptekkel járkált az uzellesi szalonban, hallgatva az édesanyja elbeszélését, aki a föl háborodástól összetörve ült egy karosszékből, kötőszalagos kalapjával az ölében.

Összeszorított foggal, türelmesen hallgatta végig Richard az elbeszélést, azután megállott anyja előtt, fölemelte, a szívére szorította és túláradó gyöngédséggel, ami zárkózott természete mellett ritka eset volt, így szólt:

— Most már vége. Igazad van, az asszony alávaló. Menjen ahova akar, mi nem is beszélünk róla többé soha.

Haragja őszinteségében mondta ezt, mert gyötörte az a gondolat, hogy Lydie megszöktetett, elcsábított egy iskolásfiút. Most érezte először ennek a dolognak a képtelen, rettenetes voltát s csodálkozott rajta, hogy olyan sokáig tartott maga mellett, tudtán kívül, egy beteg, hiszterikus asszonyt.

Tanuságra hívta fel az anyját; és az anya, örülve hogy régi helyét visszavivta, még erősítette, biztatta.

— Mi vagyunk az oka, lásd, édes fiam . . . A talált gyermekek közül hoztuk őt ide. Az ember így kikerüli a családdal való bajlódást; de az asszonynak nincs is multja, senkije, aki feleljen érte, titokkal, homálylyal, az örökösödésnek minden lehető szennyével van tele. Ez a leány azt állította, hogy nemesi vérből való . . . A klastromban verték ezt a fejébe. Annyi bizonyos, hogy nemessége sok csunya-
nyaságot keverhetett az ereibe . . . Ölelj meg, fiam, és ne is gondoljunk rá többet.

Ezen iparkodott is aztán Richard, agyonra fárasztva a testét, hogy minden este mély álomba zsibbadjon. Ha valami otthon ülő asszony lett volna a felesége, amilyen az anyja volt, aki egészen a gyümölcsös kertjének, a szekrényeinek, a fehérneműjének, a befőttjeinek szentelte volna magát, Richardot a szabadban való életmód bizonyosan elvonta volna a fájdalmától. De Lydie, akinek sem gyermeke, sem háztartása nem volt, amire ügyelnie kellett volna, mindenüvé elkísérte a férjét, együtt vadászott, halászott vele; és Richard, amikor menekülni akart az emléke elől, megtalálta minden utjában, mint élő és jelenvaló árnyékát az ő szétfoslott boldogságának.

A meritő-hálóját először vetette ki a felesége elmenetele után Ris és Juvisy közt, néhány méternyire a parttól. A viz, mely azon a helyen igen

csendes volt, fordított képét mutatta neki egy kőbányai korcsmának, amely valamikor postakocsi-állomás volt s magányosan állt ott a vontató-ut szélén, nagy szalmafedelével s apró táblájú magas ablakaival.

— Tán bejebb evezzek? kérdé Chuchin, ki az evezőt tartotta s elcsodálkozott a gazdája mozdulatlanságán.

Richard nem felelt. Maga előtt látott egy jelenetet, amely kettőjük életében ugyanezen a helyen folyt le. A folyót záporosó verdeste, az ég fekete volt, a csónakjok tele lett vízzel, Lydie pedig sikoltozott és kacagott a záporban, s a félcipője lemaradt a lábáról, eluszott, amint partra szálltak; azután betértek a korcsma szállójába — hosszú, sötét helyiség, amelyben üres üvegekbe dugott gertyák világították meg a kőfejtők, homokszitálók, pásztorok vad arcait, akiket szintén meglepett a szakadó eső és ott szárították nagy gyapju-köpenyegeiket a tűz előtt, amely mellett Lydie átázva melegedett s csavargatta a haját, jól mulatva azokon a sovár szemeken, faun-szerű mohó pillantásokon, amelyeket férjének széles vállai és hatalmas öklei távolságban tartottak.

— A víz itt túlságosan tiszta, öregem. Evezz a hidon túlra, parancsolá elfogódott hangon Richard.

És a halász hatalmas evezőcsapásai alatt száz darabra tördelődött szét az öreg korcsma képét mutató tükör, alámerülve a fenékre azokkal a

emlékekkel együtt, amelyeket fölidézett. A bárka a Verébszigetnél állott meg, amely pompás hely a meritőháló kivetésére; de Richardnak ma nem volt hozzávaló keze.

A sziget egy ponton kissé elnyult félhold alakjában kanyarodik befelé, s ott finom homokból való fenék fölött átlátszó viz szunyad csöndesen két befelé dülő, lombos fűzfá árnyékában. Lydie ezt a helyett a maga fürdőjének nevezte. A Richard hajója elül, feszített vitorlájával, a két fűzfa pedig kétfelől függönyözte el azt a kis helyet, ahol ő uszni tanulgatott, s amikor kiszállott a vizből s ruhát váltott, bohókásan kacagott s félénken sikoltozott, valahányszor egy-egy fűzfa-ág vagy egy-egy szálló bogár hozzáért finom, rózsás bőréhez. Ez emlékekre könyet facsaró fájdalom fogta el Richardot újra.

— Furcsa dolog, mondá este a konyhában az öreg Chuchin, — Richard ur a mellett, hogy olyan busképű, folyvást danolgatott a halászás alatt.

Richard ugyanis, mialatt belemerült egyetlen, drága emlékébe, gépiesen eszmélt vissza egy Pergolese-féle dallamra, amelyet Jean mester meg Lydie játszottak, s melynek a basszusát hangosan dudolgatta, bum-bum-jával kísérve az isteni éneket, amely a fejében zengett s a szívét dagasztotta.

A következő napokon is ugyanazok az emlékek üldözték. A folyónak minden zugában és kanyarulatában, minden órában: azokban a reggeli ködpárázatokban, amelyek olyan sűrűek, hogy csak

a hullámoknak a hidlábakon való csobbanása vezeti a hajóst; vagy estenden, mikor egy-egy lapos hajónak a lámpása titokzatosan uszott tova a víz színén; meg az Yéres-en meg az Orge-on, a Szajna e kies mellékfolyócskáin, melyeket zöld lejtők, facsoportok, virágültetvények, galambducok, mosóhelyek, malomká átalakított régi apátságok szegélyeztek — mindenütt az a szerelmes kép lebegett előtte. Ott találta az evezője alatt is, karcsun és üdén, mint valami vizinövényt, zöldbe játszó fehérségével, amelyet a nap meg nem barníthatott.

Az erdő ott huzódott el a folyó mellett. Richard bevette magát az erdőbe, hogy meneküljön a víz kísértő képei elől. De a lombok alatt, a sűrűk távolában, a mohos utak kereszteződésein, amelyeknek minden elágazását ismerte, folyvást üldözte az a látomány.

Lydie mindenütt; és ha nem Lydie maga volt, akkor a körülmények emlékeztették balsorsára.

Egy este, amint hosszas gyalogolás után haza felé igyekezett, a remetelak előtt elhaladva, nyájas, rekedt hangon kiáltottak rá:

— Ni, Richard ur! . . .

Sautecoeur, az indiánnak nevezett óriás alkatu erdész, a vadorzók réme, most házassította össze a fiát, aki üzletvezető volt egy párisi divatáru-házban, egy kisasszonnyal, aki ugyanabban az üzletben szolgált. A régi klastrom gyepes, düledékes udvarán hosszú asztal körül ültek a grosbourgi kék libériát

viselő erdőkerülők, napbarnította asszonyaikkal, akik rikitó színekbe voltak öltözve; ott volt az uzellesi bérlő is családotul, a két lakodalmi muzsikus, meg Alexandre, sikkesen kiöltözve, lakkcipőben, világos nadrágban, s monokliján keresztül kacsintgatva a menyasszonyra, egy kedves kis csunya leánya, aki remekül volt öltözve és fésülve.

Richardnak be kellett oda térnie egy pillanatra s leülnie. A lakoma a vége felé járt; még egynehány pohár fehér bort üritettek a mátkapár egészségére.

Azután a pikulás jeladására fölálltak a négyeshez, a lenyugvó nap utolsó sugaraiban. Richard meg az indian, az abroszra könyökölve beszélgettek, mialatt a táncolókat nézték.

— Kacérnak, Richard ur, úgy gondolom, elég kacér ez a leányzó, mondá az öreg erdész, aki keskeny rinocerosz-szemét folyvást rajta tartotta a menyasszony fehér koszoruján. — A fiam nem is igen köti magát ahhoz, hogy visszatérjen vele az üzletbe, annyival inkább, mert egy kicsit gyöngé a melle. Egy-két évszakon át itt maradhat a remetelakban. A fiam Párisban fogja tölteni a napjait, az üzletben, én pedig majd vigyázok a feleségére. A magaméval annak idején nem jártam szerencsésen; de arról felelek, hogy *ez* megmarad az egyenes uton.

— Gondolom! mondá Richard, erőltetett mosolylyal és elgondolta magában, hogy neki is az indiánra kellett volna bízni a háza őrzését.

Az éjszaka ráborult az erdőre, mikor haza felé indult. A madarak nem énekeltek már; csak a pikula rikoltozott ütemesen; de Richard nem ezt a zenét hallotta és kísérte pattogó basszusával, azzal a bus bum-bum-bum-mal, amelyet a fasorok sötétjében dudolt.

Elcsüggedésében ki sem járt többé a házból. A pavillon földszintjén, a fehérruha-tár mellett volt egy szoba, amelyet műhelynek neveztek a házban. Richard, aki a felesége szökése óta fenn hált a kastélyban, legénykori szobájában, amely az anyjáié mellett volt, ezt az elhagyott helyiséget még most is használta; ott aludta déli álmát egy nagy borszékben, s intézte el a számadásokat az apja régi íróasztalán.

Mostantól fogva mindig ebben a szobában tartózkodott. Az ablakból, mint gyermekkorában, nézegette az utat, s mulatsága telt abban, hogy megtalálja rajta régi ismerőseit, az utkaparó targoncáját, a pupos kis cipő-kereskedőt — naiv panoráma-képek, amelyeket, úgy rémlett előtte, mintha most is együtt nézegetne Lydievel. Eszébe jutott, hogy mint félt Lydie, vásár előtt való napokon, az ökröktől, meg a Foucart talyigájától, amelyen ponyva-ernyő alatt szállították nyáron a vízbefultakat.

Ime, épp most jön fölfelé a Szajrán az a titokzatos talyiga; az öreg Mérivet inasát hozza, akit a parti hinárból huztak ki, ahol tegnapelőtt

véletlenül a vízbe fuladt. Ő volt a kis kápolna sekrestyése, és szegény gazdája sirva kísérte a szokottnál is görnyedtebben és aszottabban.

Nini, a vén Georges a hosszú botjával, egy darab kenyérrel a hóna alatt! Pedig ma nem szegények napja van; de egy idő óta az öreg csavargó ki sem mozdul Uzellesből. Folyvást ott láthatni, amint a kastély körül őgyeleg, vagy valamelyik rácsos kapu előtt fekszik, amely az országra vagy az erdőre nyílik.

— Ki se józanodik már! mondogatja Chuchin irigy képpel, és a konyhabeli leányok, amikor a vén földönfutó bedugja szőrös ábrázatát az ablakuk rostélyán és meglátják nedves szemeit, nevetve kiáltják oda neki:

— Tán szivbeli bánata van, Georges apó?

Borus látvány a meleg verőfényben, amint elővánszorog az az ember-váz, meg-megtámaszkodva, megkapaszkodva a fáknak, a falaknak. Honnan került ide? Merre van hazája? Micsoda nyelven motyog az a fogatlan száj? Hogyan van itt, Seine-et-Oisenak ebben a zugában, ez a vén koldus, aki itt annyira ismeretlen és annyira idegen, mintha Afrikának közepén kóborolna?

Közeledik most a kuthoz s próbálgatja megfogni a kupát, hogy a csurgó tiszta víz alá tartsa. A keze reszket, a lába meg-megcsuszik, a kalapja — formátlan, szintelen ócska nemezdarab — odaesik a feifordított kupa mellé, amin nagyot nevet a

fiatal majorosné, aki künn áll, az aprómarháira ügyelve. Végre, iszonyu erőfeszítés után, sikerül a nyomorultnak magából a csapból innia, mialatt két vékony vizsugár patakzik végig a szakállán s a nap csak úgy süti vörös tar-koponyáját, amelyen vastag kék erek huzódnak keresztül.

És Richardnak eszébe jut, hogy Lydie azt mondta neki egyszer, hogy valahányszor látta, hogy egy szegény csavargó megállott inni ezen a kereszt-
uton s azután földre sütött szemmel tétovázott: ő sohasem nézhette ezt a habozó, elhagyatott nyomort úgy, hogy arra ne gondolt volna, hogy ez a földönfutó valamikor kicsi volt s gyöngéd anya ringatta, becézgette, nézegette az álmát s a legszebb jövőről ábrándozott magzata számára.

Hogyan tudott egy asszony, aki ennyi jóssággal, őszinte száналommal beszélt, olyan rosszat tenni a férjének? Hát kevesebbre nézte őt egy-egy szegény vén koldusnál?

Georges apó, minekutána ivott, most lefekszik a kut mellé, nehézkesen, darabonkint, mintha csak úgy dobálná le a tagjait egymás mellé a földre. Előhuzza lyukas, rongyolódott lebernyege alól a kenyerét s oda teszi maga mellé a kőre s a másik oldalra fekteti a botját, azután lehunyva a szemét — de csak félig, mert védelmezi az elemózsiáját a legyek és egyéb rovarok ellen, amelyek ellenségei az ő pihenésének — s elalszik: egyik keze a kenyeren, a másik a kemény boton.

Richard nem alszik; az egykori jó déli álmoknak már vége! A verőfénytől lángoló ut tulsó feléről nézegeti, hallgatja annak a nyomorultnak a mély álmát, aki iránt bizonyos gyöngédséget érez, mert a Lydie szegénye volt, vele beszélt legutoljára, az ő kérges, gémberedett kezébe adta a bucsulevelet, amelyet Féniganné sohasem mert megmutatni a fiának.

És egyszerre eszébe jut Richardnak, hogy ha az a levél nincs is meg, a Lydie kis íróasztalában talán vannak más levelek, amelyek épp olyan érdekesek. Hogy is nem jutott még eszébe, hogy megnézze?

Sietve tér be Rosinehez, hogy elkérje a kulcsot, alig ér rá meglátni az Alexandre uram alakját, amint a nyitott ablakon épp most ugrik ki a kertbe, sietve megy föl a kis lépcsőn, amely virágos genuai vászonnal van kárpitozva, s máris ott áll egy berakott munkáju kacér kis butordarab előtt, melynek a zárát fölpattantja, hirtelen megrészegülve attól az irisz-illattól, amely még jobban eszébe juttatja a távollevőt, mint a Pergolese meg Beethoven dallamai.

Vaskos, lázas ujjakkal motoz, levelez a fiókban. Már megtalálta anyja és saját leveleit abból az időből, amikor még csak udvarolt a klastrombeli árvaleánynak, ugyyszintén Mártha testvérnek néhány levélkéjét, amiket egy izben Dublinból irt, ahol látogatóban volt, azután, gondosan megőrizve,

azt a két számlát, amely azon az operai estén a vacsorájokról meg a fogadóban töltött éjszakáról szólt . . .

Szegény Lydie, mily kevés alkalma volt mulatni . . .

Most egy nagy boriték került elő, amelyben kicsiny tokban elefántcsont miniatűr-képecske van, meg három levél, amelynek finom, nyulánk vonásai-ban a Charlexis írására ismer. A legelső sorok olvastán összerázkódik, az arca elvörösödik attól a pokoli furfangtól, amelylyel a kis herceg Lydiet a szökésre csábitotta, világosan feltüntetve előtte, hogy mily szenvedhetetlen itt az élete a vastag Bumbum bácsi meg Marmota néni közt, aki fölsze-degeti a férges almákat. Így bánik el ő vele meg az anyjával!

Oh, a kis szörnyeteg! Semmi sem kerüli ki a figyelmét, semmi hóbort és szószátyárság; és milyen jól ért ahhoz, hogy csiklandozza az asszonyka hiuságát, nemesi vérből való származását, s fölger-jeszse utazásokra, kalandokra való mohó vágyát! Hogy el tudja vele hitetni, hogy hiszen meg kell fuladnia itt, a Szajjának éppen a zugában, két zsilip közt! . . .

És lám, Lydiet vádolják, hogy visszaélt a tizennyolc éves fiu éretlenségével! Száz esztendő-s az a kis herceg legalább is, és megvan hozzá még egy vén táncosnőnek meg egy rossz papnak a tapasztaltsága. Oh nem, nem ő szöktette meg s

csábitotta el a fiut — ezek a levelek bizonyítják . . . De mit jelentsen ebben a piciny aranyrámban ez a pompás, tömzsi kis baba, amely meztelenül fekszik egy virágos szőnyegen? Miféle gyermek ez? . . . És a szegény férj, kinek örökös bánata volt az, hogy apa nem lett, kíváncsian fürkészi a parányi vonásokat, a göndör hajfürtöcskéket, a hideg kőre emlékeztető szemeket. Ki lenne más, mint maga Charlexis, kit az atyja két éves korában így véte-tett le, hogy eldicsekedjék vele a pompás fiucska látásában gyönyörködő hölgyek előtt. A fia pedig szintén dicsekedésből adhatta kedvesének ezt a saját gyermekkori arcképét. A kép alatt egy levél, amely még bizalmasabb és tüzesebb a többinél, megadja a kellő magyarázatot.

Richard, mialatt ezt a levelet olvassa, hirtelen elsápad, ideges rezgések futnak végig a testén és iszonyu szívszorulást érez. A szeme elhomályosul, nem olvas már, belső villámok cikáznak rajta keresztül s elvakítják . . .

A méreg, a féltékenység mérge ez . . . Mostanig még nem ismerte rettenetes égető voltát. Lydie elment, elveszett, ennél többre nem gondolt ő mostanig; de most arra a másikra gondol, arra, aki elrabolta őt tőle, a gyönyöreikre, a csók-jaikra . . .

És a szegény féltékeny tovább olvas. Szeretne nem olvasni, minden egyes szó marcangolja, égeti, de kénytelen vele . . . Olyan ez mint valami édes

méreg, amelyet alattomos láztól ingerelve, folyvást innia, innia kell . . .

A boldogtalan ember föláll, dühöngve járkál a szobában, hadonázva az ökleivel, amelyek gyilkolással vannak tele.

— Oh, alávaló kis hercege, oh a zshivány, hova vitte? hol rejtegeti? Ha tudhatnám, ha itt lehetne előttem, hogy rávetném magamat . . . nesze, nesze!

És csizmájának a sarkával összetiporja, darabokra zuzza az elefántcsont-medaillont, azt képzelve, hogy eleven testet, életet tör össze . . .

De a méreg, amelyet megivott, belevegyült a vérébe, és nem fog neki többé nyugtot hagyni.

Este a szalonban, amint a lámpa-ernyő enyhe világosságában a sakktáblát elrendezi, Féniganné nyugodt, elégedett mosolylyal néz a fiára:

— Milyen jó így, ugy-e bár, boldogok vagyunk mi ketten együtt?

Ha sejtené, hogy a fia ezalatt miket lát, micsoda jeleneteket képzel el!

V.

Beszélgetés a kis kertben.

A mise véget ért. A nyitott ajtón át a kis templom sötét háttérében, amelyet a külső világosság elhomályosít, látni lehetett, amint a gyertyák egymás után alusznak el, s a kijárásban ott állt a kis Mérivet, frissen borotvált arccal, hosszú fürtökbe simított fehér hajával, magas szatin-nyakravalójával, kabátja gomblyukában a rózsaszínű pápai rendszalaggal, köszöntve a vendégeit, amint kimentek, egészen az utra kísérve ki a nevezetesebb személyiségeket, megköszönve nekik a megtiszteltetést — mindezt színeskedő, ósdi udvariassággal . . .

— Valójában . . . Hálás köszönetemet . . . Sok hívünk volt ma, és még többen lettünk volna, ha éppen ma nem volna Draveilben a patrónus ünnepe, meg a soisyi klastromban más valami ünnepség, ami a mi rovásunkra esett . . . A viszontlátásra, vasárnap . . . ne tessék elmulasztani . . . a viszontlátásra.

A kis kápolna hivei, csaknem valamennyien szomszédok, elszéledtek, meghordozva néhány percig az országuton a tömjén-szagot, új cipőket ropogtatva és selyem-kelméket suhogtatva.

Barbé, a vén szakácsné, ki az inas halála óta a sekrestyési teendőket végezte, előhozta Mérivet urnak a főajtó kulcsát.

— Igenis, kérem, eloltottam, jól bezártam mindent . . . Még csak a sekrestye van hátra. A tisztelendő ur még ott van . . . Azt mondta, ne várják rá, majd a kis kerten át fog kimenni.

A kis kert a kápolna tözsomszédtságában levő kicsiny telek volt, amelyen a fü és magas száru, virágzó mák között természkő-darabok heverték a kápolna építése óta. Az országuutról azt lehetett volna hinni, hogy kicsiny falusi temető.

— Nem beteg a tisztelendő ur, hogy olyan sokáig marad a sekrestyében? kérdé Mérivet, aki-nek a kápolnája misemondó papja épp olyan kedves volt, mint maga a kápolnája.

De Barbe megnyugtatta. Cérés abbé ur tüt meg kék cérnát adatott magának, nyilván hogy meg-reperálja azt az ócska, kopott, fényes reverendáját.

— Bizony ideje volna már, hogy uj reverendát tetszene neki venni.

— Igaza van, Barbe, veszünk neki uj reveren-dát . . . De maga csak siessen most a reggelijéhez.

A vén leány keresztülvágott a most már nép-telenné lett országuuton, amelyet az egész környékkel együtt mintegy szélesebbé, tágasabbá tett a vásár-napi csend és pihenés, s eltünt a szemközt való fal-nak egy kis ajtajában, egyedül hagyva gazdáját, a napon ülve, a kis kert egyik nagy fehér kövén.

Mérivet ur a vikárius kijövetelét várta és azon gondolkozott, mi módon fogadtasson el vele egy szép uj reverendát, amelyet nem adna el rögtön a sze-

gényei javára . . . midőn az utról lépések hallatszot-
tak, meg egy basszus-hangnak a dudolása.

Mériveretnek a legnagyobb öröme telt abban, ha
egy-egy arra menő idegen megállt a kápolnája fel-
írása előtt:

*Napoléon Mériveret, a Nagy-Szent-Gergely-rend
lovagja, stb.*

És már fölemelte a fejét, előre is élvezve
hivalgó örömét, amelyet lehűtött kissé a Richard
megjelenése, akit nem látott azóta, hogy a Lydie
elmenetele végét szakította a zenei estéknek.

Nyájas taglejtéssel hívta elő, leültette maga
mellé s miután jól a szeme közé nézett, azt mondta:

— Miért nem jött el már előbb? Hát csak
nem akar egyszer betérni az én kis kápolnámba?
Pedig jót tenne az önnek.

Richard, aki megsoványodott, meggörnyedt s
hosszu, vízszintes vonalak barázdálták a homlokát,
mint valami kótapapirost, kifogást keresett arra,
hogy mihamarabb elmeneküljön, szabaduljon ennek
az öreg féleszünek a szemrehányásaitól, aki bérbe
vette az istentiszteletet. De a kő légymelegsége, a
mákfejek ellágyító szaga, meg az öreg ember jóságá-
nak vonzó és lebilincselő oldala odakötötte ahhoz
a helyhez.

— Ön sokkal fiatalabb mint én — mondá az
öreg, gyöngéden veregetve a kezét, — de jóformán
egyidősek az emberek akkor, ha ugyanaz a fájdalom-
muk . . . Azt a bánatot, amely önt most gyötri, én is

átéltem, átszenvedtem, mint ön, és olyan szomorú voltam, hogy majdnem meghaltam bele és ölni tudtam volna . . . igenis, ölni . . . Furcsa, ugy-e bár? Mérivet apó, az a nyájas, nyugodt kis öreg . . . Ennyi hija sem volt ni, hogy a leggyávább gyilkos nem lett belőle. Mert van-e nagyobb gyávaság, mint mikor a férj a törvény jóváhagyásával megöli a feleségét?

Richard szó nélkül lesütötte a szemét. Ő, aki egy hét óta nem álmodozott egyébről, mint gyilkolásról és boszúról s éppen csak most járt a postán abban a reményben, hogy ott a poste restante-osztályban hamarjában megláthat valami írást, amely felvilágosítást adhat neki — ő mondasson magának ilyeneket?

Hát meglátszanak az embernek az arcán azok a sötét gondolatok, amiket utközben lázas fejében forgat? És miért jut eszébe Mérivetnek, aki más-különben olyan titkolózó, hogy éppen neki mondja el a történetét?

— Ez a történet, édes fiam, hasonló az önéhez; csak hogy én tizenhat évvel idősebb voltam a feleségemnél. Kicsike voltam s nem is szép, nyakig belemerülve az üzletembe, a török-lennel való kereskedésbe, amely miatt gyakran kellett Algériába utaznom. Egyetlen előnyösségem volt csak az, hogy jó hegedűs voltam.

Irénemnek, aki Blidáhban született, aranybarna arca, hosszú metszésű, hizelgő szeme és rend-

kivül szelid arckifejezése volt. Habár egyáltalán nem ismerte a zenét, épp úgy szerette, mint ön, ösztönszerűen, minden idegszálával. És a hegedűm elbájoalta. A zengő hangok cirógatása meg-megrázkódhatta. És én, elmondhatom, nem utolsó hegedűs voltam. Ön persze csodálkozik azon, hogy egyik vásárnapi hangversenyökben sem működtem közre. Az Irén halála óta nem akartam többé játszani.

A házasságunk második esztendeje gyermekkel ajándékozott meg bennünket, amely azonban nem élt meg. A feleségem mélyen fájlalta, annyival inkább, mert értésünkre adták, hogy többé már nem lehet anya. Ekkor aztán, hogy szórakozása legyen és jó levegőn éljen, megvettem ezt a kis uzellesi birtokot. Irén jól érezte itt magát, vagy legalább úgy tett, mintha szeretne itt lenni — az én kedvemért. Olyan jólelkű volt! . . .

Szerencsétlenségemre egy hirneves festő telepedett a vidékre. Irén szerette az ismeretes embereket, és én osztoztam vele abban a párizsi bourgeois-együgyiségben, amely büszkeségét találja abban, hogy hirneves férfiú ül az asztalánál.

A festő, amint egyszer befogadtuk, gyakran jött el hozzánk. Szép fiú volt, színpadias modoru, hegyesre metszett szakállal, Rubens-hajzattal; önteltsége mellett igen gazdag képzelődésű s ékes, megkapó beszédű ember volt. Irén, amig csak itt volt, folyvást előrehajolva ült s csak úgy itta a szavait; azután pedig hasztalan énekeltettem én a

hegedümet. ő csak az ő hangját hallgatta, amely egyre a fülébe csegett, Mendelssohn és Chopin mellett is.

Rosszul esett nekem, hogy amilyen unott és hallgatólag volt, amikor egyedül voltunk, rögtön fölelevenült, rózsásra, sugárzóra változott, amint kívülről meghallotta annak az embernek a lépését. Szemrehányást tettem neki e miatt olykor, nevetve, de a nevetésem épp olyan különös hangzásu lehetett, mint az övé, amikor ártatlan, meglepett arccal azt felelte:

— Azt hiszed? . . . Oh dehogy, légy nyugodt . . .

Nem sokára csupán ez az egy gondolat volt már a fejemben: Szereti . . . szereti . . .

Éjszaka arról álmodoztam, hogy szálas, izmos termetű vagyok, delibb annál a másiknál; sokszor pedig alvás helyett az ő álmát lestem, a szenvedélyes felkiáltásokat, amiket az ajkán éreztem, ámbár valójában semmi sem történt közöttük. Máskor meg kedvem lett volna, hogy hirtelen fölrezzentsem az álmából: Szeress, szeress, mert megöllek . . .

Végre, érezve, hogy a feleségem nap-nap után egyre jobban huzódik el a szivemtől, az jutott eszembe, hogy az emberhez fordulok, ahhoz akit szeret.

Nem tudom miért, de én a művész nevet lelki nagysággal, nemeskeblűséggel, fensőbb felfo-

gással párosítottam össze gondolataimban. Egyszer hát így szóltam ahhoz az urhoz:

— Hallgasson meg, kérem . . . Én nem vagyok elég erős ellenfél . . . Érzem, hogy ő eltávolodik tőlem, hogy akaratlanul is ön felé közeledik . . . Önnek ez csak egy kis legyeskedés . . . pillanatnyi hiuság . . . Nekem pedig az egész életem! Ne vegye el tőlem, esedezem . . . hagyja meg őt nekem, menjen el.

Azt felelte:

— Jó. Elmegyek.

És másnap el is ment, de magával vitte őt is.

Hogy mit szenvedtem, arról ön is tud valamit. De én hozzá még egyedül voltam, nem volt mellettem egy sziv, amelynek elpanaszolhattam volna a fájdalमत, egy anya, aki meggátolt volna abban, hogy örültséget kövessék el. Elkövettem valamennyit. Először is azt, hogy utánok mentem, eltökélve arra, hogy megölöm mind a kettőjüket.

Svájcban voltak, Gersauban, a vierwaldstetteni tó mellett. Milyen szomorúnak találtam én azt a tavat, amelyet elsötétítenek a benne tükröződő hegyek, s amely éji boruval és gyászszal volt színezve, mikor este ott kiszálltam, pár lépésnyire az egyetlen fogadótól.

A feleségem meg a kedves, épp az imént mentek volt el a Kursalonba. Az övékkel szemben vettem szobát. Hallottam, amint hazajöttek, a többi fogadóbeliekkel együtt. A férfi a folyosón az ő

hizelkedő, éneklő hangján beszélt; de volt másik hangja is, amelyet még nem ismertem: a szobai hangja, éles és nyers, amely a zárt ajtókon keresztül csakhamar áthallatszott hozzám.

Én félig nyitva tartottam az ajtót s ott várakoztam, kezemben a revolverrel, lesben állva s készen arra, hogy rájuk rohanjak. De egy ostoba körülmény visszatartott: az, hogy nem igen tudtam bánni a fegyverrel, különösen pedig azzal, amely a kezemben volt, s amelyet az elutazás reggelén vettem, kész töltésekkel együtt . . . Attól féltem, hogy ügyetlenül fogok vele bánni . . .

De mégis azt gondolom, hogy a legcsekélyebb kétértelmű sóhajásra, a leghalkabb kéjes sikoltásra vakon rontottam volna be hozzájuk. De az, amit hallottam, nem hasonlított szerelmeskedéshez. A férfi dühösen, kajánul zsörtölt; ő pedig sirástól töredezett hangon könyörgött, alázatoskodott . . . Utóbb megtudtam, hogy a kedvese valami muzsikussal veszekedett vele, akit a Kursalonban nagyon megnevezett; mert féltékeny volt ám ő is, féltékeny, durva, egészen a tettelegességig: és a veszekedéseikben a legkomolyabb és legnagyobb szemrehányás, amit neki tett, az volt, hogy megcsalta a férjét.

És amint hallgattam azt a bántó, egyhangu kesergését annak az asszonynak, akit annyira szerettem volt s aki most a közelemben szenvedett: könny patakzott az arcomra, könny, amelyet az ő könnyei fakasztottak; s bárgyunak és gyávának

szidva magamat, ledőltem az ágyra, zokogásomat és kiáltásaimat szégyenkezve fojtva a párnámba...

Oh, milyen sötétség uralkodik a mi szegény lelkünkben, mikor az imádság meg nem világítja! És abban az időben én nem tudtam imádkozni.

Hajnalban Irénnek a kedvese elment hazulról, egyedül, a festékes ládájával meg az állványával. Festeri ment a hegységbe. Irén bizonyosan tovább aludt, mert a szoba csendes volt.

Csak egyet kellett forditanom a kilincsen és anélkül, hogy magam is tudtam volna, hogyan léptem be és miért, mint gyilkos-e, vagy mint férj, hogy megöleljem-e, vagy megöljem: ott voltam mellette. A csekélyke nesz félig fölébresztette, mert megmozdult, de a rossz éjszaka után való nehéz reggeli álmom nyomában erőt vett rajta, hosszas sóhajokkal. A divánon, melyen a férfi feküdt, még ott hevert az ágynemű, csak öregbitve a tultömöttségét ennek a keskeny kis szobának, amely ládák, ruhaneműekkel volt tele s az égnek és a szomszédos tónak kettős reggeli fényétől volt megvilágítva.

Milyen érzés volt az, amikor imádottamat ott láttam azon a fogadóbeli idegen ágyon, ugyanabban a csábító helyzetben, amelyben olyan sokszor csodáltam, egyik karja a feje alá hajtva, a másik pedig kápráztató meztelenségében a paplanra vetve...

Azt hittem akkor, hogy menten megfojtom ott, nehogy újra azé az emberé legyen. De amint

ettől a bőszt vágytól kísértve, fölibe hajoltam, az a szepegő hosszast sóhajtás rázta meg, amelyet a gyermekben láthatni, amikor szidás után busan elaludt...

Láttam ekkor, hogy a szeme vörös és dagadt a sirástól; és végtelen szájalom fogott el, s egész haragom semmivé lett e nagy gyámoltalanság és gyöngeség előtt . . .

Oh, könnyen beszél az a bizonyos frázisgyártó, amikor fenhéjázó szinpadias taglejtéssel azt mondja nekünk: *Öld meg!* Ahhoz is a gyilkosság ösztöne kell ám, meg gyáva lélek és hóhérek . . .

Hátra sem fordulva mentem ki az ajtón, s egy órával utóbb elutaztam . . .

Párisba visszaérkezve, képtelen voltam arra, hogy az üzlettel foglalkozzam; ide vonultam hát, s itt olyan egyedül, olyan boldogtalannak éreztem magamat, hogy végre is felhasználtam a revolveremet, csak hogy ezuttal önmagam ellen . . .

Ez a kis lyuk, amelyet a fejembe furtam, (s az öreg Mérivet, fölemelve hosszú fehér haját, mutatta a sebhelyet) a golyónak ez az ütése két hónapig tartott se eleven, se holt állapotban, eszméletlenül. Mikor az agyvelőm újra kezdett éledni, egy csodálatos embert találtam magam mellett, egy szentet, aki ápolta a lelkemet; és amint a lelkem meg volt gyógyulva, a könnyörület és a bűnbocsánat törvényénél fogva karjaim újra tárva voltak annak a számára, akit még folyvást szerettem és aki visszakivánczozott hozzám.

Szegény kicsim, micsoda visszatérés volt az! Lesoványodva, elváltozva, ugyanazzal a vörösséggel az arccsontjain, amelyet a bükkfa levelein láthatni, ha a bogár megszúrta — így vetődött haza félévi szabad szerelem után, mintha a kórházból került volna ki.

Azt reméltem, hogy ez a szép kis zöld hely, amely olyan szerencsésen van az erdő és a folyó közé ékelve, vissza fogja neki adni az egészségét. De ő csak tovább senyvedt, még azután is, hogy egy telet a hazájában töltöttünk, egy narancserdő közepén, Blidah mellett. Olykor, fájdalmasan mosolyogva szép szemeivel, amelyek napról-napra több helyet foglaltak el az arcában, azt mondta:

— Szeretlek, boldog vagyok és meghalok... Milyen sors!

Nekem ám bizalmam volt a szerelmemben, az ő fiatalságában... Egyszerre csak visszatért bele az élet, legalább az élet látszata és az életkedv. A Herscher regényei mivelték ezt a csodát. Egy egész nyarat — az utolsót — folyvást ott töltött a kertben, amelyet az ut utolsó felén láthat ön, fázósan huzódva meg a teljes napfényben egy árnyéktartó kosárszéknek a mélyében, s olvasta és újra olvasta azokat a gyöngéd szerelmi regényeket, különösen egyet, *Az aranyhimző leány*-t, melyet azért a szép Yamináért szeretett, akinek az öltözékét, aranypettyekkel behintett bársony-derekát és aranypénzekből való fejdíszét utánozta és viselte.

— Mit szólna a szerző, ha engem mint Yamínát látna? kérdezte tőlem sokszor. — Vajon hasonlítok-e hozzá? . . .

Én, bár nem tudtam, azt feleltem rá:

— Mindenesetre . . .

És szomoruan gondoltam el, hogy a szerző, ha ott lett volna, épp úgy látta volna, mint én, a szép lázas szemü kacér kis Yamina karosszéke fölött, a hálósobája erkélyére kitergetve a beteg ágy-neműjét, párnáját, derékalját, amelyekről most száradt föl az álmatlanság veritéke.

De hogy kedvében járjak, becézgessem mindvégig, egyszer azt kérdeztem tőle, hogy nem örülne-e, ha együtt lehetne Herscherrel, s irjak-e neki, hogy eljöjjön hozzánk?

A szerelmem még megvolt, de féltékeny dölőfösségemből már kigyógyultam, amint látja. Olyan kicsinyes mindez a halálhoz képest!

Irén meg volt hatva, hallgatott és felelet helyett zokogva vetett felém csókot a kezével.

Kevéssel utóbb elvesztettem őt, azokban az első őszi napokban, amikor a tarlott mezőkön a hollók váltják fel a fecskéket. És csak akkor tudtam meg, hogy levelezésben állott a hires regényíróval, hogy Irén is egyike volt azoknak az ő ismeretlen-jeinek, akiknek szerelmi hóbertjét a szerző azóta maga is guny tárgyává tette.

Hiába! az én szegény feleségem regényes hajlamu asszony volt. Irtózott a rendes kerékvágásban

mozgó, lapos élettől. A nagy férfiu, anélkül hogy valaha látta volna, válaszolatott neki, ilyen címnel:

Madame X., poste restante, Villeneuve-Saint-Georges.

És Barbe minden szombaton elment a levélért és másikat adott fel. Ő fedezte föl előttem ennek a levelezésnek a titkát, amely, úgy hiszem, igen ártatlan valami volt. Azt mondom: úgy hiszem; mert volt elég lelki erőm fel nem bontani egyet is a sok levél közül, amelyet a feleségemnek egyik fiókjában találtam. Valamennyin ugyanaz az irás volt látható. Visszaküldtem az egész csomagot a hires férfiunak, e szavak kíséretében:

»Az ön villeneuvei ismeretlenje meghalt. Hatudni akarja a nevét, megtalálhatja egy kis kápolnának a homlokzatán, amely az ő emlékezetére épült. a corbeili országuton. Draveil és Soisy közt.«

Herscher ur nem jött el soha.

Pillanatnyi csend következett, amelyet csak a kápolna tetején ülő galambok turbékolása és távoli harangszó zavart meg. Azután Richard gúnyos nevetéssel azt mondta:

— Az ön elbeszélése, édes jó uram, azt bizonyítja, hogy árulás és hazudozás dolgában egyik asszony olyan mint a másik; és hogy a férfiak közül kevés lett volna olyan elnéző és olyan jószágos, mint ön.

Mérvet elszomorodott arccal nézett rá. Fájt neki, hogy olyan kevésbé értették meg.

— Az én hibám, mondá. — Nem tudtam kellően feltüntetni a különbséget, amely köztem és a feleségem közt volt. Őbenne meg volt minden, ami bennem hiányzott: szépség, kedvesség, fiatal-ság; évekig voltam általa boldog, anélkül, hogy az ő boldogságával törődtem s csak egyszer is azt kérdeztem volna tőle: Mi kellene?

Olyan birák előtt, akik igazi birák volnának, az asszony vétke már csak ebben az önzésben is megtalálná az igazolását. És hány más ok van, amely föl is menthetné!

Micsoda jogon követeljük, például, az asszonytól, hogy egyetlen férfinak legyen a neje, holott a férfi sohasem éri be egyetlen asszonynyal? Az én Irénem éveken át egyedül élt a házban s a férjét csak este látta, s amellet messze volt a honától, az édesanyjától, és nem volt gyermeke. A gyermektelenség — ez az igazi nagy mentség... Az anyaság az asszony létoka, hivatása, öröme, mentsvára... Önnek is, kedves Richard, mint nekem, hiányzott a gyermek.

Fénigan dühösen állott föl. Azt, amit most mondtak neki, nagyon is jól tudta ő. Lydie eleget kesergett a gyermektelensége miatt. De egészen a boszu érzetének engedve át magát, nem egyeztette össze elméjében az okoskodás két ágát, és tovább zsörtölődött.

— Ön szerint tehát az, ami velünk történt, a legjobban történt; az asszony jól teszi, ha a férjét megcsalja?

— Nem! én csak azt akarom, hogy helye legyen a védelemnek, és hogy kihallgatás nélkül ne ítéljünk el senkit.

— Az asszony a legjobb védelmet találta ki magának: megszökik, mondá Richard dühvel.

Az öreg, hamis szemével hunyorgatva, gyöngéd erőltetéssel visszaültette maga mellé Richardot a kőre.

— Nos, hát igen, elmegy . . . Hát nem tisztességesebb dolog az, mint itt maradni és hazudozni és bujkálni? Vajjon ez a magatultevése a társadalmi és világi törvényeken nem többet ér-e, mint a házba telepedő és veszedelem s botrány nélkül való házasságtörés? Sőt többet mondok: feleségének a távolléte az ügye védelmét könnyebbé teszi önnek önmagával szemben is, mert így egybevetheti az ő boldogtalanságát a magáéval, hogy aztán teljesen készen legyen a kibékülés és megbocsátás nagy napjára.

— Én nem fogok megbocsátani soha! dörmögött Richard, összeszorítva a fogait.

Az öreg ember a fejét csóválta.

— Csak úgy hiszi ön ezt, mert most még gyötri a féltékenységnek az a rettenetes kórsága, amelyben én is annyit szenvedtem mint ön, és amelyből ön is ki fog gyógyulni mint én.

— Akkor gyógyul meg az ember, ha nem szeret többé.

— Ne áltassa magát. A féltékenység nem egy dolog a szerelemmel; van benne valami amabból, az igaz! megérzik ez azon a gyönyörön, amely legirtóztatóbb kinjaiba vegyül... Oh, isten, ha eszembe jut, hogy micsoda örömrész volt az, amikor elmondtam a feleségemmel, hogy folyvást a festőjére gondol, hogy mindenk fölött szereti. Majd behaltam, és mégis vad gyönyör volt... Ámde a szerelem el lehet a féltékenység nélkül is, amely neki ugyyszólván a láza, a deliriuma. Dölyfös láz olykor, inkább csak dölyfös, semmint szerelmes. »Hát lehetséges ez?... Más ember különb, szeretettebb mint én!«

Hogy a féltékenység csak mellékes érzete a szerelemnek s tőle független, ezt az is bizonyítja, hogy a szerelem mindenütt azonosnak mutatkozik, keleten úgy, mint nyugaton; míg ellenben a keletiek féltékenysége nem hasonlít a mienkhez. Így az arabs emberben nincs meg a multa való féltékenység, a legszomorubb, a legemésztőbb. Ismertem Orleansville mellett egy *káid*-ot, aki négy felesége közül legjobban szeretett egy Bája nevűt, aki, az igaz, hogy szebb volt a többinél, de azelőtt táncosnő és ledér leány volt. Egy szerelmes *rumi* (amint ott a nem benszülötteket nevezik) egy napig, egy óráig sem s ünt volna meg gyötörni azt a boldogtalant a csufos multja ballépéseivel.

Az én káidom azonban, aki igen közönyös ez eltemetett, eltűnt mult iránt, mert hiszen ismerte és önként elfeledte, igenis vadul féltékeny volt a jelenre, elannyira, hogy mikor Bája egy kis ugynevezett *flirt*-et engedett meg magának a hadseregnek egy tolmácsával, az ura összevissza metélte az arcát meg a nyakát nem tudom én hány *handsárvágással*. Az asszony csak csodával menekült meg a haláltól, s a káidot öt esztendei rabságra küldték Ajaccióba. Onnan rendszeresen irogatott az öcscsének, aki a feleségei meg a vagyona felügyeletével volt megbizva és minden levélnek a homlok-felirása az obligát arabs *la illa il Allah* helyett változatlanul ez volt mindig: *vigyázz Bájára!* Ami azt bizonyítja, hogy a féltékenysége nem lankadt.

És lássa, abban a nagy férfiuban, akinek a nevére engem a szüleim kereszteltek — ugyancsak helytelenül, mert én bennem soha semmi hősies nem volt, — Napoleonban, aki származására félig-meddig arabs volt, szintén keleties féltékenység lakozott. Josephinehez írott levelei azt mutatják, hogy éppenséggel nem törődött a roppantul viharos multtal, míg viszont a jelenben csupa gyanu és gyötrellem neki minden . . .

Ugyanattól a Bájától, akiről az imént beszéltem, megmaradt az emlékezetemben az a felelet, amelyet az elnöknek arra a kérdésére adott, hogy miért volt olyan kacér, holott a férje annyira féltékeny:

— Meg akartam tanítani, hogy jobban vigyázzon rám, mondotta nyugodtan.

És hány férj van, aki nemcsak nem vigyáz eléggé a feleségére, hanem maga teszi őt ki a veszedelemnek, hiuságból, gondatlanságból vagy ügyetlenségből! Avagy azt a festőt, aki a feleségemet elrabolta, nem én hoztam-e a házba? És ön, kedves szomszéd, bizonyos ön abban, hogy mindig vigyázott a Bájára?

E pillanatban keresztülvonult a kis kerten a vikárius kopott, ócska reverendája a méhek és a hosszuszáru mák között. Cérès abbé, ariègei hegy-lakó, aki vénségére is fürge maradt s fehér haja megtartotta keménységét, alázatos hajlongással köszönt.

— El ne felejtse ám, abbé ur, hogy együtt ebédelünk, szólta utána az öreg Mérivet.

Azután, amikor a pap már jó messze volt, Richardhoz fordulva, hozzátette:

— Ez az az ember, az a szent, aki engem meggyógyított, megmentett.

— Hogyan? Cérès abbé? kérde Richard, aki gyermekkorra, a katekizmus tanulása óta ismerte a vikáriust s kissé alsóbbrendű embernek nézte, mert a szegény abbé nem volt bejáratos a kastélyokba, meg a polgári házakba, mivelhogy nagyon is különös embernek tartották, aki hanyagul öltözködik és nem igen gondoza a kezeit.

— Igen, ez a csodálatra méltó pap elbánt az én büszkeségemmel . . . Tudom, hogy miket beszélnek Cérès abbéről a hivatalos sekrestyékben; de ha betér ön az én kis kápolnámba — és rá kell magát egyszer szánnia — meg fogja érteni, hogy miért miséztetek én ezzel az egyszerű, világos szemű emberrel, akitől távol maradnak az élet gondjai, és ha majd hallani fogja, hogy mint mondja ő el a Miatyánkot — olyan sajátságosan mondja azt: *miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek* — az meg fogja hatni a szivét és meg fogja önt gyógyítani, mert hiszen meggyógyított engemet is.

— Vannak megbocsáthatatlan sérelmek, sebek, amelyeket sohasem gyógyíthatni meg! — dörmögött Richard tompán. — A megsértett ember boszut áll és sujt. Én Shakespearet tartom Jézus ellen.

— Oh, tudom, Shakespeare, Othello . . . Elolvastam, mikor még beteg voltam, hogy tudomásom legyen róla, felvilágosítást szerezzek. De nem ért a dologhoz az az ön Shakespeareje. Az ő Othelloja nem féltékeny ember, hanem szerecsen, délszaki, szenvedélyes, brutális és semmi más. A féltékenységsé ismertető jele, mikor valakit megszáll, az, hogy vaddá teszi a legszelidebb természetűt is, a legártatlanabb lelket egyszerre beavatja a legszörnyűbb ocsmányságokba, és sátáni képzelődést ad az angyaloknak, a szűzeknek is. Ahhoz, hogy Othello igaz legyen, az kellene — mikor a féltékenységsé

megszállja — hogy Jágónak, a darab egyetlen igazi féltékenyének, az irigy és elvetemült lelke őbeléje költözzék s benne lakják . . . Viszont azonban a lángész műve az, hogy mórnak alkotta Othellót, alsóbbrendű fajból valónak, és rutnak, fogyatékosnak. A fogyatékos szerelmesben a féltékenység természetes valaminek látszik; de kevésbé magyarázható meg az olyan jól megtermett emberben, mint ön, kedves szomszéd.

Richard szomoruan mosolygott; fájdalmas fogyatékoságot ismert ő magában: azt a félénkséget, amelyet sokévi házasság sem tudott legyőzni. Egyszer, nyolc év alatt egyetlen egyszer, merte a feleségét úgy szeretni, amint maga is kívánta, forró ajkkal, tüzes karokkal, és akkor is ittas volt. Mig az a másik, a fiatal szörnyeteg, aki gyújtó szavakat tud találni s az enyelgésnek minden nemében járatos . . . Ah, micsoda szép nászutjok lehet . . .

Heves rázkódással szökött fel, olyan kézmozdulattal, mintha el akarna távolítani, kitépni a szeméből valamely szörnyű látományt.

— Hova megy? . . . Richard! . . .

— Nem . . . nem . . . Mindig csak ezt látni . . . Vége . . . Nem lehet tovább. Isten önnel . . . Isten önnel . . .

Rekedt hangon dobálta oda ezeket a szavakat, s dühös léptekkel rontott tova az uton. Méri- vet, ott maradván, elgondolkozott, nyugtalankodva kissé e hirtelen távozás miatt, s azon tünődve,

hogy ócska históriáival, a féltékenységről való értekezésével nem inkább fölingerelte-e a szegény férjet, ahelyett hogy lecsillapította volna.

A kis kert csöndjében és melegében, ahol a méhek döngése a fény rezgésének tetszett, a kék, rózsaszínű, barnás, biborszínű mákvirágok fölött, a jó öreg végre egészen elkábulva állott föl, amidőn arra robogott egy vadászfogat, tele urinéppel, világos öltözékekkel, rikitó napernyőkkel. A fehér kőből való kápolna, amely fölött galambok kergetöztek, a rózsaszínű rendszalaggal ékeskedő öreg ur, aki egy házigazda fontoskodásával és gondosságával zárta be éppen a rácsos kapuját, fölkelte a kocsikázók kíváncsiságát, akik megállottak.

— Meg lehet nézni? kérdé a tetőről a legüdébb napernyők egyike.

Mérivet mosolygott, mint akinek igen hizeleg a kérdés:

— Megnézni? Minek? Nincs benne semmi látnivaló; de minden vasárnap kilenc órakor misénk és prédikációnk van, s mondhatom, hogy a kis kápolna miséjének nincs párja.

Azzal köszönt s haza felé fordult, az ut tulsó felére, s a hiusága csak úgy dagadozott, amint a kocsiról egy csengő női hang fenszóval olvasta a kőbe vésett felirást:

Napoléon Mérivet,

a Nagy-Szent-Gergely-rend lovagja
építtette ezt a kápolnát . . .

VI.

A herceg naplója.

*W. de Vallongue urnak
Páris, Stanislas-kollégium.*

A leveled, kedves Wilkiem, most érkezett hozzám vissza Messinából (amelyet első megállóhelyemül jeleztem volt neked), minekutána a világ körül való utam hirtelen félbeszakadt.

Az a hatás, amelyet a megugrásom az egész stanislawi népségre tett, az igazgatónak a refektóriumban tartott szónoklata, Salignon atyának az eltévedt bárány mielőbbi visszatéréseért való imádkozása, szóval az az egész festői és tüzetes leírás, amelyet te nekem az eltávozásom után való napokról adtál, nagyon mulattatott; és nagy szükségem is volt rá, mert nem mindenben rózsás ám az asz-szonyszóktető mestersége.

Bocsánat még egyszer és köszönet azért a fáradozásért, hogy haza vitted a cókmókomat Gros-bourgba, abban a szakadó esőben, meg azért a sovány ebédért is, amelyet neked ott a ház drága, cimeres edényeiben felszolgálhattak. Ne hazudj; tudom, hogy milyen a koszt, amikor a hercegné otthon van. A gyümölcsös évszak kellő közepén neked aszalt szilvát s mazsola-mandola-takarmányt

kellett csemegézned; azonkívül rosszkedvű háziaszszonyod volt, mert épp akkor fordultam hozzá újabb tőkefolyósításért. Ily körülmények között fel-forr és fölri ellenem a báró-Silva-vér.

Az apám boruja már kevésbbé magyarázható meg, ha, amint mondod, napról napra jobban a lábára tud állani. Sugárzónak kellene lennie.

Ami Jean mestert, a volt preceptoromat illeti, az a *cavata* szó, amelyet a tanítványára vonatkozólag a füledbe sugott, csak távoli kapcsolatban áll azzal a nyakkendős fiókkal, amelyben a szerelmes leveleimet és csecsebecséimet tartogatom . . . A *cavata* annyit tesz, hogy én ellenállhatatlan nőcsábító vagyok. A szegény fiu számot adhatott magának erről, mint szorgalmatos szemtanuja az én szerelmeskedésemnek, amelyet a kisbögőjén kísért . . .

Igen, az a kis kápolna ott a magaslaton, amely a viz tulsó felén látszik, néhány házacsskától körülvéve, a sénarti erdő nagy zöld függönyének a hátterén, az az uzellesi templom. Kis kápolnának hívják a vidéken s még festőibb szóval: a kétszarvu ember kápolnájának — arról a jámbor öregről, aki építtette. A hely tehát éppen alkalmas volt a kalandomra.

Ott vártam én a mult hónap egyik reggelén, hajnalban, a kedvesemet, F.-né asszonyt, egy fogaton, amelyen a grosbourgi cimer és libéria ékeskedett — ami nem volt éppen minden fesztelenség

nélkül való dolog, elismerheted. A remek Alexandre mindent elrendezett volt a szökésünkre, előteremtette a pénzt, megcsinálta az utitervet. Ajánlom a figyelmedbe a legényt; drága, de páratlan.

Az erdőn keresztül Melunbe, a vonaton el Lyonig s néhány órai pihenő után tovább Cassisba, ahova másnap este érkeztünk. Az egész ut egyetlen gyönyörűség. A szép teremtés, aki úgy szökött ki hazulról a kocsimba, hogy még jóformán fel sem öltözött, az első ölelések, fodorméntával és harmattal elegyesek, annak a gondolatnak a mámore, hogy üldöznek bennünket, abban az örült rohanásban az erdőn keresztül, ágak recsegése-ropogása, leveleknek a kocsink ablakán való zizegése között és mindenek fölött az az édes, szilaj öröm, hogy kiszabadultunk a formaság, a kötelesség nyüge alól, hogy tilosban vadászunk . . . És végre Cassis, a tenger, a révben ott a *Piros-Fehér-Kék*, nagy sirály-vitorlája félárbocra eresztve s csak azt várva, hogy kibonthassa a szárnyait. Mindez, ah, remek!

De alig hogy hajóra szálltunk, egy zöld- és lila-szinezetű isteni alkonyon, barátnőm és én teljes gyönyörében kezdtük élvezni az örömet, a fedélzeten egybeölelkezve s elringatva egy felséges férfikartól, amely egy velünk egy irányba haladó nápolyi korálhalászat-hajóról hallatszott és vidám

harsogását belevegyítette a hullámok halk locsogásába, az árboc tetején lengő kis lobogó csattogásába; midőn, óh borzalom, óh iszonyat! az én imádottnak elfogta a csuf tengeri betegség, amely nem is hagyta el egész éjjel, sőt másnap sem, és arra kényszerített bennünket, hogy szüneteljünk egy hónapig, két hónapig, talán mindenkorra.

Fiaszkó már tökéletesebb nem lehet. Mondottam volt neked, hogy milyen elbájoló utitársat választottam magamnak a sok közül, kalandra, utazásra vágyakozót, aki rajong a hajóért és vitorláért s csak úgy tudja tartani a kormányrudat, nekiereszteni a vitorlát, akár csak én, egy szóval hajós embernek való asszony. No, köszönöm szépen! Tengeri betegséget kell kapnia . . . és milyen tengeri betegséget, retteneteset, gyógyíthatatlant.

Mitévő legyenek most már? Lemondjak szép utamról? Visszaküldjem a *Piros-Fehér-Kék*-et Cardiffba s otthagyjam a derék Nuitsnél az ezerötszáz livret, amit három hónapra előlegeztem neki? Nem éreztem magamban elég bátorságot hozzá. Valamint ahhoz sem, hogy a grófnéval együtt — mert Uzelles gróf és grófné vagyunk az asztaltársaink és a fogadói névlajstromok számára — nyárspolgárian megtelepedjem valamelyik villában a luzerni vagy a genfi tó mellett s azután kivándoroljak az olasz tavakhoz. A páros élet ilyen körülmények közt nem egyéb mint unalom által elkövetett öngyilkosság, hacsak nem szerelmes vagy tüdővész az ember,

ami nekem nem kenyerem; a tied sem, Vallongue, ugy-e bár?

Hogy időt engedjek magamnak a gondolkodásra, beállítottam a yachtomat a monacói nagy szikla alá és kibéreltem az első emeletét azoknak a montecarlói karavánszerájok egyikének, amelyek pompázva csoportosulnak a játékház körül. Habár még nincs itt a saison, a roulette-asztalok körül már nagy a tömeg, de csak külföldiek tömege.

Az első napokban nagy összeget nyertem; azután elvesztettem a nyereségemen kívül azt a negyven-ötvenezer frankot, amim még volt. S mivel a balszerencse úgy hozta magával, hogy Alexandre nem volt Uzellesben s nem felelhetett mindjárt a pénzkérésemre, kénytelen voltam visszavenni Nuitt kapitánytól az előleget, amit adtam volt neki. Képzelheted a csalódottságát, a megrökönyödését. Hát a személyzet fizetése, *by God?* meg a Mistress Nuitt tartásdíja? Egy álló hétig kellett hallgatnom ezt a holtra kacagtatóan változatos hadarászását a kapitánynak, a másodtisztnak, a *stewart*-nek — pompás, kicsattanó és hűledező képű angol alakok, akik mindenütt a sarkamban voltak, a postahivatalban, a játékasztalnál, s a fogadó fehér terraszait, a monacoi árnyas sétautat szünetlenül egy Hanlon Lee-féle pantomímia eszeveszett és komikus alakjaival népesítették be. Végre, a pénzes gálya megérkezvén s Nuitt kapitány, a felesége és a személyzete ki lévén elégitve, én tovább játszom,

mert a napok hosszuk, de óva vagyok most már minden kellemetlen belehabarodástól.

A kedvesem, aki eleinte kétségbe volt esve a baj miatt, amelyet okozott, csakhamar belenyugodott s a villánk kitünő Pleyeljei és nyájas hallgatói eléggé szórakoztatják. Vedd hozzá az uri mód, az elegancia okozta örömet, meg azt a páratlan gyönyört, amikor a főpincér azt mondja: A méltóságos grófné ebédje az asztalon van, s ő a méltóságos gróf ur karján lebeg be az ebédlőbe. Cim, cimer, ez az ábrándja ennek az apátlan-anyátlan kis nyárspolgárnőnek, ki az árvaházban, ahova gyermekkorában fölvtették, abban a gondolatban nevelkedett, hogy nemesi, ősnemesi származásu.

Igaz is, hogy nincs bizonyos uriasság hiján, termete nyulánk, hajlós, kissé fenhéjázó arckifejezéssel, keskeny homlokkal, amelyet gyönyörű haj körít; de nagy lába és nagy keze van, amelyek épp olyan alkalmasak a zongorához — billentyűzet és pedál tekintetében, — mint amily kevésbé megnyugtatók az eredetére nézve.

Vajjon szeretne-e, ha herceg nem volnék? Bajosan hiszem. Sokkal fiatalabb, semhogy az én fiatalágom csalta volna lépre, mint egyik-másik érett bárónét, anyám barátnőjét, aki móhon kapott a zsenge után. Az én tizennyolc esztendőm, bár a teremtem meghazudtolja, őt inkább visszariasztja, valamint az az ártatlanság és naivság is, amelyet rólam föltesz. Szegényke.

Che volete? Vannak ám még érzelgős hölgyek. Az én kedvesem azok közül való, akik azt mondják az embernek: Gyer, sird ki magadat a vállamon.

És ezzel kapcsolatban, kedves Wilkie, hadd mondjam el neked — esetleg hasznát fogod venni — hogyan tudtam legyőzni végső ellentállását.

Egyedül voltunk, este, egy kerti házikóban, az ő parkjában. Mennyi ravaszság kellett ahhoz, hogy oda csaljam . . . De többre azután nem is mentem vele; könyörgés, kesergés, mindez nem vitt előbbre ennyivel sem, ni. És hogy egészen nevetségesse legyenek — könnyen azzá válik az ember ilyen körülmények közt — egy porszem esett a szemembe. Erősen dörzsölöm, mialatt a rohamot folytatom; a szemem kivörösödik, könnyezik, és egyszerre csak azt érzem, hogy ő átengedi magát:

— Sirsz? . . . nem hiszed, hogy szeretlek? . . . Oh nem, ne sirj, ne kétkedjél tovább . . . tiéd vagyok.

És ez a tévedés még most is tart: roppantul szerelmesnek hisz, anélkül hogy ő engem valami nagyon szeretne.

Nem különös dolog-e, hogy olyan kevés szerelmi tüzelő anyaggal vetette magát bele ilyen kalandba? Igaz-e, hogy, amint állítja, »unta a hazudozást«? Pedig nem unalmas az; s a férfi és a nő párbajában a gyöngeség fegyvere, a gyermekes és asszonyi fegyver: a takaros hazugság, finom és

gonosz, művészi kezeceskéktől cifrázva — nekem a legkellemesebb játéknak tetszik . . . Nem, nem a hazugságot unta ő. Egyszerűen csak unatkozott. Martalékul oda dobva az egyhangu életmódnak és dologtalanul élve: jobbnak látta, hogy kiszolgáltassa magát az én tizennyolc esztendőm minden szeszélyének, egy szalmaláng hevitette léghajó minden veszedelmének.

Mit remél? Föltéve, hogy sikerül az urától elválnia, nekem a korom és a rangom révén ezer meg egy kifogásom van arra, hogy el ne vegyem. Különben szó sem lehet a válásáról. A férje, F. ur, akit afféle egykedvű pohosnak lehetett gondolni, majd megvész a szörnyű dühtől, mint nekem Alexandre írja, és minden pillanatban rajtunk üthet. De én a férjnek ezt a féltékenységet nem találom olyan félelmesnek, mint az apámét, a tábornokét.

Ugy van, kedves Vallongue, az apám féltékeny rám, örülten szerelmes a kedvesembe, aki a szive legmélyén erősebb érzést táplál a weissenburgi hős, mint az ő jámbor fia ellen. A száanalom szülte-e ezt az érzést, vagy már megvolt a tábornok betegsége előtt is? Nem tudom, de hónapról hónapra láttam őket, amint — az egyik a zongora előtt, a másik a karosszékeben ülve — olyan pillantásokat váltogattak, amelyek jelentősebbek voltak a szavaknál; és sokszor éreztem, hogy ilyen turbékoló fajta asszonynál ez az évekkel és dicsőséggel terhelt rokkant ugyan csak veszedelmes vetélytárs.

Az öreg belém látott, gyanakodott a *cavatá*-ra s meg volt róla győződve, hogy végre is én leszek a győztes, a lábaim és mindannak a révén, aminek ő hiján van. Oh, milyen boldogtalan lehetett mat-tam, kivált mikor az asszonyka átjött délutánra Grosbourgba és én körüljártattam az egész házban meg a kertben.

Képzeld egy nyomorék Don Juant; a kópék kópéját, akit, mint mondja, soha sem szoktak lefőzni, és aki viszont mindenkit lefőzött, képzeld el ezt az embert egy karosszékhez srófolva s arra kárhoz-tatva, hogy messziről leselkedjék, egy-egy ablak mögött, folyvást azt mondogatva magában: Hol vannak most? . . . Mit csinálnak? . . .

Gyanakodva, emésztődve, a járókáin keserve-sen vánszorogva oda az ajtókhöz, hogy hallgatóz-zék, gyáván, dühösen, könyezve — ilyen volt az én apám. Mennyire fel tudom fogni, hogy gyötrelmé-nek véget akarván szakítani, az a gondolata támadt, hogy becsuk engem a kollégiumba! Amire én talp-raesetten a fiatal ember meg a szerelmes hölgy ket-tős elpárolgásával adtam vissza a kölcsönt . . .

És most nagyon könnyen megeshetik, kivált a *Piros-Fehér-Kék* kényszerű megfeneklése követke-ztében, amely az ő hatalmában hagyott bennünket, hogy apám, a kiskorúságommal visszaélve, vissza-kebelez engem Grosbourgba, sőt még a kollégiumba is. Eredeti dolog lenne visszatérnem az előkészí-tőbe . . . már mint a kedvesemmel, mi? A diák-

tunika olyan jól illenék neki. Ez minden esetre olyan fejlemény volna, amelyre ő nem is gondolt.

Gondol-e egyáltalában valamire? Bajosan tudnám megmondani; és igazán rendkívüli ez a zártsága, áthathatatlansága két olyan lénynek, aki ennyire együtt él. Olykor elképzelem, hogy milyen borzalmasan sikoltana föl, ha hirtelen belém láthatna, ebbe az én énembe, amely olyan homályos és zavaros, hogy magam is eltévedek benne és szinte félek, micsoda rémület lenne az! ha csak ezt a levelet is kibontaná... Az menten kiölné belőle azt a kevés szerelmet is, ami benne lehet, ha ugyan éppen az ellenkező nem történnék.

Ki is volt az a nagy-századbeli hercegnő, aki azt állította, hogy az asszonynak kissé meg kell vetnie a férfit, hogy teljesen szerethesse? El tudod-e képzelni, hogy rá unva a kedvesemre és ki akarva őt magamból ábrándítani, ha olyannak mutatom magamat, amilyen vagyok, éppen ezzel szenvedélylyé változtatom át a szeretkezését?

Nem, jobb ezt a sorsra bízni, meg a fourvièresi Boldogasszonyra, akiben a kedves asszonyka vakon bizik. Elannyira, hogy minekutána csak egy szál ruhában jött el hazulról, Lyonban, mielőtt csak egy darab ruhát is vásárolt volna, a legelső dolga az volt, hogy elzarándokolt Fourvièresbe és ott ellátta magát szentelt kendőcskékkal és olvasókkal.

Nem térítettem el a szándékától; olyan csinos dolog a pénzek csörgése egy szép szőke keblen, és

olyan jó a gyönyör, amely bűn, a lelkifurdalással és rettegéssel élvezett kéj!

Az idegenek többé-kevésbbé kevert társaságában, akik ebben a szezonban a hotelünkben laknak, vagy csak ebédelni járnak bele, ismeretséget kötöttünk egy fiatal házaspárral, Nansenékkal. A férj, aki svéd ember s professzor otthon valamelyik főiskolán, tüdőbajba esett s kiküldette magát a kormányával Dél-Olaszországba. Most jött onnan vissza, mint nyolc hónapos férje egy palermói fogadós igen szép leányának.

Szerelmes mézeshetek, mulatságos ellentétet mutató kettős-fogat, észak és dél együtt. A férj vöröshaju, pápaszemes, szelíd, rachitikus ember, törött szárnyakra emlékeztető vállakkal, éles, halvány északi szemekkel. Valaki azt mondta, hogy észak felé haladva, egyre élesebb és szintelenebb a szem.

Nem ilyen Ninának, Nansenné asszonynak a szép, rövidlátó szeme, akár csak két szem fekete szőlő, ingerlő és fénylő abban a pompás olasz husban. A menyecske kissé gömbölyded, de olyan igazán fiatal és természetes; az imádott kedvesnek a nevetésével simul a férjéhez, olyan rezdüléssel, mint valamely boldog plánta, mely a verőfényben fölnyulik és virit.

A fogadóban, ahova egy szomszéd villából jöttek át ebédelni, a mi jelenlétünk megzavarta a

házaspár harmóniáját. Az én párisi hölgyem toilettejei, büszke tartózkodása szemmel látható benyomást tettek Nansen urra, ki egyszerre úgy találta, hogy az ő Ninája derekai rikitók, magaviselete közönséges.

De a szegény fiu sokkal félénkebb volt, sem-hogy azt remélhettem volna, hogy engem valaha fölvált az őrsön, bármennyire kívánta is és talán magam is. Honnan van az a félénkség, amely mibennünk olyan gyakori és amelyet az asszony nem ismer? Szóltam már neked Bum-bum uramról; Nansen, mint félénk természetű, őt juttatja eszembe. Egyike azoknak az embereknek, akik tüstént megbotlanak, mihelyest nézi valaki a járásukat, akiknek erőfeszítés kell ahhoz, hogy egy boltba benyissanak és akik az utcán a falak tövében haladnak, amelyekbe lyukat szeretnének ütni, hogy belebujhassanak. Bum-bum, aki elmondta nekem minden dolgát, egyszer egy barátjáról beszélt, aki leitta magát, hogy szerelmesen merjen bánni a feleségével; és mindig úgy vélekedtem, hogy az a barátja ő volt maga.

Az én svédem szakasztott ilyen. Egy este a szalonban Brahmsnak egy lassu keringőjét játszotta s ezalatt mintegy önkívületben nézegette az én kedvesemet. Mellette ültem s oda sugtam neki:

-- Vigyázzon, Nansen, meglátják . . .

A helyett, hogy megkérdezte volna, mit látnak meg, elvörösödött s leejtette a pápaszemét a billentyűkre.

Lydie, ha a néma imádója miatt incselkedtem vele, mosolyogva felelt vissza.

— Ugy látom, hogy magának meg az asszony tetszik . . .

És igaz is, hogy a kis Nina asszonyi és idegen voltának kettős titokzatosságával vonzott engem; azonkívül pedig nagyon szerelmes volt a férjébe és ennél fogva ingerlő.

Megértette-e ezt a kedvesem? A szeszélyeim egyikétől való félelem készítette-e arra, hogy hirtelen ott hagyjuk Monte-Carlot? Annyi bizonyos, hogy egy reggel — ma egy hete — mikor Nuitt kapitány flegmatikusan eljött a rendeleteimért: kijelentette, hogy újra tengerre akar szállni, jöllehet az orvosok ezt nem tanácsolták.

Abban egyeztünk meg, hogy Genuában megállapodunk, s ha az a rövid út ki nem fárasztaná, tovább megyünk Máltába és máshova.

— Ne vinnők el Nansenéket Genuáig? indítványoztam úgy odavetően.

Lydie, miután fürkészve kereste a gondolatot a szemem mélyében — ami nem könnyű dolog — büszkén, mint mindig, azt felelte:

Vigyük el őket.

A *Piros-Fehér-Kék* még aznap két órakor elindult Monacóból, kifeszített vitorlával. De még beesteledés előtt, Ventimiglia táján a legtakarosabb zimankó ért utól bennünket, jégeső, mennydörgés, *tramontana*, tenger-viharzás, és F.-né asz-

szony az ágyára dőlt, mozdulni, nyöszörögni sem bírva, elhalófélben. Mellettünk, a villámfénytől át-átcikázott szalonban, Nansen nyavalygott, nem gondolva többé szerelemre. A felesége meg én akár ott ölelezhettünk volna előtte, akkor sem lett volna annyi ereje, hogy csak egy mozdulatot is tegyen.

De a szegény Ninettától ugyancsak távol volt minden ilyen gondolat. A félelemtől félőrülten térdelt ott egész este a férje mellett, a karosszékébe kapaszkodva, s valahányszor egy-egy villám bevilágolt az ablakon, kétségbeesetten hányta magára a keresztet s kiáltotta, zokogta a litániát:

— Szent Borbála, Szent Ilona, Szent Mária-Magdolna . . .

Ahhoz, hogy ily körülmények közt enyelgést kezdjek, egy Sue Jenő-féle alak regényes és istenkáromló lelkére lett volna szükségem.

Másnap újabb bonyodalom. Nansent erős vérhányás fogta el, mint betegségének a következménye; és mivel a hajó patikájában nem volt hyperchlorát, a betegeinken való gyors enyhítés végett partra kellett szállnunk San-Remoban. Még aznap este, mialatt a *Piros-Fehér-Kék* visszafordult a monacói szikla alá, a herceg yachtja mellé, mi a szárazon tértünk vissza Monacóba.

A fogadóban apámnak a levele várt, harci riadó szózata a becsület és a haza nevében: Száz év óta mindig volt egy Dauvergneünk a zászlók

alatt, előkelő helyen; ha holnap háboru ütne ki, ha Franciaországnak szüksége volna a fiaira, ki vonulna ki közülünk? Négy teljes oldal ilyen lírai hangon, amely engem arra akart rábírni, hogy hagyjam ott végre a kedvesemet és lépjek be a saint-cyri akadémiába.

Képzelheted, hogy engem ez az egész riadó hidegen hagyott.

Nem szeretem a háborút, bárgyunak és szenyyesnek találom. A kétféle irányból, amelyből a csatamezőt szemlélni lehet — a merőlegesből, ahonnan a lovas nézi, kivont karddal, fennállva a kengyelben s egy ital pálinkával a fejében; meg a vízszintesből, amint a sebesült nézi, aki felhasított mellel fetreng ott a vérben és mocsokban — én mindig csak az utóbbit birtam elképzelni, amely megundorított, ha meg nem ijesztett is. Weissenburg után apám így emlékezett meg a csatáról: Mennyi hus . . .

Én én ilyennek látom a háborút, csupa husnak, lekaszabolt, szekérre rakott husnak, nem pedig szép, talpon álló, csillogó és eleven husnak. Pedig nem vagyok gyáva. Ha a minap éjjel együtt láttál volna a *Piros-Fehér-Kék* derék hajósnépével — nem huzódtam ám a sutba. Nem, nekem is meglesznek a magam pillanatai, mint másnak, csakhogy iszonyodom a mézsárlástól.

Azonkívül pedig az ilyen szavak: haza, lobogó, család — bennem csak képmutató visszhangot kel-

tenek, üres szél, puszta hang. Te is ilyen vagy, kedves Vallongue, csakhogy azzal a változattal, hogy nálad a tanulmány, az elmélkedés eredménye minden. Az agyvelődöt, mint annyi fiatal franciáét, meghódította a német filozófia, ami sokkal jelentékenyebb hódítás, mint Elsass vagy akár Lotharingia. Kant, Hartmann, de különösen az a harmadik, a híres, hiszen tudod, hogy kit akarok mondani, szétszedték előtted az élet szinpadi diszletét darabról darabra; az érzések kimivelődése megsemmisítette benned az érző képességet.

De én, aki nem tudok semmit, nem olvastam és nem tanultam semmit, hogyan jutottam én el az erkölcsi lankadtságnak és kiéltségnek ugyanarra a fokára? Miért vagyok én már, alig tizennyolc éves létemre, kiaszva, elsorvadva? Honnan van bennem ez a megvetése mindennek, ami kötelesség, feladat, ez a fölzendülés minden törvény ellen . . . Az én nevem, az én vagyonom, az én fiatalságom mellett — anarkista lélek. Miért van ez?

Te, akinek mindent elmondok, aki engem alaposan ismersz, Vallongue, ugyan kísértsd meg, hogy magyarázz meg engem önmagamnak. Vagy egyszerűen csak úgy ítélsz-e meg — a leveled azt látszik mondani — mint az új iskola termékét, a legutolsó hajó szállitmányát? Nos, az idősbjeink meg lesznek lepődve. Azok, akik elmenőben vannak, és azok, akik jönnek, nem igen hasonlítanak egymáshoz, jól tudom; de ezuttal, ha apám és magam

szerint ítélem meg a dolgot, a hid teljesen el van szakítva a két nemzedék között; más-más parton állunk, s annyira nem értjük, hogy talán meg is gyűlöljük egymást.

Annyi bizonyos, hogy én a magam módja szerint olvastam a tábornok levelét, nem látva benne egyebet, mint az élethez való visszatérését és azt a vágyát, hogy visszakaphassa F.-né asszonyt, aki, meg kell vallanom, sokkal inkább méltányolta az ő harcias ékesszólását, mint a fia.

Érzelgős barátnőmnnek megnedvesedett a szeme; ezek az érzelmességi rohamok különben egy idő óta gyakoriak nála, sőt nyugtalanítók. Az lenne még csak a cifra! . . . Ezuttal azonban a könyei tisztán csak morális forrásból fakadtak; éreztem, hogy fel van indulva, s kész volna a legnagyobb áldozatokra is. Heh, vén kópéja! a levele nem is annyira nekem szólt, mint annak, aki majd a vállam fölött áthajolva fogja olvasni s visszagondol őreá.

Sőt most már még különb dologtól félek. Meglehet, hogy az öreg személyesen fog eljönni, hogy eljártsszék nekünk egy melodramai jelenetet és egy csapásra hódítsa vissza az imádottját meg a fiát. De ha azt hiszi, hogy én megvárom! . . . Először is a roulette már nem mulattat; ez is oly inger, amely a semmibe enyészett; nem érdemelte meg azt a fáradságot, hogy az ember itt süljön-főljön ezen az afrikai tájon, elvakítva a naptól meg

a forró portól s megsüketítve a tücskök kereplésétől, amely a fény egyhangu neszelésének tetszik.

Legjobb lenne visszatérni a yachtomra, rá bízva Lydiet valami ismerősökre, akik szárazföldi uton elvinnék őt Bretagnenak vagy Olaszországnak valamely félreeső zugába. De kik legyenek azok? Nansenék már nincsenek . . . El is felejtettem, hogy a boldogtalan svédet mindjárt másnap, hogy visszajöttünk, elragadta a tüdővész. És ebből az ötletből, filozófus uram, hadd terjeszszek elibéd, mint gyónatatom elé, egy rejtelmes, csaknem elmondhatatlan szerelmi esetet.

A svédünk tehát megtért az atyáihoz. Két napig éltünk benne abban a halálozásban, a kedvesem órákat töltött a kétségbeesett özvegy mellett, én pedig az én derék Nüttemmel, kinek a szinekuráját minden képzelhető dologra felhasználom, a hármastölgyfa-, ólom- és fenyőfa-koporsóval foglalkoztam, amelyben az elhunytat haza kellett szállítani, ugyszintén a szállítás, a tranzitó kérdéseivel . . . A szó szoros értelmében az a svéd volt a kosztunk; a hamvai belevegyültek az eledelünkbe, belekeveredtek az álmainkba. Harmadnap, már mint tegnap, a grófné így szólt hozzám:

— Be kellene nézned Ninához . . . Olyan jó és szolgálattrakész voltál iránta; meg szeretné köszönni.

Semmi sem lehet közönségesebb mint ez a látogatás. Miért voltam úgy megindulva, olyan

szenvedélyesen fölizgatva, amint beléptem a Nansen-villának abba a kis kertjébe, amely egy málnaszinű szakadéknak az ölében van, tiz percnnyire a tenger-től? A sirokkó volt-e az oka, vagy a borostyán-rózsák lehellete? A számat tikkadtnak, a kezemet forrónak éreztem s egész valómat elzsibbasztotta valami érzéki mámor, amely azonban nem gátolt meg abban, hogy a halálra gondoljak.

De hogyan is ne gondoltam volna reá? Ura volt ennek az egész lakásnak, amelyet megtöltött azzal a rendetlenséggel és döbbenetességgel, amit magával hoz. Azok az emeleti ablakok, amelyek nyitva voltak, meg az a másik, amely légmentesen be volt zárva, s amelyben fényes nappal is látni lehetett a gyertyák gyászos sárga világítását — és mindenütt, a kert legvégében, a borostyán-sűrűben is, az az orvosság- és fűrészpor-szag, amely a halottas házban terjeng.

Öt percig várakoztam egy földszinti előszobában, egy szalmafonatu kanapén. Most lefelé jött valaki a lépcsőn. Nina . . . Mondottam neked, ugy-e bár, hogy köztem és ez asszony közt nem volt semmi? A szerencsétlensége előtt való napon együtt nevettünk és játszottunk a fogadó terrasszán egész este. Vidám kis *firt* volt az; de bármennyire tet-szett is neki az én vágyakozásom, legfőképen a férjére ügyelt, aki a zongoránál ült az én kedves-sémmel, egy négykezes szonáta előtt. Azóta nem láttam. Mondd meg nekem már most, *miért voltam*

én bizonyos abban, ami történni fog . . . Ő belépett, halvány arccal, sebtében magára öltött fekete ruhában, amely szorosan simult nyulánk. hajlós testéhez. A szeme csak úgy csillogott a kivörösödött, megpuffadt pillák között. Szó nélkül vetette le magát mellém; a kezünk összeért s a tűz lobbot vetett . . .

— Ah, Charley ur . . .

S máris a keblemen, az ajkamon volt, kimerülten az átvirrasztott éjszakáktól, eszeveszetten kínálva ide magát s alélva el egy lassu csókban, amelyen megérzett az anatherin meg a karbol . . .

Épp abban a pillanatban bejött a háziasszonya, valami ruhát kérni s a kezem közül csavarta ki az alkalmat, amely nem fog többé visszatérni.

De mégis, filozofus uram, mi a véleményed erről? Minő ördögi elernyedés következtében hagyta ott ez az asszony azt a halottat, akit szeretett, akit siratott, hogy öntudatlanul az én karjaimba hulljon? Talán mert valami ingerlő fuvallat lengi körül a koporsókat? vagy az élet követeli vissza a maga jogait egy heves, hirtelen rázkódásban? Nekem az a meggyőződése, hogy az orvosok többet tudnak, semmint megvallanak, a rendellenesség és elfajulás eme pillanatairól, amelyeket bizonyosan gyakran használnak föl. Egy másik, még rettenetesebb alkalmmal magam is éreztem azt a rejtelmes befolyást . . . a szerelem és a halál, Vallongue!

Az volt a szándékom, hogy csak akkor küldöm el neked ezt a naplót, ha majd elhatároztam magamat valamire és megállapodtam új tartózkodási helyünkre nézve; de ime, teljes felfordulásban vagyunk.

Nem az apám jött meg, hanem Othello.

Ma reggel, nyalkán, mint mindig, de dult arccal, beállit a szobánkba Alexandre ur, ki az eljövetelem óta a családom számára kémkedik az F.-né asszony férje után, és vele együtt utazott ide a gyorsvonaton.

Szerencsére, a szilaj férj Monacóban kutat bennünket, ami nekünk időt enged az elhatározásra.

Legközelebb többet. A dolog nincs hiján a komolyságnak; de hiába tapogatom az eremet, nyugodtan ver.

VII.

I n t e r m e z z o.

Richard, a kis kápolna mellett való beszélgetés után hirtelen ott hagyva Mérivet urat, bele ütődött Alexandreba; és a lakáj alattomos mosolygása, a guny, amelyet benne látni vélt, fényvillanásként járta hirtelen át az agyát.

— Hol vannak a nyomorultak? . . . hiszen ez az ember tudja; Grosbourgból tudja; és tudja ő általa nálunk Rosine is.

És mialatt nagy léptekkel haladt tova a már áthevült uton, széles, rövid árnyéka másolgatta mellette egy dühös monológoknak a taglejtéseit.

— Milyen ostoba vagyok, hogy erre már előbb nem gondoltam s oda járogattam, boszankodni, a posta-rekeszhez! . . . Csak aztán beszéljen már most az a leány . . . Oh beszélni fog, mert különben! . . .

Rose Chuchin, akin, bár fiatalabb és finomabb kiadásban, az apja agyafurt ábrázata ismerszett föl, éppen ott állott a park kis ajtajában, azon a két lépcsőfokon, ahol csaknem megölte volt a gazdáját, amikor hirül adta neki a Lydie eltűnését.

Uri kalapban, apró cipellőben, aranyozott imádságoskönyvvvel a kezében, leselkedni, várakozni látszott valakire. Félreállott Richard elől, azzal a bizonytalan, alázatoskodó mosolylyal, amelyből mindent kiolvashat az ember amit akar. De ő egyet fordított rajta két kézzel s oda szorította a kertajtóhoz, amelyet egy rugással becsukott.

— Hol van az asszony? . . . Te tudod . . . mondd meg tüstént . . . hol van az asszony?

És durván megrázta. A leány elbámulva, nem értette meg mindjárt.

— De nem, kérem szépen, mondá dadogva, — én nem tudom, hogy hol van a nagysága . . . A miséről hazajövet egy táviratot talált . . .

— A te asszonyodat kérdezem . . . a . . . a feleségemet . . .

Nagy erőfeszítéssel mondta ki ezt a szót.

— Hol van?

S látva, hogy hazudni akar, hozzátevé:

— Sohasem avatkoztam a dolgaiddba: de tudok rólok, gondolhatod. . . Azt hiszed, nem halom, mikor a szeretőd bejön hozzád a ruhatárba? Csak egy szót kellene szólnom, hogy az anyám kidobjon az utcára, és hogy apád. . .

— Oh, Istenem. . .

— Akkor hát semmi hazudozás. Hova címezi Alexandre a leveleit, mikor ir nekik?

A jól megtermett falusi leány egész testének önkénytelen imbolygása elárulta tétozását; de azután mégis megmondta, suttogva, a város és a fogadó nevét.

Richard meg volt semmisülve. Azt hitte, hogy messze vannak, túl a tengereken, elérhetetlenül. Nem azt mondták-e neki, hogy az Indiákra mentek? És ime ahelyett, hogy nyomban elrohant volna kitölteni a boszuját, mely olyan közelről kínálkozott, egyszerre lecsillapultnak érezte magát; de azért nem mondott le az utazásról, s meghagyta Rosinenak, hogy készítse ki neki az utitáskáját.

— Tudod, azt a kis táskát, amelylyel a merogisi tavakhoz járok vadászni . . . De anyámnak egy szót se. Azt mondod, hogy elment, hova?

— A villeneuvei állomásra, kocsin.

— Villeneuvebe, a mama! Minek?

Féniganné sohasem ment el hazulról, legfőlebb misére.

— Nem tudom, kérem szépen. De addig is lehozom a kastélyból a táskát.

S elindult a gyertyánfa-sorban.

Richard utána szólt:

— Térj be az én szobámba is, és hozd elő a . . .

Nem tudta, hogyan mondja meg neki, hogy az éjjeli szekrénye fiókjából hozza elő revolverét. Nagyon is nyilvánvalóvá tette volna ezzel a szándékát s röstelte.

— Nem, hagyd csak . . . Majd magam megyek.

S mialatt a fegyverét vizsgálgatta, haragudott magára ezért a hirtelen és érthetetlen lecsillapodásért.

Ekkor, hogy fölizgassa magát, hogy visszaszerezze előbbi dühös indulatát, előkereste a Charlexis leveleit, melyeket a felesége itthon hagyott, s amelyeket ott tartott egy ládában, hogy mindig a keze ügyében, a szeme előtt legyenek. Hah, a hatás meg is volt hamar! Ebben az agyvelőben, mely a szabad levegő zsibbasztó hatása következtében kissé elszunnyadt, meglassudott, a képzelődésnek külső hatásokra volt szüksége, hogy fölelevenedjék. Könyv nélkül tudta ő azokat a leveleket;

de amint olvasta őket, a mondatok testet öltöttek, a szavak szikráztak, mint megannyi pillantás . . .

A kocsinak a porondon való robogása kizavarta ezekből a látományokból . . . Az anyja, máris! . . .

Sietve zárta el a leveleket, sajnálva, hogy el nem utazott, mielőtt találkoztak volna. Most már kifogásra lesz szükség, hogy az elutazását megmagyarázza, s elejét vegye a sirásnak, könnyörgésnek. S ezen gondolkozott, mialatt lement anyja elibe s kiállott a tornácra, amint a kocsi a lépcső elé érkezett.

Mekkora volt a meglepettsége, midőn a kocsis mellett való helyet csomagokkal látta tele rakva, s anyja mellett, skárlátpiros napernyő alatt, egy fiatal nőt pillantott meg, ki ugyanolyan pirosba volt öltözve, az utazósipkája rózsájától fogva egészen az áttört himzésű harisnyája selyméig, amely látható lett, amint egy fiatal suhanc tüzeskedésével ugrott le a kocsiból.

— Jó napot, Richard! kiáltá vidáman, mialatt lesegítette Fénigannét, aki integetett a fiának.

Fiatal és üde volt az a hang, kedves, már hallott, csaknem ismerős tájkiejtéssel. De Richard mégis habozott, mignem az anya, mialatt a pirosba öltözött hölgygyel fölfelé haladt a lépcsőn, bemutatta neki:

— Elise, hiszen tudod, a lorienti hugocskád.

Az emlékek, szerelmes és boldog percek egész sokasága rajzott föl most a Richard emlékezetében. Ujra maga előtt látta a gömbölyded kicsi leányt, amint együtt lovagoltak a sainte-geneviève-des-boisi mezőségen a nagy hintó mellett, amelyben François Belleguic gazdag építés-vállalkozó, és Belleguicné, született De Kerkabelec asszony épp megbeszélték a gyermekeik közelebbi egybekelését, akik máris nagyon jól értették egymást.

Szerencsétlenségre, a két anya sokkal jobban hasonlított egymáshoz, semhogy megegyezhettek volna. Belleguicné született De stb. . . . asszony kemény anyagból faragott bretagnei asszony volt, szintén afféle »jó zsarnok«, aki úgy akart kormányozni mindenkit, mint az urát, erős kézzel, feszesre fogott gyepplővel.

— François, aki nem magasröptű sas . . . így beszélt az uráról az ura hallatára, és François mindannyiszor mosolyogva és boldogan hajtotta meg magát; valóban semmi sem volt benne a sasból; csak úgy görnyedezett a házasság igájában, amely az idők folyamán le is konyitotta a nyakát.

Richardnak elvégre is, a két zsarnok közt folyt heves jelenet után, az anya pártjára kellett szegődnie annak a szülei ellenében, akire már is mátkaszemmel vetett gyöngéd pillantásokat; föláldozta magát, főképp gyöngeségből, mert teljességgel lehetetlen volt nemet mondania; de a szívében

igazi fájdalom maradt utána, amelyet utóbb elmosott az idő és mélyebb sebek feledtettek.

Ebben a tizenkét esztendőben Belleguicné, született Kerkabelec asszony megtért az őseihez. François, aki nem volt magasröptű sas, elbusulva azon, hogy ezt többé nem mondogatják neki, követte a feleségét a sirba. Elise, aki nőül ment egy alkoholista tengerész-doktorhoz, aki izgága volt és őt úgy verte mint a dobót, elvált tőle, mihelyt a válásról szóló törvényt megszavazták.

Féniganné eleinte ortodox katolikus voltának egész fölháborodásával fakadt ki ez ellen; sőt ez a dolog közte és a menyé közt sok édes-kesernyés vitára szolgáltatott alkalmat, amelyekben a »kedves mama« meg az »édes lányom« maró nyilai süvöltve keresztetkék egymást; de azután, amikor a menyé eltűnt s látva fiának elhagyottságát és buslakodását — holott ő azt hitte, hogy áradozás nélkül való anyai szeretete elegendő lesz neki — nézetei megváltoztak az elvált asszony, sőt maga a válás felől is.

Visszaemlékezett arra, hogy Elise meg Richard szerették volt egymást. Bántani kezdte a lelkiismeret a szeszélye miatt, hogy azt a házasságot meghiusította, holott az annyi fájdalomtól kímélte volna meg mindnyájukat; és ez a lelki furdalás annál őszintébb volt, mert a Belleguic-ék elhalálózása következtében neki úgy is meglett volna az a teljes uralma, amelyre olyan féltékeny volt.

Ekkor, anélkül hogy egyelőre valami egészen határozott szándéka lett volna, csak is anyai ösztönétől és a draveili plébános tanácsától vezetve, aki gyóntatója volt: titokban irt Elisenek, hogy jöjjön el hozzájuk egy kis időre Uzellesbe; és Elise, aki nem igen volt haragtartó, azonnal el is jött.

Megérkeztenek legelső hatása az volt, hogy meggátolta a Richard rögtönös elutazását. Valamelyik esteli vonatra halasztotta elmenetelét s a déli ebédnél szemközt ült unokatestvérével, kinek csengő nevetését, szemének és piros ajkának kedves nyiladozását élvezettel találta föl újra. Elise abból a kiváltságos fajtából való volt, amelyre az élet egész áradattal ontja zivatarait és katasztrófáit, anélkül hogy bármi nyomuk is maradna rajta. Elise annyi évi gyász és könnyhullatás után épp oly vidáman szeleburdi volt most is, mint azelőtt, épp úgy megvolt benne a cifraság és rikitó holmik iránt való falusi előszeretet, az ajka közül ugyanazok az apró rizskása-szemek fehérlettek elő, rózsásbarna arcán ugyanaz a hamvasság pelyhedzett; csak a karjai lettek gömbölyübbek, a bőre fehérebb, s jobban értett a kivágott derekak naivul szemérmetlen viseléséhez, ami ugyancsak megfélemlítette az ő bátoratlan szomszédját. Richard minduntalan félrefordult, oda-odavetett, pirulva, egy pillantást, örömmel töltve el a derék, kacér teremtetést, akinek az anya igen egyszerűen csak azt mondta volt:

— Beteg a fiam; gyógyítsd meg.

Az ebéd végén Elise ijedten kiáltotta el magát:

— Jaj, az erszényem!

Egy kis piros bőr-erszényről volt szó, amelyben a pénzét, a papirjait, az ékszereit, mindenét tartotta. Eleinte nem ijedtek meg. Mert hiszen egy óra óta, hogy itt volt, annyi mindent elvesztett már! Az az erszény is bizonyosan előkerül majd, mint az imént a legyező, a gyűrűk, a napernyő, amelyeket ez a mozdulataiban és gondolataiban össze-vissza ugrándozó kis teremtés elszórogatott.

De hosszas keresés után abban kellett megállapodni, hogy az erszény nyilván a vasuti kocsiban maradt, vagy tán a villeneuvei állomáson, mert az öreg Libert kocsis azt erősítette, hogy a többi holmi közt nem látta a bakon.

— Hajtson vissza, Libert, a pályaudvarba, mondá Féniganné.

— Köszönöm, néni . . . De nagyon is nyugtalan vagyok . . . Magam megyek.

— Majd én elviszem, Elise, ajánlkozik Richard. — A *boghey*-be fogatunk be, hogy sebesbben hajthassunk.

És mivel épp a cselédházi ebédre harangoztak, a jó fiu maga ment le befogni, hogy ne háborgasson senkit, és időt se veszítsen.

A két nőt, amint magukra maradtak, ugyanegy érzés vetette egymás karjába.

— Oh, édes lányom, ha meg tudnád . . .

— Hiszen úgy látom, hogy nem is kezdődik rosszul . . . Bizza csak rám, majd meglássa.

— Ugy-e, nagyon megváltozott?

— Főképp meghalványodott s az arca megnyult . . . Nekem jobban tetszik így: előkelőbb. De néni azt írta nekem, hogy szomorú; pedig folyvást dudol.

És utánozta a bumbum-ot, a szonáta baszus-kiséretét.

— Akkor dudol így, mikor órára gondol, mondá az anya.

— Ugy hát mindig csak rá gondol . . . Lehet-séges-e ez azok után, amiket az az asszony neki tett?

— Te nem érted azt . . . de én sem, szegény gyermekem.

Richard fölkiáltott az udvarról: már is a bakon ült. Elise sietve ment le hozzá.

Két öreg mértföld választja el Uzellest Ville-neuve-Saint-Georgestól. A könnyü fogattal, melyet Richard maga hajtott, megeresztett gyepölővel, nem egészen fél óráig tartott az út. Mikor a *boghey* betért a pályaudvarba, mely tele volt omnibuszokkal, postakocsikkal, magánfogatokkal, a vasárnapi kiránduló párisiak közt kanyarodva jobbra-balra: Alexandre ur, skót sipkában, vállra akasztott táskával, éppen cigarettet sodort a váróterem ajtaja előtt s ezeket a kültelki kirándulókat az olyan

utasnak a fölényével és bágyatagságával nézegette, aki hosszú utra indul.

Mikor Rosine Chuchine értesítette a gazdája szándékáról s azután az idegen hölgy is megérkezett, Alexandre úgy vélekedett, hogy Richard majd csak az esteli gyorsvonattal utazhatik el, s hogy ő ennél fogva pár órával előbb fog megérkezhetni, hogy a szerelmeseket idejében figyelmeztesse. Készen volt a terve, sőt még az arckifejezése is, amelyet ölteni fog. Fel fogja használni az első pillanatot okozta félelmet és meghökkenést arra, hogy a herceget felültesse a yachtjára, a hölgyecskét pedig a vasutra, s mihélt aztán a szerelmesek el lesznek egymástól választva, hazugsággal és kétségtámasztással lehetetlenné fogja tenni azt, hogy ismét közeledjenek egymáshoz.

Richardnak a zürzavaros pályaudvarban való hirtelen megjelenése egyszerre felforgatta a terveit. A harmadosztályu terem egyik szögletéből leselekedve, látta, hogy Richard leugrik a bakról s a sinek mentén közeledik, nyilván hogy ugyanarra a vonatra üljön fel, amelyen ő akar utazni . . .

Mitévő legyen? Hogyan üljön kocsira anélkül, hogy Richard észrevenné? Hát az uton? Megott, mikor megérkeznek? . . .

Egyszerre csak Richard ismét megjelent, egy kis piros erszényt mutogatva vidáman messziről annak a hölgynek, aki a kocsin maradt. Azután felült melléje a bakra, elvette tőle a gyeplőszárat

és alig érintve meg ostora hegyével a lovát, csakhamar eltűnt a volt udvarmester leselkedő szeme elől a villeneuvei kavicsos nagy-utcán.

El fog-e már most utazni Richard, vagy az unokatestvére megérkezte miatt megmásítja-e tán a szándékát? Annyi bizonyos, hogy semmi sem árulta el benne a dülő-fuló Othellót, aki a boszuállás gondolatával foglalkozik . . .

A párisi vonat épp most robogott be, megreszkettette a perront. Ajtók csapódtak.

— Lyonba, Marseillebe, Nizzába . . . tessék beszállni.

Alexandre habozott egy másodperczig. Azután kaján mosolygás ferdítette el borotvált ajkát s fölugrott a legelső kocsiba, amelyet elért.

Országos Széchényi Könyvtár

Elise, hazafelé menet, a leghosszabb utat választotta.

— Olyan vagyok, mint a Piros-bóbitás kis lány, mondá nevetve, — szeretem az általutakat, a kitérőket, amelyeken eltéved az ember, mialatt utánafutkos mindannak, ami száll és illatozik. Félek-e a farkastól? . . . Soha! . . . Ha a Piroska érti a dolgát, akkor a farkasnak kell rettegnie.

S a ragyogó napfénytől, kocsijok sebes robogásától, a megkerült ékszerein való örömtől megittasulva, valóban arra a mesebeli kisleánynya emlékeztetett, akit piros bóbitájával és gyermeki

kacajának csengésével képzel el az ember. Az Yères mentén haladtak tova, e sötétkék vizű, Watteau-féle kis folyó mellett, amely hűvösen szunyadozik, magas fáktól árnyékolva, zöld lejtők között, amelyeknek üdesége ellentétben volt az utnak fehér izzásával.

— Vigyázz! vigyázz! . . .

A vágató kocsi elől sietve tértek ki a családok, amelyeknek vasárnapi ügyelgésével tele voltak az utak; a burleszk változatosságu, tornyos, erkélyes, majolikával, vörösés-barna poronddal díszített villák apró ablakain kíváncsi alakok hajoltak ki, és azokon az unalomtól vagy bágyadtságtól megült arcokon Richard mindenütt az örömnök és a rokonszenyvnek ugyanazt a kifejezését látta, amint megpillantották azt a tetszetős nőcskét, ki a bakról rájuk mosolygott.

Hogyan vonhatta volna kí magát annak az igézö mosolynak a varázsa alól éppen ö, aki mellette ült, meg-meglegyintve eleven melegségétöl, üde csacsogásának hangjátöl és repölö fürteinek a szelétöl? Elise, hogy elvegye töle a gyeplöszárat, az ostort, minden pillanatban megsimogatta az arcát meztelen karjának a gömbölvyiségével, vagy pedig, ha meg akart neki mutatni egy kerti pázsit közepén egy óriás magnoliát vagy egy csapat sárga rucát, mely lefelé uszott a vizen, áthajolt rajta s majdnem a szeméhez értette ruhája kivágását a fehér és duzzadt nyakszirt körül.

Ez az asszonyi lehellet, anélkül hogy Richard sejtette volna, elbájolta s lecsillapította az idegeit. mint valami jótékony langyosság.

Mikor beértek Yères falvába, melyen az ut keresztül vonul. lassabban kellett hajtaniok. Bucusu volt most ott, melyet már messziről hirdetett a mozsár-durrogatás, sípláda, dobpergés, muzsikaszó. éles sültszag. Az ut két felén sorban álltak a bódék és forgóhinták. A kocsi, összeszorítva a nagy sokaságtól, mely egyre sűrűbb lett, amint előbbre jutottak, már csak lépésben haladhatott.

— Hogy van, Eugène? . . . Hát az uj pár?

Richardnak erre a kérdésére Eugène Sante-coeur, más néven az indián, ki a kocsi mellett lépkedett, vállá egy magasságban lévén a bakkal, odafordult, megmutatva kerek szolgálati sipkája alatt széles, ibolyaszinbe játszó, aggódó ábrázatát.

— Köszönöm kérdését, Richard ur, csak megvagyok, meg a gyerekek is. Csakhogy a fiu most be van rukkolva s nekem őriznem kell a menyemet... Nem valami könnyü dolog ám. Délben az urának néhány ismerőse volt nálunk ebédre s ő erővel ki akarta őket hozni ide, hogy megmutassa nekik a bucsut . . . Hej, de agyon is vagyok zaklatva!

S kihuzott a sipkája alól egy tarka zsebken-dőt, amelylyel megtörülgette izzadt, haragosan össze-ráncolt homlokát. Egyszerre csak, körültekintve a sokaságon, amelyből egész fejfel kimagaslott, elkiáltotta magát:

— Hah, a haszontalan . . . már megint elillant előlem . . .

Azzal katonásan köszönt s a bódék felé sietett, keresve a menyét, akit Richard egy perccel utóbb a templomtéren látott egy csapat fiatal ficsur között, akik széles, kihajtott gallért viseltek s célba hajigáltak.

— Akármilyen vigyázatos is ez a maga indiánja — mondá Elise — én azt gondolom, hogy ezt a vadat nehéz lesz megőriznie.

— Én is azt gondolom, Elise. De az asszonykának is jó lesz ám vigyáznia. Sautecoeur bácsi félelmes lesz!

— Félelmesebb mint a férj?

— Oh, a férj . . . az olyan magamfajta.

E fájdalmas hangon kiejtett szó után, mely Elise idejövetele óta az első, az egyetlen célzás volt boldogtalanságára, Richard neki eresztette a lovát, mely alig várhatta már, hogy künn legyen a tolongásból s vágdatva rohant alá a lejtős utcán egészen az Yèresig.

A kis hidon átkelve, egy árnyas uton haladtak tova, roppant nagy illatos, virágos parkok között. Messziről a népünnep zivajába, melyet a hátuk mögött hagytak, belevegyült a vécsernyére hívó harang lassu, komoly szava, hasonlóan ahhoz a bánatos szóhoz, mely az imént váratlanul megrontotta léha beszélgetésök vidámságát.

Az uzellesi kastélyban akkor este a kérlelhetetlen takarodó után, mely a ház minden lakójára kötelező volt, sokáig maradtak fenn a hálósobákban. Féniganné, fehér flanellben, gyertyatartójával a kezében, nem győzte hallgatni sétájoknak az elbeszélését; és a gyertya egyre fogyott s a kis Piroska szempillái egyre nehezebbek lettek. anélkül hogy az anya, ki csak pár percre jött be, észrevette volna, hogy már két óra óta van a szobában.

Richard ezalatt, bámulva azon, hogy az ágyban fekszik, ahelyett hogy Monte-Carlo felé robogna, azon tűnődött, hogy miért találja most a párnáját kellemesebbnek, az ágyneműjét hűvösebbnek, holott azelőtt lázban töltötte az éjszakát; és miért van az, hogy miután sem anyja iránt való szeretete, sem az öreg Mérivet jóakaratu tanácsa nem bírta letériteni eszeveszett szándékáról: most egy nyitott ruhaderék, egy csomó kontyba fonott haj, amely alól fehér nyakszirt villogott elő, elég volt ahhoz, hogy más irányt adjon a gondolatainak. Hogy egy kis asszonyi melegség ennyire ellenállhatatlan legyen, hogy olyan dult szivben, amilyen az övé, a bosszu- és halál-szomjon kívül más vágynak is helye legyen — ezen tépelődött és tévedezett a szegény ember filozófiája még sokáig az után, hogy a lámpát eloltotta.

Másnap Richard nem utazott el, sőt nem is beszélt róla.

Az istállóban csupán egy hátas ló volt, másodikat kellett tehát szerezní az Elise számára; és Richard szokásává tette, hogy mindennap kilovagolt vele. Természeténél, kedvtelésénél fogva hallgatatag ember lévén, a lovaglásnak reá nézve az az előnye volt, hogy lóháton az ember csak ugy félig-meddig beszél és elmélkedik, mert folytonosan ügyelnie kell arra a legszeszéyesebb, legijedősebb állatra, amelynek a hóbortjai aránytalanul nagyobbak mint a mieink. Az ember maga is lóvá lesz egy kicsit. Abban a válságban, amelyben most volt s amelyben alig mer bepíllantani a saját belsejébe, Richard gyönyörüségét találta egyéniségének ebben a felfüggesztésében.

Féniganné, ha ezek után a hosszú séták után sugárzó arccal, vidám hanggal, meleg kézzel látta hazatérni a fiát s nem volt többé a homlokán az az örökös ránc, amely azt az örökös sötét gondolatot jelezte: akkor az ő arca is sugárzott s azt képzelte, hogy közel van már a gyógyulás, sőt, ha Rosine el nem árulta volna neki az utitáska dolgát, készséggel hitte volna azt is, hogy Richardnak a baja korántsem olyan komoly, mint ahogy a draveili plébános meg az a vén bolond Mérivet állította.

— Nos, hugocskám? . . .

Ez volt a szava, titokzatos hamiskodás hangján, minden este, mikor az Elise szobájába betelepedett. De a napok és a lovaglások egymás után

következtek, anélkül hogy valami döntő fordulatot idéztek volna elő.

— Pedig mindent megteszek, ami csak tőlem telik, mondá csaknem siránkozva az asszonyka.

Az anya pedig biztatta s együtt tanakodott vele azon, hogyan kellene legyőzni a Richard félénkségét.

— Mert, lásd, leánykám, ez az oka; csakis ez tartóztatja. Mind félénk a férfi, ő pedig félénkebb valamennyinél.

— Gondolja, néni? Akkor hát megkísérlem még.

És megkísérlette.

Egyszer a courcouronnei síkon zivatar érte őket utól s eszeveszett nyargalás után meghuzódtak egy üres szinben. A hely igen szűk volt, a két ló alig fért el benne egymás mellett.

— Hogy ver a szívem! . . . Nézze csak, Richard.

S meggondolatlan mozdulattal ragadta meg a Richard kezét s nyomta amazon-ruhájának pihegéstől duzzadozó derekára. Richardnak fölpezsdültek az érzékei, s másik, szabadon maradt karját ráfonta a magát átengedő termetre. Így ölelkeztek öt percig kéjesen, némán, elhalványodottan.

Mostanig Elise alig volt Richard előtt több, mint egyike azoknak a fecskéknek, amelyek az ablakon berepültek az izbába és szárnyukkal a gerendákat surolták; most jobban kezdte megfi-

gyelni, kíváncsi lévén rá, hogy mi rejtőzik ebben a mindig vidám lélekben, e mögött a folytonos csi-csergés mögött. Miért ne szeretné emezt, ha ez kigyógyítja őt abból a másikból, s amikor az anyja is, mint jól láthatni, kívánja? . . .

Ezen gondolkozott, mikor ebéd után a szalonban anyjával sakkozott, egy nappal az után a rettenetes zivatar után, amely egész éjszaka dulta a kertet és járhatatlanná tette az utakat.

Elise, aki tegnap óta zavartnak érezte magát Richarddal szemben s félt a vallomástól, amelyet remélt s közeledni érzett, egy ablak előtt állott s kinézegetett.

— Mi az? kérde Féniganné, midőn kívülről hallatszó kiabálás, hurrogatás zavarta meg a sakkozásban.

— Az a vén koldus . . . Hogy is hívják csak? . . . Georges apó, de micsoda állapotban . . . És az a sok gyerkőc mind a sarkában . . . Elveszik a botját . . . A boldogtalan! most mindjárt elesik.

Hangos kacaj tört ki ottkünn. A vén csavargó, részeg, undok, redves, az országut egész sarával a rongyain, a szakállában, meg akarva szalasztani a kis sakálok falkáját, mely a sarkába csimpeszkedett, elejtette a botját, amelyet aztán a gyerkőcök felkaptak, s most, egyet sem bírva lépni, ott maradt, háttal a major falának, bele-belekapaszkodott, elcsuszott, föltápászkodott s megint csak elesett, sirt s rimánkodott, hogy adják vissza

a botját, amelyet Robin, az utkaparó, akit a targoncájában való déli álmából kizavartak, végre a kezébe adott.

Ekkor aztán egy kis dráma játszódott le, amelynek a változatait Richard, homlokát az ablak-üveghez nyomva, figyelemmel kísérte.

Az utkaparó, a száanalomnak szinte állatias ösztönétől indítva, karon fogta a vén koldust s föltámasztotta valahogyan azokra a támolygó lábaira.

— Nono, Georges apó, ejnye, az áldóját, legyen már ember, vagy mi!

A majorból emberek jöttek elő a lovaikon, melyeket itatni vittek, s megállottak a sárral és mocsokkal borított tarisznvás előtt, aki csak úgy düllöngözött az el-elsikló botján s magával rántotta megcsuszásaiban az utkaparót is.

— Vigyázz, Robin, rád ne ragadjon valami . . .

S durva röhögésüktől csakugy rengett az ut-

Robin, aki előbb zavarban volt, s azután röstelte is a dolgot, most gorombáskodni kezdett az öreggel, aki csak még jobban meghökkent. A lahota annál harsogóbb lett. Egyszer azután az utkaparó eleresztette az öreget, aki elrémülve, megrökönyödve tapogatózott, mint a világtalan, lerogyott a térdére, a kezére, s azután elvágódott egész hosszában, bele egy csomó sárba, amelyet gondosan kapartak volt össze a fal tövébe.

— Gyalázatosság! kiáltott föl Richard, fölháborodva ezeknek a ripőköknek a bárgyu mulatozásán.

Elise, kit ez a kifakadás tévedésbe ejtett, azt hitte, hogy jó lesz kifejeznie az undorodását, melyet benne a részegeskedés kelt, kivált a vén embereké. Ámde Richard csak ostobának találta érte, és Féniganné, ismerve fiának a koldusok s különösen ez iránt az ember iránt való gyöngeségét, sietveterelte a figyelmet más tárgyra:

— Nézzétek csak, csoda történt . . . Cérés abbé új reverendában . . . Pompásan fest.

— A kis kápolna papja? kérdé Elise.

— Az. Igen jóra való ember különben, de én osztozom a kedves plébánosunk nézetében, hogy nincs benne elég méltóság, papi finomság. El tudod-e képzelni, hogy a házába fogadta az egész Lucriot-családot, a nagyanyát meg a két leányt, mialatt Lucriot a meluni börtönben ült?

Richard hirtelen hátrafordult.

— E nélkül a pap nélkül, anyám, mikor Lucriot a felmentése után haza jött Melunból . . .

Félbeszakította magát, hogy kinézzen az utra, ahol a kacagás, kiabálás még hangosabb lett.

Cérés abbénak nemcsak új reverendája volt; széles karimájú kalapja, csattos cipője szintén most volt rajta először. És a derék férfiú, büszke levén arra, hogy most gálában látogathatja meg a szegényeit, azt mondá magában:

— Rám sem fognak ismerni . . .

A csoportosulás megállította útjában. Hogy mit mondott az öreg koldusnak, aki ott vergődött, fetrengett a ronda latyakban, azt Richard az ablakából nem hallhatta; csak annyit értett meg, hogy a pap, miután hasztalan szólította fel azokat, akik körülötte voltak, lehajolt arra a csomó csatakos rongyra, fölemelte izmos karjaival és hóna alá fogva a kezét, magával vitte a tántorgót, épp oly keveset törődve a nevetőkkel, mint szép új reverendájával.

Mialatt az ut fordulóján, a napfényben eltűntek szem elől, Elise nevetve mondá:

— Szép tiszta lesz a tisztelendő ur mindjárt!

Féniganné pedig hozzátette:

— Csak haza ne vigye a lakására.

— Erről eszembe jut valami, mondá Richard, az ajtó felé sietve. — Van nekem egy kis zugolyom a szegény öreg számára.

— Csak nem hozod ide a nyakunkra! . . . Kiáltott utána az anyja.

De azt ő már nem hallotta. Már is messze künn járt az uton.

Későn vetődött haza. Várták, hogy asztalhoz üljenek, tizenkét személyre való estebédhez, amelyeneket sűrűn adtak most Uzellesben az Elise tiszteletére, és amelyekre hivatalosak voltak a régi vasárnapi vendégek: a közjegyző, néhai Fénigannak az utódja, a kis kápolna tulajdonosa, meg Jean Delcrous, corbeili törvényszéki bíró, kurta, zömök

fiatal ember, aki folyvást gazdag házasságra lesve, buzgón forgolódott Elise körül, mutatva mohó. ritka farkasfogait, amelyek fekete fából való barkók közül fénylettek elő.

De ezuttal a kis Piroska nem legyeskedett, nem kacérkodott. Richardnak a tegnapi jelenet után tanusított közönyössége, meg az, amit az öreg koldusról megtudott, akit a *Lydie szegényének* neveztek — mindez elég okot adott neki a nyugtalanító gondolatokra, amelyek nagyon is nehezek voltak az ő kenyérbélből való agyvelejének.

— Nos, Richard... mit csinál a barátja... a vén koldus? kérdé tőle, amint melléje ült az asztalhoz, támadó föllépéssel, teljes fegyverzettel, remekül ráillő rózsaszín fátyolszövetből kiemelkedő meztelen vállakkal és karokkal.

Richard azt felelte, hogy barátja a folyó szélén alszik egy kis kunyhóban, amelyben Chuchin a hálókat meg az evezőrudakat tartja.

— A folyó szélén? .. Jajaj, az nagyon hűvös lesz neki.

— Kályhát állittattam be, mondá Richard nyugodtan.

A halászkunyhóban beállított kályha jóízű nevetésre készítette Eliset.

— Se szive, se esze, gondolá magában Richard, nem sejtve a boszuságot, amelyet ez az iskolásleányi nevetés palástolt. Milyen más volt az ő felesége, milyen könyörületes és mint sajnálko-

zott, ha kocsikáztak, hogy nem adhat alamizsnát az utféli koldusoknak s haragudott Libertre, a kocsisra, meg a lovakra, hogy nem akarnak megállni, vagy csak későn állnak meg, amikor már messzire elhagyták a kéregetőt. És az utféliek olyan jól tudták ezt, hogy a hintó mellett elhaladva, soha oda sem néztek, a kezöket sem nyújtották. Óh az a szánakozó hang, amelyen Lydie mindezt mondta, még most is a fülében csengett Richardnak az Elise incselkedő nevetgélése mellett!

— Óh, szinte látom, amint bekvártélyozta Georges apót meg a kemencéjét! Hogyan köszönte meg az öreg?

— Hát ugy, hogy a nyakába borult, rikácsolt bele a corbeili bíró.

— Borzasztó! mondá Elise rémült fölkiáltással, amelyet kórusban ismételt az egész asztal.

Delcrous, boldognak érezve magát, hogy a megjegyzése beütött, folytatá:

— Engem nem efféle kéregető, hanem valószínű gyilkos akart egyszer minden áron megcsókolni.

— De Richard, ugyan, hisz ez lehetetlen, — mondá Féniganné komikus fölháborodással, — csak nem zavarta meg ennyire a fejedet a Cérès abbé evangéliuma?

Richard hallgatott. A bíró felhasználta az alkalmat:

— A birói pályám legelején történt, egy kis fészekben, amelynek a neve Szuk-Arász . . .

Egy hang közbevágott:

— Szuk-Arász, Marokkó határán, kitünő lentermő vidék . . .

— Kedves Mérivét ur, önnek a kisujjában van az egész Orán-vidék . . . Megérkeztem hát Szuk-Arászba mint békebiró, ügyészi minőségben. Egy órával a kiszállás után éppen elhelyezkedtem az elődöm földszinti szállásán, amelynek butorzata elnyűtt szalmaszékekből meg egy kis vaságyból állott, midőn az irodaszolgám, a *saus*-om, azzal jött be hozzám, hogy a halálra ítélt ember magához kéret. Nagyot néztem: a halálra ítélt ember? És képzeljék el az ámulásomat, amikor megtudtam, hogy a város börtönében van egy nyomorult. akit másnap reggel le fognak fejezni. Mint polgári területre kinevezett békebirót, a tisztem arra kötelezett, hogy az elítéltnék gondját viseljem egészen a vérpadig. Gyönyörű szerencse, éppen a kivégzés előtt való napon érkezni meg! . . . A börtönben aztán találok egy vadállat-forma máltai, port-mahoni embert, feketét, szőrösképiüt, duzzadt szájut, aki apró, nyájas és buta sárga szemekkel néz rám, sirva fakad s valami spanyollal kevert frank nyelven rimáncodik, hogy hadd csókolhasson meg. A szerencsétlen úgy büzlött, mint valami oroszán! Én, látva, hogy semmi jobb mondani valója sincs, otthagynom s lefekszem, agyon lévén fáradva a két

éjszakai rázódástól. Hajnal előtt, három óra tájban, a *saus-om* hirtelen fölébreszt:

— *Ia didou, moncié zouge de paix. . .*

— Mi a manó? . . .

Az elítélt megint beszélni kívánt velem. . . A semmirevaló határozottan visszaélt a helyzetemmel. De hogyan mond hassak nemet olyan embernek, aki meg fog halni? . . . Talpon volt már az egész börtön.

— Nincs alamizsnásunk, mondá mentegetőzve az igazgató, — s az elítélt talán valami fontos leleplezést akar tenni.

Bevezetnek hozzá, s ő, amint meglát, ismét elkezd sóhajtozni, zokogni.

— Oh, Delcrous ur. . . Delcrous ur. . .

Megint meg kellett engednem, hogy megcsókoljon, mert ez volt az egyetlen kívánsága. Tünnöm kellett, hogy vastag ajkával surolja az arcómat, melyet elárasztott a könyeivel.

— Oh, Delcrous ur . . . Milyen nyomorult ember vagyok én . . .

A vérpadhoz érve, mikor leszállott a szekérről, amelyet én lóháton kísértem a zsandárokkal együtt, megint ugyanazt a furcsa kegyet követelte, amelyet meg kellett neki adnom. Rossz tréfának hittem volna az egészet, ha a pillanat nem lett volna olyan tragikus és ha az akták föl nem derítették volna előttem ennek a vad szimpátiának az okát. Juan Delcrousnak hívták, ugyanaz a vezeték-

és keresztneve volt mint nekem, bár ő port-mahoni volt, én pedig cahorsi.

Egy női hang most azt kérdezte:

— Micsoda bünt követett el ez az ön elítéltje? Meg lehet mondani?

— Oh hogyne, asszonyom? Elmetszette a torkát a szeretőjének, aki megcsalta.

— S lám, ha a törvényes feleségével teszi ezt, fölmentették volna! . . . zsörtölődött Napoléon Mérivet. — Pedig a büntett ugyanaz, sőt hitványabb, mert a tettes rendesen tudja, hogy nem fogják megbüntetni.

— Ezért bölcs intézmény a válás, vetette közbe prudhommei basszusával a közjegyző.

A kis Napoléon heves taglejtést tett, amely veszedelembe hozta a fehér mártásban felszolgált halat, amelyet épp most hordoztak körül.

— No mondhatom, gyönyörű egy törvényhozási intézkedés az a válás . . . Mi jó van benne?

— Hát az, hogy megszüntet egy barbár szokást és vérontás nélkül szabadítja meg a férjet attól az asszonytól, aki meggyalázza.

— Mintha bizony a férj, akit megcsalnak és aki öl, a gyalázatra gondolna! Féltékeny dühében, csuffá tett büszkeségből és szerelemből öl, és olykor a nevetségességtől való félelemből, zavartságból is, meg azért, mert bizonyos moralisták azt sugták a fülébe: *öld meg* . . . És ön azt hiszi, hogy a válás intézménye ennek gátat vethet? . . . El tudja kép-

zelní Othellót, aki megindítja a keresetet Desdemona ellen?

Delcrous, aki hizelegni akart Elisenek, utalt bizonyos nőknek az életére, akikre nézve az új törvény valóságos szabadulás. De az öreg Mérivet nem akarta ezt elismerni. Őszerinte, mondá, a válás nem egyéb, mint a házasság megsemmisítése.

— Igenis az, asszonyom, semmi más! ismétlé, Féniganné felé fordulva, aki ellene mondott. — Annakelőtte, amikor az emberek tudták, hogy egész életükre le vannak kötve, összetörődtek, amint csak lehetett, olyanformán, mint akik hosszú utra mennek együtt; engedményeket tettek, apró áldozatokat hoztak az utitárs szeszélyeinek: az egyik erősebb húzódott, a másik nem terpeszkedett tulságosan. Mai napság, a legelső kedvetlenség beálltával, a házaspár összeférhetetlennek nyilvánítja magát. A legcsekélyebb repedésre recseg-ro-pog az egész. Semmi elnézés, semmi béketűrés sincs többé. És a fiataljaink, még ha szerelemből lépnek is házasságra, azt gondolják hozzá magukban: ha nem üt be, hát nyitva az ajtó.

— De végre is, Mérivet ur, ha egy olyan szegény teremtés, mint . . . mint . . .

Elise azt akarta mondani: «mint én», de köny fulasztotta el. És mivel nem fejezhette be a mondatát, nyakrafőre töltögetett magának vizet, hogy felindulását magába fojtsa.

Pillanatnyi csend és zavarodottság után, amely

alatt mindenki várta, hogy beszéljen, Mérivet odafordult a Richard anyjához, hogy személyektől eltekintve tárgyalja a kérdést:

— Annak a szegény teremtésnek, aki nem találná föl a házasságban sem a boldogságot, sem a szerelmet, ezt tanácsolnám: Ahelyett, hogy elválna, gondoljon a kis kápolnára, jöjjön el abba a plébános nélkül való kis templomba, amelynek a tornyán hasadékok vannak, amikben az erdei galambok fészkelnek. Éppen csak egy Miatyánkra térjen be oda, az önmegtagadás egyszerű imádságára ... a boldogság egész titka ebben van.

Ismerték a jó öreg szelid örültségét, s az asztal körül mosolyok váltódtak, amelyeknek a révén a lakoma vidámabban ért véget, semmint kezdődött.

Másnap, az utak föl lévén száradva egészen az erdőig, Elise és Richard szokás szerint kilovagoltak. Áthaladtak az ugynevezett kis Sénarton, amelyben tölgyektől árnyékolt keskeny utak kereszteződnek a régi kőbányák között, amelyek szulákkal, tövissel, páfránynyal vannak benőve, a fenekőkön esővizzel, amelyben a szarvasünők, nyulak és fácánok oltják a szomjukat.

Élise pár percnyi pihenőt ajánlott, s mihelyt lovaikat odakötötték a drótkerítéshez, amely az Alcantarák vadászterületét óvja, leültek egymás mellé a mohára, a bozóttal benőtt szakadékok között.

— Komoly kérdésem volna magához, Richard, kezdé Elise, merően a szeme közé nézve. — A válaszának nagy befolyása lesz egész életemre. Azt akarom hát, hogy a legnagyobb nyíltsággal és minden tartózkodás nélkül szóljon. Mi a véleménye Delcrous felől? Gondolja-e, hogy jó férj lehetne?

Oly kevéssé várta ezt Richard! Habozott, sokáig kereste a szót, s akkor is badarságot mondott:

— Már mint magának?

— Nekem. Bánt a magános élet. Mindnyájan azt hiszik, hogy nagyon jókedvű vagyok . . . Ha tudná, hogy sokszor minden kedv nélkül nevetek!

Kis orrának, pajkos, csufolódó szájának a hamisság a meghazudtolta ezt a mélabus zengzetet; de a hangja őszinte volt s visszahódította számára a Richard rokonszenvét.

Mennyi bonyolultság van a legegyszerűbb teremtésben is! Ha Elise azt kérdezte volna tőle: «Szeret? Remélhetem-e, hogy el fog valamikor válni és engem vesz el?» . . . Richardnak készen volt rá a válasza:

— Nem szeretem. Nem akarok másodszor nőszülni . . .

Pedig mégis erőfeszítésébe került, azt tanácsolni neki, hogy máshoz menjen nőül.

— Hogy jóra való ember-e Delcrous? azt hiszem, igen . . . De olyan nagyravágyó . . . olyan

kevéssé gyöngéd . . . Emlékszem rá, mikor ezelőtt két évvel elíteltette a Meillottesék gyilkosát. Dörzsölgette a kezét, mialatt azt dünnyögte:

— Végre a kezünkben van az a fej.

S az ajka szögletében szinte látszott a gyönyör habja.

— Igazán elrémit, mondá Elise, láthatólag örülve ennek az ellenszenves személyleírásnak, amelyből kiérzett a féltékenység.

De Richard, mintha szabadkozni akarna, sietve tette hozzá:

— 'Oh, nem hiszem, hogy boldogtalanná tenné magát . . . Csakhogy . . .

Elhallgatott, aggódva, tétovázva. S körülöttük az erdő mély csöndessége, mely csupa rezdülésből és suttogásból, rovaroknak a moha alatt való percegéséből, a fák világos koronái közül való zümmögésből áll, hasonlatos volt az ő reszkető, vallomásoktól duzzadozó ajkuk hallgatagságához.

Miért találta Richard éppen ma olyan csábitónak ezt az asszonyt tengerészkék amazon ruhájában, amely alacsony, tömzsi termetét egészen a nyak halvány-rózsaszín vonaláig befogta?

Szegény kis Piroska, annak a toportyánnak a körmei közt . . . Richard hirtelen fölegyenesegett és felindultan mondá:

— Várjon két napig, mielőtt válaszolna.

Elise pedig azt gondolta magában:

— Olyan egyszerű lett volna pedig, mindjárt...

S mintegy vonakodva, lassan kelt föl.

Lovaik, megeresztett kantárszárral, most az ugynevezett diagonális uton száguldottak, tova, amely különféle erdőrészeket szel keresztül, fenyveseket, egerfa-sűrűket, nyireseket, tölgyeseket, szénégető-tisztásokat, ahol a szerteterjengő füstben paticsból vert kunyhók láthatók, baromfitól, gyermekektől, ölfa-rakások soraitól, targoncákra fölhalmozott rőzsecsomóktól körülvéve.

Igy vágtattak vagy félóra óta egyetlen szó nélkül, mintha vágyaik, ábrándjaik ragadnák őket tova, amidőn egy hosszú, sűrű, ivalakban összeboruló magas bükk-sornak a végében egy XV. Lajos korabeli vadászlakot pillantottak meg, boltozatos kapuval, óriás ablakkal. A ház előtt egy csapat lovas-erdész, fényes ezüsttel paszomántozott kék zekében, legalább is a Madame Pompadour hintájára látszott várakozni.

— Ez a fácános, szólta Richard Elisehez, aki kíváncsian állott meg.

Mennyi fájdalmas emléket idézett föl a lelkében ez a régi ház, amely előtt, a vadászatok megnyitásának napján, a kapuval szemközt fölállított sátor alatt Lydie, a maga egész szépségében, büszkén foglalt helyet a tábornok-herceg mellett.

Az erdészek most tisztelettel állottak félre egy elegáns lovas előtt, aki katonásan volt állig begombolkozva s a diagonális ut felé tartott.

Richard összeresztette, elbámulva azon, hogy

megifjodottan látja, a lovát keményen megülve, azt a beteget, akiről ő azt hitte, hogy még most is a karosszékéhez van szögezve és aki észre sem vette őt, amint mellette elhaladt s csakis Elisere ügyelt.

— Ki ez az uriember? kérdé Elise.

De Richard nem ért rá felelni, mert most egy másik lovas, fiatalabb amannál, vált ki az erdészek csoportjából, dragonyos-egyenruhában s vágatott utána a tábornoknak. Az a finom bajusz, azok a szögfürtök a katona-sipka alatt! . . .

Fénigan visszafojtotta magába a meglepettség és düh felkiáltását.

Charley! . . . ő volt. Charley! . . . mint dragonyos . . . De hát Lydie? . . . őt hol hagyta? Mi lett belőle? . . .

A füle zúgni kezdett; úgy rémlett előtte, mintha a bükkfák aránytalanul magasabbra nyultak volna, Elise pedig messziről látszanék, egészen picinek, s taglejtései és szavai érthetetlenek volnának előtte.

Azután, mielőtt Elise meg tudta volna magának magyarázni ezt az elkábulást, hirtelen megfordította a lovát s örülten száguldott utána az apának meg a fiunak, akik máris eltűntek a hosszú fásor távolában.

Elise az Öreg-tölgynél találkozott vele újra, ahol Richard megállott volt, hogy kikérdezzen egy szekerest, aki fennült a szénszállitmánya tetején s

akinek a szava keményen és erősen hangzott a tisztás szabad levegőjében.

— A' biz a', a kis herceg . . . Aminap is itt járt vadászni az indiánnal s egy kétfrankosat adott a fiunknak a hajtásért . . . A katonáskodásáról többet tud nálamnál elmondani a halottszállító Foucartnak a fia, meg az Eugéné, mert mindakettő az ő svadronjában szolgál.

— Köszönöm, mondá Richard, holtra vált arccal.

Elisenek pedig suttogva mondá:

— Menjünk haza. Rosszul vagyok.

Elise hazáig egyetlen szót sem tudott belőle kivenni, de a bum-bum-bum, amelyet a bajusza alatt dudolt, világosan elárulta belső gyötrődését.

— Kárbaveszett a fáradságom, gondolá magában Elise, és mihelyt hazaértek, fölment a szobájába, elrejteti a könyeit, míg Richard a veteményes kertbe ment, fölkeresni az anyját.

A nappali hőség után az enyhülés órája köszöntött be, amikor a virágok isznak és fürödnek. A szegélyek mentén végigfutó vízben, a nap sugarainak ferde és langyos cirógatásában főlegyenessedtek, kéjesen nyujtózkodtak; szinpompájok egyre élénkebb lett, amint a nap fogyott, bizonyítván az örökös ellentétet a szín és a fény között. A lepkék egész felhői karikáztak a virágágyak fölött. A vízmedencék széléhez ütődő kannák koppanása, a kertésznek egy-egy rövid parancsszava, mely a

legényének szólt — ez zavarta mindössze az üde, elandalító alkony csendes munkálkodását.

— Mi bajod? kérdé Féniganné, midőn fiadult arccal lépett be a melegházba, ahol ő, kezében az ollóval, nyesegette a fácskákat.

Richard felelet helyett kérdéssel viszonzá:

— Hát Charlexis hazajött?

— Melunben van két hónap óta . . . A dragonyosoknál . . . Nem tudtad?

— Hát ő? . . . Hol van? . . . Mit csinált vele?

— Amit az effélékkel csinálni szoktak, felelt az anya, lecsettentve ollójával egy galyat. — Megfizeti az ember a ledérségöket s lerázza őket a nyakáról.

Olyan hangosan beszélt, hogy a kertészek meghallhatták. Richard betette az üvegajtót, s nyers hangon, amelyet az anya még nem is ismert, folytatá:

— Lydie nem volt ledér, hanem a te zsarnokságod áldozata, rab, aki megszökött, mint az utolsó levelében mondta . . . Különben nincs jogod gyalázni azt az asszonyt, aki a nevünket viseli.

Fénigannénak szikrázott a szeme.

— Régóta el kellett volna tőle vened azt a nevet, ha már módot adott rá a törvény.

— Elváltam volna tőle, ugy-e bár? . . . hogy elvétesd velem az unokahugodat . . . Arra ugyan ne számíts . . . soha . . . soha . . .

— Oh, értem már . . . te jobbnak tartod a kis kápolna katekizmusát . . . Boesánatot kérni attól a haszontalantól, hogy olyan nevetségessé tett bennünket; azután behozni ide, de nem is a pavilonba, hanem a kastélyba, az anyád mellé, hogy . . . lebabázzék.

Alig mondta ki Féniganné ezt, máris vissza szerette volna magában fojtani, olyan sápadt lett Richard s úgy remegett az ajka. Az anyában fölgerjedt a gyöngédség s kitárta karjait, melyeket Richard durván, szilaj mozdulattal taszított vissza.

— Anya lesz! hiszen te nekem azt mondtad, hogy nem lehet . . . Miért hazudtál? Miért hazudtál te nekem, mikor róla beszéltél? Hát annyira gyűlölted?

— Gyötrelme és szégyene volt ő a te életednek. Igenis, gyűlölttem . . . De ne félj; az a hang, amelyen velem beszélsz, jó lecke nekem. Többé nem lesz róla szó. Vedd csak vissza, viseld gondját, s ismerd el majd a gyermekét. Kétszázezer frankot biztosítanak neki. Amint látod, nem is rossz üzlet.

Féniganné, büszkeségében, anyai érzelmeiben sértve, úgy tett, mintha folytatná a nyesést, minden egyes mondatát egy-egy rövid ollócsettentéssel téve nyomatékossá.

De Richard nem hagyta folytatnia.

— Vigyázz, anyám! . . .

S megfogva két kezét, hevesen maga felé fordította és azon való elkeseredésében, amit hallott, dult arcát egészen odatartotta az öreg asszony arcához, amely az övéhez hasonlított, s azután kitört:

— Az életem gyötrelme, az te vagy, érted-e? te vagy. nem ő . . . Gyermekkoromtól fogva, amelyet bezártál egy betegszobába s megfosztottad a levegőtől és mozgástól, önző szereteted meggátolt abban, hogy kifejlődjem, férfivá legyek. Hogy magad mellett tarts, zsarnokoskodtál rajtam, amint zsarnoka voltál apámnak; becézgetted a lustaságomat, a hibáimat, lehetetlenné tettél rám nézve minden életpályát. Nem akartad, hogy megnőstüljek, nehogy más asszony kerüljön a házba, aki itt uralkodnék . . . És most is idecsaltad Lorientből ezt a szegény teremtet, akit majdnem a karjaimba dobtál, és minden lehető megtettél, hogy a kedvesem legyen, de csakis a kedvesem, mert hiszen a férje él még s az egyház nem ismeri el a házasság felbontását . . . Kész vagy mindenre, csak hogy újra a házunkban ne lásd azt, akit a zsarnokságod elűzött innen és akire mindig féltékeny voltál . . . Oh, gyönyörű az a te vallásosságod; remek ember az a farizeus, aki lelki tanácsadód. De hiába minden, minden; én most is szeretem a feleségemet, szeretem és megbocsátok neki, mert vétkeztem ellene azzal, hogy nem védelmeztem meg ellened, a te rosszaságod ellen . . . Csak sirj, sirj, jól

teszed. Ő még többet sir, ő, aki elhagyatva, egyedül van, nem tudom hol . . . Oh, de meg fogom találni . . . Sem hogy így tengődjem tovább, távol ötöle és szemtől szembe teveled, inkább meghalnék, fölhasitanám magamat ezzel, ni . . .

— Richard, gyermekem . . .

Richard ki akarta kapni kezéből a kertészollót, de az anya hirtelen nagy ügyességgel megszire dobta el a nehéz szerszámot, sűrű plánták és összezuzott virágok közé.

SZERELMESEK KÖNYVE.

Most jelent meg az ATHENAEUM r. társ. kiadásában:

SZERELMESEK KÖNYVE.

Szerkesztette: DURA MÁTÉ.

Költemények, gondolatok, szerelmi nyelvek, levél-
minták, felköszöntők, társas-játékok népdalok, o
o o o o o o emlékeztetők, stb. kincsháza. o o o o o o o

Ezen gazdag tartalommal rendelkező izléses, színes borítékba kötött könyv

== ára 2 korona. ==

KÁRTYA-KÓDEX.

KÁRTYA-JÁTÉKOK KÖNYVE.

Jókai Mór, Rákosi Jenő, Mikszáth
Kálmán, Herczeg Ferencz, Rákosi
Viktor, Bródy Sándor és Ambrus
o o o Zoltán közreműködésével o o o

... szerkesztette ...

SZOMAHÁZY ISTVÁN.

Ára csinos vászonkötésben 2 korona 40 fil.

AZ ATHENAEUM ZSEBSZÓTÁRAI.

Magyar és Német Zsebszótár.

Tekintettel a két nyelv szólásaira.

I. rész: Magyar-Német.

II. rész: Német-Magyar.

Szerkesztette **Kelemen (Wolff) Béla.**

3. kiadás.

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős félbőr-kötésben 4 korona.

Franczia és Magyar Zsebszótár.

I. rész: Franczia-Magyar.

II. rész: Magyar-Franczia.

Szerkesztette: **UJVÁRY BÉLA.**

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős félbőr-kötésben 4 korona.

Horvát-Magyar és Magyar-Horvát SZÓTÁR.

Szerkesztette: **MARGALITS EDE.**

Ara csinos vászonkötésben 2 korona.

A SZÉPSÉG MŰVÉSZETE.

Irta és idegen források után összegyűjtötte * *

Ára elegáns vászonkötésben 4 korona.

Megdönthetetlen igazság az, hogy a szépség világhatalom, a szépség oly fegyver a nők kezében, amely a legnagyobbakat, a legerősebbeket is legyőzi. Hatalmas ajándéka ez a természetnek, amelyet az, akinek meg nem adatott: megszerezheti. **Mindenki szép lesz, csak akarnia kell.** Ezt az igazságot bizonyítja ez a figyelmesen, gondosan szerkesztett könyv és ad a bizonyításai mellé olyan tanácsokat, amelyeknek helyességéről száz példa győzi meg az embert. Nincs a női szépségnek az az előmozdítója, az az árnyalata, amelyről alaposan ne értekezni. Az arczbőr, a haj, a száj, az orr, a fül ápolásától kezdve, a köröm, a fogak, a láb, a kéz gondozásáig behatóan tárgyal, fürkész mindent, ami a szépséget előmozdítja, illetve ami annak árthat. Megmondja, hogy ki mint öltözködjék hidegben, melegben, milyen fürdőt használjon, mennyiben jó vagy rossz a vállfűző, szól az alak konzerválásáról, a testtartásról és a nőnek száz más kisebb-nagyobb titkáról, amit a nőnek tudni jó, hasznos, sőt szükséges. Megbecsülhetetlen előnye és érdeme e könyvnek, hogy egy pillanatra sem téveszti szem elől az **egészségtan követelményeit** és mindattól óvja az olvasót, amit az orvosi vélemény tilt.

